

Pomanjkljivosti in nesorazmerja

Več in bolje delati, treznejše rabiti

Še naprej se zmanjšujejo gospodarske naložbe na račun negospodarskih

Konec letošnjega septembra so v zveznem zavodu za planiranje preučili, kako se uresničuje politika družbeno gospodarskega razvoja v Jugoslaviji v letošnjem letu. Te ugotovitve so nam znane preko ocene Zavoda SR Slovenije za planiranje o gospodarskih razmerah v Sloveniji. Za primerjavo pa bomo opozorili tudi na resolucijo zvezne skupščine o osnovah politike družbeno gospodarskega razvoja Jugoslavije v letu 1973 in na nekatere statistične podatke.

Resolucija je računala, da se bo v primerjavi z lanskim letom industrijska proizvodnja povečala za okrog 8 odstotkov. Zavod za planiranje pa je konec septembra ugotovil, da se je v obdobju od januarja do avgusta povečala le za 6,6 odstotka in meni, da lahko s tolikšnim povečanjem računamo tudi ob koncu leta. Po statistič-

nih podatkih pa je bila industrijska proizvodnja v vsej državi v prvih devetih mesecih letos v primerjavi z enakim obdobjem lani večja za 6,2 odstotka, od tega v v Omi gori za 10,3 odstotka, v Makedoniji za 10,1 odstotka, v ožli-Srbiji za 8,2 odstotka, v Bosni in Hercegovini za 7,3 odstotka, v Vojvodini za 7,1 odstotek, v Sloveniji za

6,2 odstotka, na Hrvaškem za 3,7 odstotkov, na Kosovem pa se je industrijska proizvodnja v tem času povečala za 1,2 odstotka.

Majhna rast proizvodnje

Zlasti ugodno se je povečala industrijska proizvodnja v Omi gori, kar je posledica dejstva, da je začel obratovati aluminijски kombinat. V Makedoniji je med drugim začel delati kombinat svinca in cinka.

V Bosni in Hercegovini je za lanske letošnje proizvodnje zaostala med drugim proizvodnja v elektroindustriji, zaradi težav z zalogami in reprodukcijskim materialom. V kemični industriji, lesni in premogovnikih. Slovensko industrijo je pričelo pestiti pomanjkanje elektrike. Na Kosovem je bila v prvih osmih mesecih proizvodnja nižja kot v enakem obdobju lani, septembra

pa se je povečala za toliko, da je devet-mesečno letošnje povprečje za 1,2 odstotka višje, kot je bilo v enakem obdobju lani. Ocenjujejo, da so takšne majhne rasti krivi zastoji v obratovanju termoelektrarn in manjši izkop premoga.

Se naprej pa je opaziti nadaljevanje večletnega upadanja rasti industrijske proizvodnje v vsej državi.

Značni del industrije je posloval letos v težjih razmerah kot lani. Na to je vplivala prepoved višanja cen industrijskih izdelkov v prvem polletju letos. ZIS je sicer povzela cene nekaterih izdelkov temeljne industrije, za druge pa je zamrznitev veljala še naprej in so jih začeli tajati šele po med-republiškem sporazumu o politiki cen v letu 1973. Na slabše razmere poslovanja pa je vplivala tudi manjša kupna moč. Ker je bilo povpraševanje manjše, oziroma ker bi morala podjetja prodajati z izgubo, so se povečale tudi zaloge gotovih izdelkov. Zaloge gotovih izdelkov v industriji so bile v prvih sedmih mesecih letos v primerjavi

z enakim obdobjem lani večje za 4,5 odstotka.

Pšenice manj, ker je niso sejali

K večjim zalogam prispeva tudi trgovina, ki že dve leti ne sme zviševati marž in se zato seveda izogiba prodaji blaga, pri katerem ne more zaslužiti, oziroma pri katerem ima preveliko izgubo. Zato pogosto raje prodaja uvoženo blago.

Gradbeništvo ima zaradi zmanjšanih investicijskih letos manj dela kot lani in se v glavnem ukvarja z zidavo stanovanj.

Resolucija je predvidela, da bodo letos zgradili 130.000 novih stanovanj, zdaj pa računajo, da bo to število večje še za 10.000 stanovanj.

Kmetijska proizvodnja se bo letos v primerjavi z lanskim povečala le za okrog 2 odstotka, čeprav je resolucija računala z 2,5 odstotka do 3 odstotka večjo proizvodnjo. Letošnji pridelek pšenice, je kljub ugodnemu vremenu manjši kot lani, ker so pšenice zasejali manj. Ponudba kmetijskih pridelkov je na splošno še zmeraj manjša od povpraševanja.

Tako tovarni kot potniški železniški promet sta se precej povečala. Prevoz blaga se je povečal zaradi povečanega uvoza, kot tudi zaradi tranzitnega prometa. Ugodno se povečuje tudi obseg drugih vrst prometa.

Zaposlovanje po načrtu

Zaradi rasti cen, zamrznjenih dohodkov v negospodarstvu v prvem polletju, zmanjšanja posojil kupcem, itd., se je realni obseg prometa blaga na drobno povečal v prvih osmih mesecih letos le za 2 odstotka. Pri prometu blaga na debelo pa računajo v letošnjem letu z 1 odstotkom do 2 odstotka realnim povečanjem v primerjavi z lanskim letom.

Zaposlovanje se giblje letos v Jugoslaviji v začetnih okvirih. Resolucija je namreč predvidela, da bi se število zaposlenih v družbenem sektorju gospodarstva v letošnjem letu v primerjavi z lanskim povečalo za 3 odstotka do 3,5 odstotkov. V prvih osmih mesecih letos je bilo zaposlovanje v teh okvirih, saj se je število zaposlenih v primerjavi s prvimi osmimi meseci lani povečalo za 3,2 odstotka. Tolikšno povečanje števila zaposlenih je bilo tudi v jugoslovanski industriji.

Število brezposelnih se je po statističnih podatkih povečalo od lanskega decembra do letošnjega avgusta za 41.500 ali za 12,4 odstotka. Še naprej odhaja precej delavcev delat v tujino.

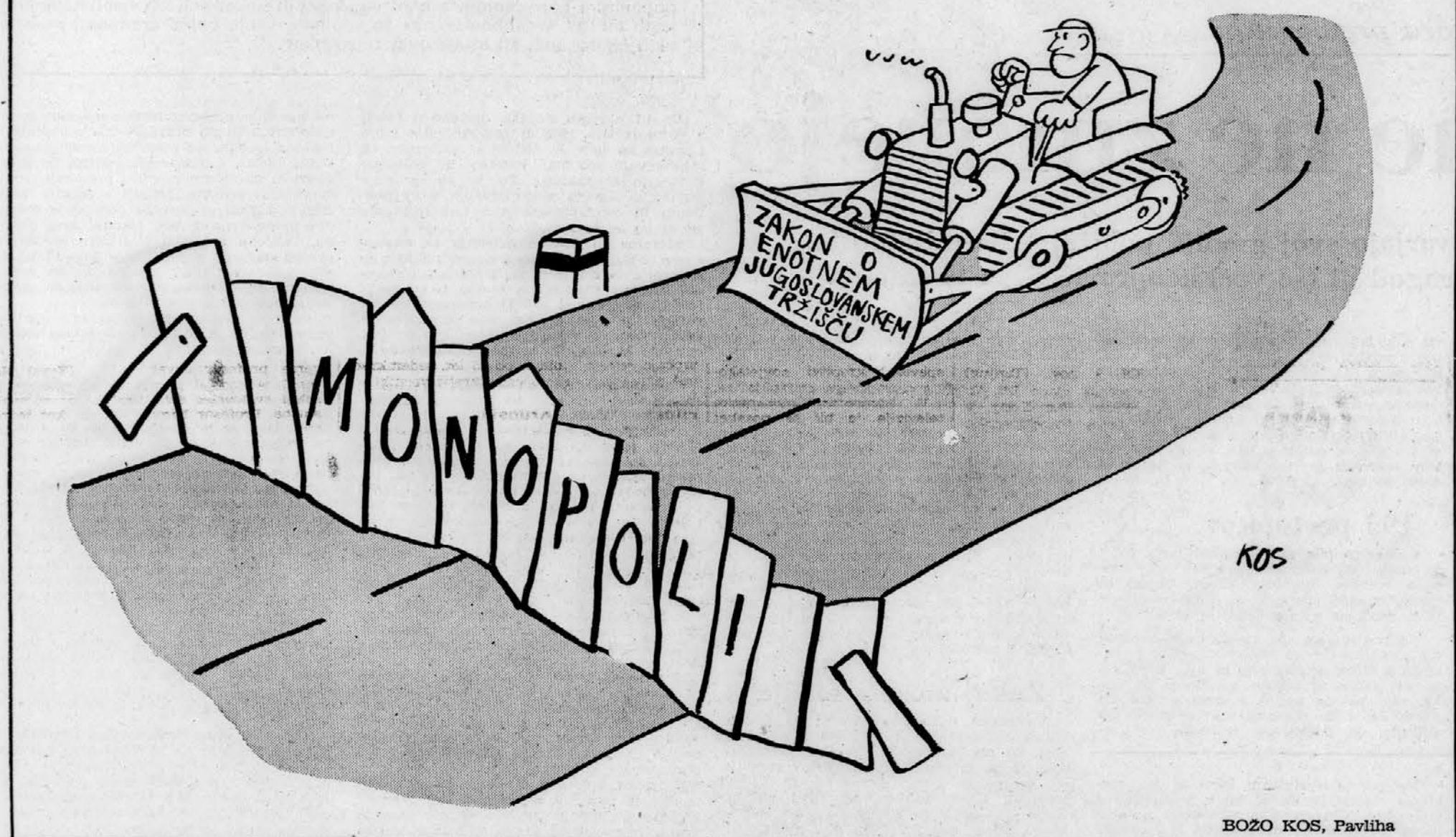
Povečanje denarne mase je ugodno vplivalo na likvidnost gospodarstva, vendar pa bo v prihodnje pričelo vplivati na rast cen. Ta vpliv pričakujejo poznavalci ob koncu letošnjega oziroma v začetku prihodnjega leta.

Cene zrasle-a premalo

Zaradi odlašanja sprejema družbenega dogovora republik in pokrajin o politiki letošnjih cen so mnoge delovne organizacije poslovale z izgubo, zaradi česar so omejevale tako proizvodnjo, ali pa so jo celo opuščale. Zlasti je to prizadelo izdelke, za katere je treba veliko surovin ali reprodukcijskega materiala. Ob takih cenah ni bilo zaslužka, hkrati pa so na tujih trgih cene teh surovin rasle. Tako je bilo na

(Nadaljevanje na naslednji strani)

IZ SKICIRKE JUGOSLOVANSKIH KARIKATURISTOV

BOŽO KOS, Pavliha

Na zadnji seji predsedstva ZKJ

Dosledno in vztrajno za interese delavskega razreda

Organizacije in vodstva zveze komunistov morajo kot idejna vodilna sila povezati akcije z dolgoročno orientacijo ZK

Na zadnji 44. seji predsedstva ZKJ so razpravljali o političnem položaju v državi in o uresničevanju nalog iz pisma predsednika ZKJ in izvršnega biroja. Sumirali so pomembne uspehe, dosežene v skladu s pismom, opozorili na naloge, ki nas čakajo, in ugotovili, katere stvari in tendence so bile napačne in slabe. Vse to je bilo storjeno — hkrati so ugotovili, da imamo za sabo široko mobilizacijo ne le članov ZK, temveč vseh organiziranih socialističnih sil naše družbe — da bi prihodnje naloge socialističnega razvoja pomenile še večji in uspešnejši korak od tega, kar je bilo že doslej narejenega in začetega.

Revolucionarna narava akcije ZK je med drugim v tem, da se je povečala zavest o odgovornosti vsakogar. Ta odgovornost pa mora postati še večja. Revolucionarnost akcije se je v praksi pokazala v boju za nadaljnjo krepitve razredne vsebine samoupravljanja, enakopravnosti narodov, bratstva in enotnosti, pa tudi v oblikovanju socialističnih samoupravnih odnosov na podlagi ustavnih amandmajev.

Opozorili so na »stranske produkte« in na nenehno iskanje in oddaljevanje, kar pa v nobenem primeru ne zmanjšuje uspehov, in poudarili, da se je v kritiki anarholiberalizma in nacionalizma pokazala tendenca oživljanja neostalinističnih in dogmatskih poj-

movanj. Bistveno je, da se je v družbi in zvezi komunistov utrnila enotnost, razreševanje problemov našega nadaljnjega razvoja in uresničevanja načel demokratičnega centralizma, hkrati z uresničevanjem vodilne vloge ZKJ, pa ne more pomeniti vračanja k administrativno birokratskemu in centralističnemu sistemu.

V uvodni besedi, med razpravo in sklepi te seje je predsedstvo ZKJ poudarilo, da poteka široka idejnopolitična akcija za sprejetje in uveljavitev ustavnih amandmajev v praksi. V sklepih so ugotovili, da dosegamo uspehe pri uresničevanju gospodarske stabilizacije, čaka pa nas še vrsta nalog v zvezi z zmanjšanjem visoke inflacije, nageljšim po-

večanjem družbenega proizvoda, produktivnostjo dela in na tej podlagi zvišanjem realnih osebnih dohodkov in standarda.

Predsedstvo je poudarilo, da moramo v času do X. kongresa ZKJ še bolj odločno uresničevati naloge, navedene v pismu, in naloge, zajete v programu za ta kongres. Organizacije in vodstva zveze komunistov morajo kot idejna vodilna sila povezati akcije z dolgoročno orientacijo ZK. V prihodnjem obdobju morajo biti osnovne oblike aktivizacije najširši množici delavskega razreda in delovnih ljudi pri reševanju zgornjih problemov — ustavne spremembe in izvolitev delegatov, ki je pred nami. V vsaki samoupravni skupnosti je treba na tej osnovi reševati aktualne gospodarske, socialne, politične in druge probleme. Poleg učinkovitega delovanja vseh samoupravnih teles in skupščin družbenopolitičnih skupnosti — od občine do federacije — po delegatskem načelu moramo zagotoviti, da bodo za poslanice izvoljeni ljudje, ki se bodo dosledno bojevali za interese delavskega razreda in razvoj samoupravne socialistične družbe. V tej zvezi je predsedstvo poudarilo, da je treba posebnopozornost posvetiti odgovornosti in vlogi komunistov v delegacijah.

Opozorili so, da je neodločljiva naloga — osnovati temeljne organizacije združenega dela. Poleg tega moramo v praksi nenehno

izpopolnjevati in spreminjati tiste rešitve, ki ne odražajo bistva sprememb produkciskih odnosov, kot predvideva ustava.

Hkrati so poudarili, da je poleg ustanavljanja TOZD treba, da se organizacije združenega dela in v njih temeljih širše povezujejo. Potrebna je njihova večja ustvarjalna integracija v proces proizvodnje, surovin-ske in predelovalne industrije, trgovine in bank.

Nadalje je treba pospešeno izdelati sistem samoupravno združenega dela na podlagi ustavnih rešitev, prav tako se morajo tudi zasebni proizvajalci na podeželju hitreje povezovati z združenim delom: Predsedstvo je ponovno ugotovilo, da je neogibno potrebno, čimprej določiti temeljna pravila za sistem razširjene reprodukcije, sistem načrtovanja, enotnega jugoslovanskega trga, delitve dohodka, davčni sistem in podobno. Novo ustanovljeni sveti za gospodarske in politične vprašanja bodo pospešili delo.

Med drugim so na seji opozorili na to, da je treba z več realizma zastavljati naloge in ukrepe, ki stopajo pred nas.

V vseh organizacijah združenega dela — tam, kjer tega doslej še niso storili — je treba ustanoviti osnovne organizacije zveze komunistov in poleg tega okrepiti akcijo za sprejemanje delavcev iz neposredne proizvodnje in mladih ljudi, ki naj razširijo vrste ZK.

Kar zadeva zapleteno problematiko v zvezi z gospodarsko stabilizacijo, so na seji opozorili na pomen obveznega povečanja materialnih rezerv v organizacijah združenega dela in v družbenopolitičnih skupnostih. Nadaljevala se bo in okrepi družbeno akcija za zidavo stanovanj za delavce. Družbeno varčevanje na vseh ravneh je slej ko prej nadvse pomembno: varčevanje naj postane sestavni del vsakdanjega življenja delovnih ljudi in občanov, pri čemer se je treba postaviti po robu vsem načinom in oblikam neracionalne porabe.

Važno je, da se kadrovske okrepitve davne in druge službe, da se pospeši postopek ugotavljanja izvora premoženja in odvzemanja nezakonito pridobljenega premoženja. Poleg takšne uskladenosti akcije pa je treba odločno nastopiti proti vsem pojavom socialne demagogije in uravnilovke.

Republike naj bi sprejele konkretne programe odpiranja novih delovnih mest za ljudi, ki se vračajo iz tujine; tako bi imeli naši delavci v tujini več pogojev za postopno vračanje domov. Tu je treba posvetiti več skrbi izkoriščanju in osebnosti ljudi kakor tudi možnostim, da bi ta sredstva izkoristili za širšo zasebno stanovanjsko gradnjo. Predsedstvo ZKJ je v sklepih naložilo državnemu organu obveznost, da takoj sprejme konkretne ukrepe, s katerimi bi zavrla odhajanje naših strokovnjakov na delo v tujino

kakor tudi preprečili odhajanje rezervnih vojaških starešin.

Ko so na seji predsedstva proučevali aktualni politični položaj v državi in precej zapletene mednarodne razmere, so posebej poudarili, da bomo še naprej uresničevali in uveljavljali neuvrščeno politiko. Naša država se bo še naprej angažirala v boju proti vsem oblikam imperialistične agresije in hegemonističnega podrejanja, za popolno afirmacijo OZN v ohranjanju miru in razvijanju mednarodnega sporazumevanja in sodelovanja na podlagi neodvisnosti in enakopravnosti vseh držav in narodov. V tem smislu si posebej prizadevamo — in si bomo prizadevali — za uresničitev sklepov 4. konference neuvrščenih držav ter sklepov predsedstva SFRJ, sprejetih z namenom, da bodo sklepi te konference uveljavljeni v življenju. Zlasti se bomo zavzemali za učinkovitejšo razvijanje vsestranskega gospodarskega sodelovanja z državami v razvoju.

Na koncu je predsedstvo ZKJ, poleg zahtev, da se okrepi osebna in kolektivna odgovornost članov, organizacij in vodstev ZK, vseh samoupravnih, družbenih in državnih organov in nosilcev javnih funkcij, naložilo članstvu in organizacijam obveznost, da se sistematično in trajno bojujejo za uresničevanje stališč iz pisma, izhodišč za 10. kongres in drugih dokumentov ZKJ.

ZDRAVKO ILIČ

Za konec tedna

Sobotna priloga

Iz vsebine:

ANDREJ INKRET

MIRA DANILOVA
Portret tedna

BOŽO MAŠANOVIČ

KDAJ ZNOVA SKOZI
SUESKI PREKOP?
Devet milijard dolarjev izgub

ANTON RUPNIK

NEDELJA
BREZ AVTOMOBILOV
Nizozemska

JOŽE SNOJ

TRETJI KULTURNI SVET
Frankfurtska razstava knjige

BOGO SAMSA

ZAŠČITA MATIČNEGA
NARODA
Pred sestankom pripravljalnega
odbora Mednarodne konference
o manjšinah

BOGDAN POGACNIK

MIR, TEMELJNO IZHODIŠČE
SODELOVANJA
Pogovor z Agostinom Casarolijem

PETER BOŽIČ

IZVORI KONFLIKTOV
MED DELAVCI
IN TEHNOKRATI
Rezultati neke raziskave

JOŽE PETEK

NERESNE OBLJUBE
IN ZAHTEVE
Razmišljanje o mesu

MARIJA NAMORS

KMALU VEČ PRESADITEV
LEDVIC
Jugotransplant mnogim odpira
vrata upanja

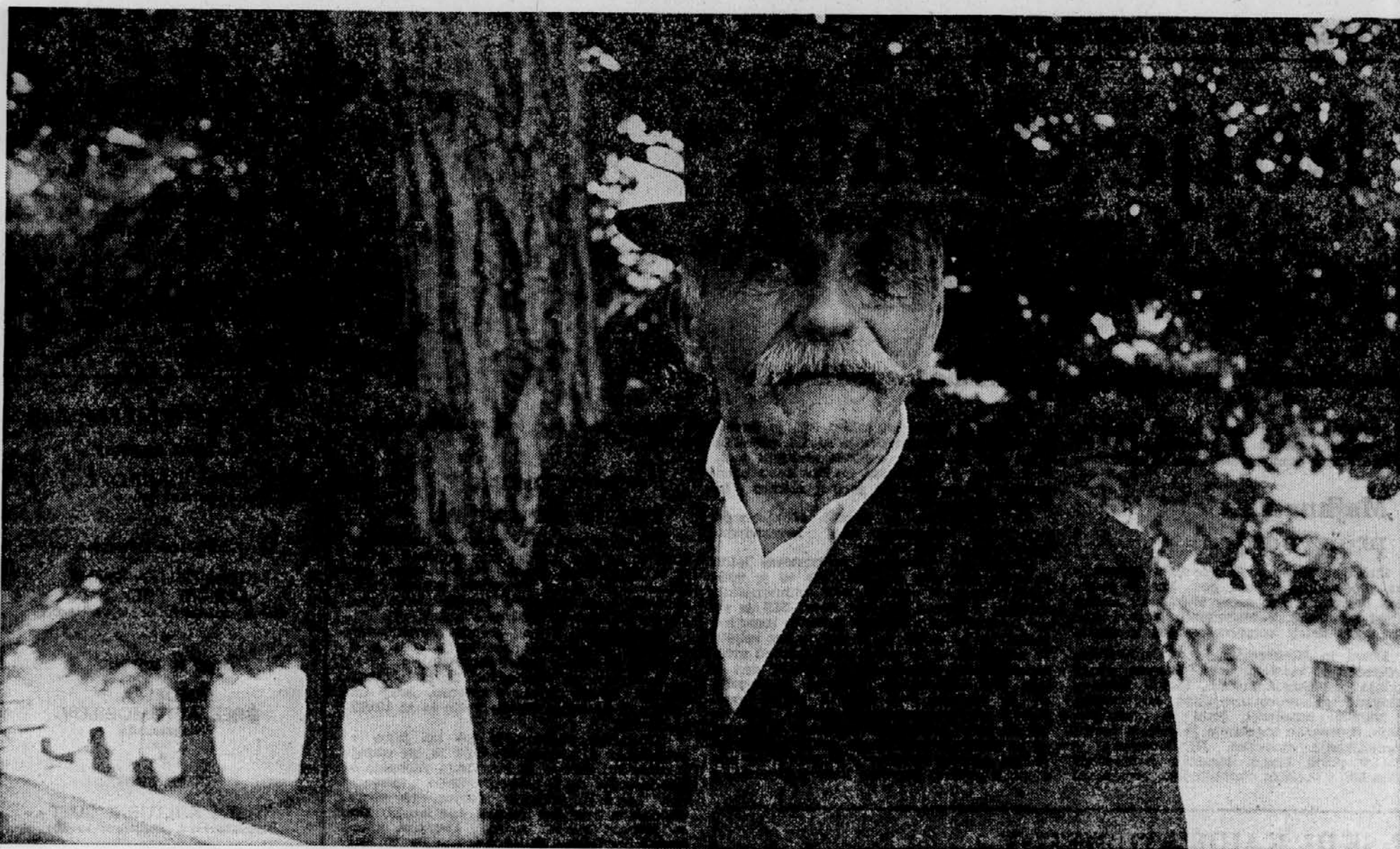
ANDREJ NOVAK

»ZA FRONTALNI SPOPAD
NISMO SE DOVOLJ MOČNI«
Španska jesen 73

CIRIL VIDMAR

MOJE INTERNACIJE
Odlomki iz dnevnika

POŠTNI PREDAL 29

STOJAN KERBLER: KMET

Ugotavljanje izvora premoženja

Komisije same ne zmorejo

Pomagati bi jim morali vsi, ki si pošteno ustvarjajo svoj gmojni položaj - Nesmiselno je, da so na tapeti predvsem obrtniki, kot da drugod ni (še več) neupravičenega bogatenja

Prve komisije za ugotavljanje izvora premoženja so bile ustanovljene v Sloveniji pred približno poltrajnim letom, kakšno leto pa je tega, odkar so jih »spravili skupaj« prav v vseh slovenskih občinah. Ljudje so sprejeli novost z različnimi občutki, bilo je veliko govorenja, kaj to pomeni, kdo vse bo prišel na rešeto, slišati je bilo celo mnenja, da gre za nekaj, kar nasprotuje načelom pravne varnosti občanov. Bilo je tudi dosti ugibanj, ali bo to le nekakšna muha enodnevica, potem pa bo spet vse po starem, ali pa gre morda vendarle za resnejšo sistemsko zadevo. Sedaj so se stvari že toliko zbristile, da lahko vsaj deloma odgovorimo na takšna in podobna vprašanja.

Bilo je treba precej pojasnjevati, čemu te komisije, ker so posamezniki, ki so začeli, da nova družbena praksa posega v njihove pozicije in jih ogroža, prikrito ali neprikrito vzpodbujati nerazpoloženje in dvome pri ljudeh. Računali so kajpak, da bodo tako zavili začeto družbeno akcijo in jo obsodili na kratkotrajno življenje. Današnje želimo reči, da se jim ta namera

ni posrečila, prav gotovo tudi zato ne, ker je bil namen ustanavljanja komisij v bistvu dovolj lahko umljiv najširšemu krogu občanov in je temelj na zdravi in poštenosti zamisli, da manjšina ne sme bogateti na račun večine delovnih ljudi. Raziskovanje izvora premoženja je namreč zasnovano na predpostavki, da sme pridobivanje premoženja in trošenja sredstev temeljiti le

na dohodkih, do katerih je prišel posameznik s svojim delom ali na kak drug zakoniti način (dedovanje ipd.). Če pa posameznik ustvari oziroma troši in vlaga v pridobitev premoženja znatno več, kot znašajo njegovi dohodki iz dela in drugih zakonitih virov, potem nekaj ni v redu in je v družbenem interesu, da se razčisti vir tega presežka in tudi ukrepa, če je za to dana podlaga.

195 postopkov

Ceprav je bila torej zamisel jasna in ji je kmalu postala naklonjena tudi tako imenovana splošna družbena klima, pa so se vendarle ušli tisti, ki so praskovali, da bodo rezultati komisij hitri in veliki.

Ce pogledamo, kaj so komisije opravile do konca letošnjega septembra, dobimo naslednjo sliko: komisijam je bilo predloženo 473 pobud za uvedbo posebnega postopka, obravnavalo pa so v zvezi s tem 454 primerov; v 85 obravnavanih primerih so sklenile, da posebnega postopka ne uve-

dejo, ker niso izpolnjeni zakonski pogoji zanj, sklepe za izvedbo postopka pa so izdale v 195 primerih. Zoper izdane sklepe je vložilo ugovore na občinski svete za finance 131 občanov; ti sveti so doslej obravnavali 100 ugovorov in jih 89 zavrnili, v 11 primerih so ugovorom ugodili, medtem ko je 31 ugovorov še nerešenih. Do konca septembra so komisije zaključile na prvi stopnji 19 posebnih postopkov, od tega 10 z odmero davka, 9 pa na drug način. V naslednjih 10 primerih so ugotovile nenapovedan dohodek v skupnem znesku 1.081.933 dinarjev in so glede na to odmerile 843.509 din davka. Proti prvostopnim odločbam komisij o odmeri davka od nenapovedanega dohodka se je pritožilo 6 občanov — od teh je bila 1 zavrnjena, dve sta bili vrnjeni komisiji v ponovni postopek, v 1 primeru je komisija sama izdala nadomestno odločbo, 2 pritožbi pa sta še nerešeni.

Zakaj zožena akcija

Vsekakor lahko domnevamo, da delajo komisije temeljito in po strogo zakoniti poti, da ne bi kogarkoli po krivici prizadele, to pa je seveda na eni strani zamudno, čeprav na drugi strani seveda edino pravilno. Kljub tolikšni vestnosti pa bi imele vsaj nekatere komisije gotovo še pokazati precej več, če ne bi bile v pretežni meri osamljene v svojih prizadevanjih oziroma odvisne le od pomoči davčnih organov, ki pa so kadrovske in tako in tako številčno šibke. Komisije dolgo niso mogle kaj več delati, ker ni bilo od nikoder predlogov za uvedbo posebnega postopka. Potem so do predlogov sicer prišle, vendar predvsem ob pomoči davčnih uprav. To je bilo samo po sebi sicer koristno, ker so komisije prešle na konkretno primere hkrati pa je morda ravno zaradi tega prišlo do precejšnjega nesmisla, ko so se znašile na tapeti v glavnem le obrtniki (dokaz je podatek: od 185 izdanih sklepov o uvedbi posebnega postopka se kar 128 sklepov nanaša na obrtnike). Ne samo, da je takšna praksa povzročila med obrtniki prepah, temveč je nevarno zožila vsa akcija, saj ta še daleč ni bila začeta samo zaradi obrtnikov. Neupravičene izvore premoženja imamo in bi jih morali zato iskati prav v vseh sredinah, v katerikoli delovni organizaciji itd.

V interesu večine

Saj gotovo ni res, da je največ neupravičeno bogatih ravno med obrtniki — tu trgovine in še dosti drugih, kjer bi notranje trgovine in še dosti drugih, kjer bi imele komisije veliko dela. Če so danes pred komisijami predvsem obrtniki, potem to ni zato, ker bi bilo teh pojavov med obrtniki toliko več, temveč zato, ker smo na drugih področjih življenja še dosti premalo učinkoviti pri odkrivanju teh pojavov. Nekateri predsedniki komisij popolnoma upravičeno postavljajo odgovornost vprašanja, kako bi bilo; če bi morala občinska skupščina delovati brez strokovne službe, ugotavljanje izvora premoženja nam lahko ugotovimo, da bomo hitreje sprožili ustrezne varovalne družbene mehanizme, skratka, razgibali prizadevanja za odkrivanje negativnih pojavov in dosegi na tej podlagi vidnejše rezultate tudi pri ukrepanju. Tako pa bodo komisije lahko delale samo tedaj, če se bodo stisnile ob njih vse tiste sile v občini, ki so zainteresirane, da ta družba učinkoviteje razčisti te pojave, ker pomeni tudi to elementarni razvoj samoupravnih medloveskih odnosov. In kdo so te sile, ki so zainteresirane? Lahko rečemo, da sodi semkaj ogromna večina, in to ne le organi in organizacije, temveč vsi tisti delovni ljudje, ki si na pošteno podlagi ustvarjajo svoj gmojni položaj.

MARKO JAKSE

Vojaško strateški kompleks Bliznjega vzhoda

Močni vzvodi arabske strategije

Izrael se ne more več vesti kot zmagovalec, temveč kot premagana stran — Takšno stanje, ki je izraz uspešnega odpora arabskih držav zoper agresijo, je strateško in politično pomembnejše kot posamezni taktično-operativni uspehi na fronti

Izraelski generalni štab in vojaško-politično vodstvo sta sodila, da po uspehu leta 1967 nimata česa spreminjati v vojaški strategiji in doktrini. To je bila, poenostavljeno rečeno, preizkušena shema: obdržati premoč v zraku, končavati spopade z »bliskovito vojno« in pogostnim napadanjem armad vojskujočih se strani, ob uveljavljanju vseh metod »posebne vojne« za spodkopavanje bojne vrednosti arabskih oboroženih sil in njihovih zaveznikov.

Da bi okrepili dosednje uspehe operacij v vojni iz leta 1967 in razširili cilje svoje agresije na temelju sedanjih rezultatov, so izboljšovali posebno vojaško in politično strategijo in taktiko. To je kombinirana strategija sile in preprečevanja vseh političnih in diplomatskih akcij za reševanje spora po mirni poti.

Moralna in pravna notranja in mednarodna podlaga sedanjih arabske politike in strategije je zelo močna. Toda tukaj moramo dognati tudi njene realne temelje. Ti temelji izhajajo iz skoraj neomejenega človeškega potenciala, katerega državljanska zavest se je ob vseh drugih razlogih bja za narodno osvoboditev stalno krepla; iz močnih gospodarskih zmogljivosti arabskih držav in vse večje solidarnosti in želje, da te zmogljivosti uporabijo za boj proti agresiji; iz mednarodnega pomena svojih gospodarskih in geografskih pozicij (nafta, Sueski prekop, povezava med tremi celinami). Razčunal so seveda tudi z objektivnim interesom prijateljev in zaveznikov, da jih bodo oskrbovali s sodobnim orožjem in opremo, nazadnje pa tudi z interesom vsega mirujočnega sveta, da bi zagotovili mir na tem delu zemeljske krogle. Toda to nikakor ne pomeni, da se arabska strategija ni snovala predvsem na lastni moči arabskih narodov, na potrpežljivem urejanju in pripravljanju oboroženih sil, na preučevanju napak iz preteklosti, na povečani bojni zavesti in užaljenem ponosu, na motivih, ki spodbujajo k prizadevanju in žrtvam, ter na ugodnem geografskem položaju.

Vse to so vzvodi vojaško-politične strategije arabskih držav, ki so med sabo povezani in jim omogočajo, da se lahko tudi dolga vojskovanja. To pa pomeni, da lahko zavrnejo vsak diktat, tudi če s tem odložijo rešitev in če zaradi tega pride do obnovitve oboroženega spopada.

Vojaške operacije bi lahko po skupnem poteku in pomenu razdelili v dve obdobji. V prvem obdobju je bilo težišče glavnih spopadov na suezski fronti, velika pa je bila dejavnost tudi na Sinaju. Tako je bilo do začetka izraelske ofenzive na Sinaju — do trenutka, ko se je težišče premaknilo na akcije proti oboroženim silam Egipta (16. do 17. oktobra). Iz poteka operacije je mogoče rekonstruirati tudi načrt izraelskega generalnega štaba. Ta načrt, bi lahko na kratko takole opisali: z zbranimi silami na Golanu ter z uporabo operativnih rezerv, z močnimi akcijami letalstva na fronti, z uničevanjem vojaških oporišč in gospodarstva hitro končati vojno s Sirijo. Z bliskovitim naskokom in prodorom proti Damasku je bilo treba razbiti in za nadaljevanje operacije onesposobiti sirske armade, še preden bi utegnili dobiti večjo pomoč od drugih arabskih držav in od drugod. Hkrati blokirati egiptovsko napredovanje na Sinaju, izprazniti sile egiptovske armade in udarjati zlasti po vojnem letalstvu in oskrbovalnih linijah. Po uspešnem obračunu s Sirijo pa z delom strateških rezerv in s silami operativne razporeditve silovito naskočiti, obkoliti in uničiti egiptovske enote na Sinaju in prodreti k Sueskemu prekopu ali pa celo čezeni. S teh pozicij bi Izrael naprej diktiral pogoje za pogajanja.

V drugem obdobju, ko se je izkazalo, da je zamisel o razbitju sirske oboroženih sil iluzorna, je izraelski generalni štab spre-

nil načrt in prenesel težišče uporabe svojih oboroženih sil na Sinaj. Načrt je obstajal v tem, da bi obdržali ravnotežje z akcijami na sirske fronti, z močnejšimi silami pa začeli ofenzivo na Sinaju oziroma presekali fronto egiptovske armade, prodrli v zaledje, odrezali in razbili egiptovske oborožene formacije in ponovno zasedli vzhodni breg prekopa. Tako bi nekoliko popravili neuspeh iz prvega obdobja vojne. To je bilo za izraelsko vodstvo nujno, preden bi se začela sklepna diplomatska prizadevanja za prenehanje oboroženih sovražnosti.

Ce primerjamo rezultate in cilje operacij in dejstvo, da je vojna trajala skoraj sedemnajst dni, obenem pa pomislimo na izgube, ki so jih pretrpele oborožene sile Izraela, lahko brez pretiravanja rečemo, da je izraelska vojaška strategija v tem obdobju doživela resen neuspeh. Arabskim oboroženim silam se je posrečilo, da so v istem času izpeljale sicer preproste, vendar v bistvu ofenzivne operacije na dveh frontah, ter sovražniku preprečile, da bi na eni od front uporabil strateške rezerve; da bi močno in uravnoteženo deloval na obeh frontah, pa mu tako ali tako ni bilo mogoče, ker ni imel dovolj moči. Takšen položaj je ohranil izraelsko strategijo bliskovite vojne in Izraelci prisilili, da so obdržali del strateških rezerv, ne da bi jih mogli uporabiti, in da so se morali odločiti pretežno za defenzivno obrambo, kar je bilo v nasprotju z njihovo doktrino. Izraelci so izgubili boj za premoč v zraku in za premoč v tempu; odločilnega preobrata niso mogli izbiti na nobeni fronti. To je bil šok za izraelsko strategijo. Izraelce je resila samo hitra pomoč ZDA, ker bi bil drugače njihov poraz še hušji.

Izraelska operativno-taktična formacija je sicer zabilala klin na zahodni breg prekopa, vendar to pri obstoječem razmerju sil ni moglo spremeniti strateškega položaja. Sio je bolj za operacijo z moralno-političnimi in psihološkimi cilji. Armade arabskih držav so pokazale, da so sposobne tudi daljše vojne. Ohranile so operativno-taktično pobudo na velikem delu front in utrjevale zanesljivost uspeha zlasti na Sinaju.

Izrael se ne more več vesti kot zmagovalec, temveč kot premagana stran, čeprav ta poraz v vojaškem smislu ni bil popoln. Ne glede na gmojno, oboroženo in denarno pomoč in celo na udeležbo prostovoljcev iz ZDA in nekaterih drugih držav je gotovo, da prostor in čas nista delala za Izrael. Izrael ne bi mogel držati tako dolge vojne kot arabske države s svojimi človeškimi in drugimi zmogljivostmi in s podporo, ki jo njihovi pravični stvari izkazujejo prijatelji. Izraelce bi morale reševati ZDA, njihov najzvestejši zaščitnik; Izrael je bil eksponent ameriške globalne strategije na tem območju, in to z nesporedno vpletenostjo v vojno. Toda če bi prišlo do tega, bi vojna dobila drugačne politične in vojaške razsežnosti, obenem z vsemi negotovostmi in posledicami, ki so ga arabske države znale ustvariti s svojim sedanjim odporom zoper agresijo, je strateško in politično veliko pomembnejše kot posamezni operativno-taktični uspehi na tem ali onem delu sedanjih bojišč.

DUSAN MILJANIĆ
(Narodna armija, 25. oktobra)

dobra knjiga

najboljši prijatelj

Več in bolje delati

nadaljevanje s 15. strani

svetovnem trgu avgusta letos v primerjavi z lanskim avgustom trgovsko jeklo dražje za 50,2 odstotka, kovinski izdelki za 47 odstotkov, volna za 95 odstotkov, bombaž za 87,5 odstotkov, kavčuk za 114 odstotkov itd.

Po sprejetju sporazuma so se podražili premog, elektrika, nafta, železo, barvaste kovine, pa tudi številni industrijski izdelki. Kmetijski pridelki in obrtne storitve pa so se bili dražji že prej in tudi poslej. Tako so se letos od oktobra v primerjavi z lanskim decembrom povečale cene proizvajalcev industrijskih izdelkov za 14,3 odstotke, cene na drobno za 15,5 odstotkov, cene gostinskih storitev za 13,3 odstotke, cene obrtnih storitev do avgusta letos za 17,2 odstotka. Kljub podražitvam pa so surovine, energija, promet, kmetijski pridelki itd. še zmeraj sorazmerno poceni.

Zivljenjski stroški so se oktobra letos v primerjavi z lanskim decembrom povečali za 13,9 odstotkov.

Akumulativna sposobnost gospodarstva se je letos še bolj poslabšala, zlasti zaradi večjih davčnih obveznosti gospodarskih organizacij in zaradi odplačevanja dolgov. K njej prispeva seveda tudi visoka rast stroškov proizvodnje oziroma inflacija. Dinarske hranilne vloge se povečujejo vse počasneje, hitreje pa se povečujejo davčne hranilne vloge.

Nizja produktivnost, težja konkurenčnost

Produktivnost dela naj bi se letos v primerjavi z lanskim v družbenem sektorju gospodarstva povečala za 4 odstotke do 4,5 odstotka. Dejansko pa se je produktivnost dela povečala za manj in sicer zaradi manjše rasti proizvodnje in za 3,4 odstotke ter prav toliko v industriji. Tako nizka rast produktivnosti pa bo seveda poslabšala tudi konkurenčno sposobnost našega gospodarstva.

Ze sama resolucija je predvidela, da bo v letošnjem letu dokaj nizka rast investicij. Predvidela je, naj bi se letos v primerjavi z lanskim letom bruto investicije v osnovna sredstva povečale od 6 do 7 odstotkov.

V vsej državi se je v prvih osmih mesecih letos povečal obseg investicij v primerjavi s enakim obdobjem lani za 5 odstot-

kov. Od tega se je povečal na razvitejših območjih za 4,9 odstotkov ter na manj razvitih območjih za 6,3 odstotke, od tega na Kosovem za 31 odstotkov, v Bosni in Hercegovini za 4 odstotke, v Makedoniji pa se letos investicije v primerjavi z lanskim letom niso povečale.

Kaže, da bo oprostitev plačevanja investicijskih pogotov ter druge olajšave in seveda posojila, bodo do konca leta takšno gibanje omilile. Vendar računajo le še z okrog 3 odstotnim celoletnim realnim povečanjem investicij v vsej državi.

Se naprej se zmanjšujejo gospodarske naložbe na račun negospodarskih. Delež naložb v energijo se ni izboljšal. Za predvidevanji srednjeročnega družbenega načrta zastopajo tudi investicije v osnovne surovine, bazično kemijo in promet z investicijami se je zmanjšala tudi proizvodnja in industrijskih dejavnosti, ki izdehujejo za investicije.

Resolucija je za letos predvidela rast realnih osebnih dohodkov vendar je pristavila, da bo ta rasti počasnejša. V prvem polletju letos pa so realni osebni dohodki nazadovni, tako da so bili junija že za 8 odstotkov nižji kot junija lani. Odtlej se realni osebni dohodki dvigajo.

Spodbude okrepile izvoz

Tako so bili v prvih sedmih mesecih letos v primerjavi s enakim obdobjem lani realni osebni dohodki za 7 odstotkov nižji, od tega v gospodarstvu za 5 odstotkov nižji ter v negospodarstvu za 11 odstotkov nižji.

O njegovi rasti v primerjavi z lanskim letom pa ne bo moč govoriti, ker zavod za planiranje ocenjuje, da bodo letos realni osebni dohodki na zaposlenega le za 0,3 odstotke višji kot lani.

Ker so bili osebni dohodki negospodarstva v prvem polletju zamrzani, so se zmanjšali razponi med najnižjimi in najvišjimi minimalnimi osebnimi dohodki. Zaradi omejevanja rasti osebnih dohodkov delavcev v višjih osebnih dohodkih, se je zmanjšala njihova delovna vzpodbuda. Visoka stopnja inflacije pa je prizadela tudi delavce z najnižjimi osebnimi dohodki, čeprav resolucija ugotavlja, da je treba standard delavcev z najnižjimi osebnimi dohodki zaščititi.

Na področju zunanje trgovine je predvidela resolucija, da se bo v primerjavi z lanskim letom izvoz blaga in storitev povečal za 12 odstotkov, uvoz pa za 11,5 odstotkov. Zavod za planiranje je ugotovil znatno večje povečanje tako pri izvozu in se bolj pri uvozu. Po teh podatkih se je v prvih osmih mesecih letos v primerjavi s enakim obdobjem lani povečal izvoz blaga za 21,5 odstotkov, uvoz blaga pa za 37,9 odstotkov. Statistični podatki za prvih devet mesecev letos pa govorijo, da se je v primerjavi s enakim obdobjem lani povečal izvoz za 24 odstotkov, uvoz pa 39 odstotkov.

Izvoz se je povečal zaradi velikega povpraševanja na svetovnem trgu, zaradi ugodnih cen, ki so jih bile omogočile izvozne vzpodbude in manjše domače povpraševanje. Uvoz pa je naraščal zaradi večje domače likvidnosti gospodarstva, velikega povpraševanja po surovinah, reprodukcijskem materialu, hrani, in velikega uvoza železniških vozil in traktorjev.

Obisk tujih turistov se je v poletni sezoni zelo povečal in z njimi dotok deviz. To bo skupaj z nakazili zdomecev omogočilo, da bo letošnja trgovinska bilanca uravnotežena.

O ugotovitve govore o nekaterih uspehih hkrati pa kažejo tudi na številne pomanjkljivosti in nesorazmerja. Iz njih pa je treba izvleči nauk in napraviti načrt za prihodnost. Poznamo nesorazmerja in pomanjkljivosti gospodarstva, pa tudi negospodarstva. Izrazimo jih lahko v stavku: Več in bolje delati in trezneje rabiti. Torej je glavna naloga gospodarstva pospeševati produktivnost dela in proizvodnjo. Sama produktivnost dela in večje delovne vreme, kar pa zahteva znanje, izkušnje in večji osebni dohodek. Vprašanje širjenja proizvodnje pa je vprašanje delitve narodnega dohodka torej delitve med gospodarstvom in negospodarstvom ter delitve znotraj gospodarstva. Ugotavljajo, da zahteva negospodarstvo od gospodarstva, kakršno je, preveč. Zato je naloga negospodarstva brzdati svojo porabo. Potrebe so seveda tudi tiste velike, vendar morajo odslej pri velikosti porabe bolj odločati možnosti, ne pa pretežno potrebe.

Razvoj gospodarstva mora biti skladen. Ker v preteklosti ni bilo skladnosti zlasti zaradi zaostajanja v energetiki in pri surovinah, je nujno ta zaostanek popraviti. Te investicije pa so drage in dolgotrajne. Zato se bo prihodnji družbeni načrt izkazal za modrega, če bo v njem le tolikšen del te naloge, ki ga bo mogoče uresničiti brez odlašanja.

ILJA POPIT

Na rob diplomatskim akcijam

Kdaj znova skozi Sueški prekop?

Doslej že za 9 milijard dolarjev izgub

Neposredno potem, ko so utihnili topovi na bližnjem vzhodnem bojišču, so se znova pričele diplomatske akcije za ponovno odpiranje Sueškega prekopa. Šestega junija 1967 je egiptovska vlada zaprla Sueški prekop za vse ladje in od tedaj je najpomembnejši plovni prekop na svetu, kljub brezštevilnim diplomatskim akcijam še nadalje zaprt, spremenjen v vodni jarek, ki ga počasi zasipa pesek. Edini znak, ki kaže, da je prekop še pred nekaj leti pomenil najkrajšo prometno zvezo iz Indijskega oceana v Sredozemlje in naprej v Atlantski ocean, je petnajst ladij različnih zastav, ki so med junijsko vojno obtičale v prekopu.

Ceprav je egiptovska vlada po junijski vojni izjavila, da bo prekop odprla šele takrat, ko bodo odstranjene vse posledice izraelske agresije, so se kmalu pričele diplomatske akcije za odpiranje prekopa. Dne 25. januarja 1968 je Izrael privolil, da Egipt prične očistevati južni del prekopa, kar bi omogočilo, da bi iz njega izplule ladje, ki so bile med vojno utonele v kanalu. Komaj tri dni kasneje pa je izraelski zunanji minister Eban sporočil, da Izrael nikakor ne bo dovolil čiščenja severnega dela prekopa. V Tel Avivu so se zbili, da bi velike sile, ki bi bil prekop očistili in usposobili za promet, pritisnile na Izrael, naj se umakne s Sinaja, saj nobena pomorska družba ne bi tvegala plovbe po prekopu, kjer je še vedno obstajala možnost vojaškega spopada.

manjkalo, vendar so se vsi poskusi izkazali za neuspešne. Ze leta 1968 je bil s posredovanjem odposlanca Združenih narodov Gunnarja Jarringa že sklenjen sporazum o čiščenju prekopa. Vendar je Izrael, ko so Egipčani pričeli čistiti severni del prekopa, z oboroženo akcijo preprečil nadaljnje izvajanje sporazuma.

ZDA ponudile Izraelu odškodnino

Cetrtega februarja 1971 je egiptovski predsednik Sadat izjavil, da bi bil Egipt pripravljen na 24 kilometrov od vzhodnega dela prekopa.

ne črte, s pogojem, da se izraelske čete umaknejo z bregov Sueškega prekopa.

Posledice Sadatovega predloga

Sadatov predlog je v arabskem svetu naletel na odobravanje in kritike. Mnogi arabski krogi so egiptovskemu predsedniku izrazili priznanje zaradi poguma in njegove doslednosti pri iskanju mirne rešitve krize.

Na drugi strani pa so kritiki menili, da je Sadatov predlog je koncesija Izraelu, ki bi mu odpiranje prekopa pod takšnimi pogoji omogočilo trajni obstanek na večjem delu Sinaja, v Gazi in Sarm el Sejkju.

Kljub temu je Sadatov predlog zaslužil pozornost. Če bi ga uresničili, bi se izraelske čete morale umakniti z deha zasledenega ozemlja, kar je Tel Aviv odklanjal že od konca junijske vojne. Ne glede na to, da je bil predlog egiptovskega predsednika odbit, je imel daljnosežne posledice. Tudi v Washingtonu so namreč pričeli čedalje glasneje razmišljati o tem, naj bi se izraelske čete umaknile z bregov prekopa.

Nedolgo za Sadatovim predlogom je Donald Bergus, vodja misije za zaščito ameriških koristi v Egiptu, prišel na dan s predlogom, ki je dobil naziv »načrt phantom«. Po tem predlogu naj bi se Izrael umaknil na 24 kilometrov od vzhodnega dela prekopa.

mirje na Bliznjem vzhodu podaljšali za več let.

Izraelska vlada je predlog, ki ga je najprej objavil telavivski dnevnik »Maariv«, nato pa ga je v uradni noti izročil odposlanec Joseph Sisco, odklonila in poudarila, da je pripravljena umakniti svoje čete le do 35 kilometrov od prekopa. Enako neuspešno so bile tudi vse druge diplomatske akcije, s katerimi so skušali doseči ponovno odprtje Sueškega prekopa.

Kmalu po zapori Sueškega prekopa so naftne družbe pričele naročati velikanke tankerje z nosilnostjo 200.000 ton in več ton, vendar je preprost račun pokazal, da bi bila tudi v tem primeru odprtitev prekopa najprimernejša rešitev. Supertanker z 250.000 tonami nosilnosti pluje okoli Rta Dobrega upanja dva meseca in lahko teoretično opravi šest potovanj ter prepelje 1,5 milijona ton nafte. Če bi takšna ladja vozila skozi preurejeni prekop — načrti za poglobljanje že obstajajo — bi ladja, ki za vožnjo od Perzijskega zaliva do sredozemskih pristanišč potrebuje 24 dni, lahko teoretično preplula to pot 15-krat na leto, pri tem pa bi prepeljala 3,5 milijona ton nafte.

Računi kažejo, da bo Evropa leta 1980 potrebovala okoli 750 milijonov ton nafte. Če bi to ogromno količino vozili iz Perzijskega zaliva v Evropo mimo Rta dobre nade, bi potrebovali nič manj kot 500 supertankerjev, kar bi stalo okoli 17,5 milijarde dolarjev.

Načrt za posodobitev prekopa

Zato je veliko primernejši egiptovski načrt, po katerem bi uprava Sueškega prekopa v štirih mesecih očistila prekop, tako da bi po njem lahko plule ladje do 60.000 ton nosilnosti. Obenem bi pričeli prvo fazo obnovenih del na prekopu, v dveh do treh letih bi po prekopu lahko plule že ladje do 150.000 ton nosilnosti, ki bi lahko prepeljali od 400 do 500 milijonov ton surove nafte na leto.

Do konca osemdesetih let pa bi končali tudi drugo fazo obnovenih del, s katero bi po prekopu lahko plule tudi ladje z nosilnostjo do 250.000 ton, ki bi, teoretično gledano, lahko prepelje milijarde ton surove nafte na leto, torej precej več, kot bo Evropa tedaj še potrebovala. Po drugi fazi obnove bi po Sueškem prekopu lahko plule skoraj vse ladje, ki jih pozna sodobna trgovska mornarica.

Postavilo se je tudi vprašanje, ali ne bo Sueški prekop izgubil na pomenu tudi zaradi vedno številnejših načrtov za gradnjo novih vodov. Izrael je, recimo, zgradil naftovod od Ellata do Aškelona, po katerem lahko priteče 50 milijonov ton nafte na leto. Ze ta številka pa je dovolj nizka, da ne more ogroziti bodočnosti in aktualnosti obnove Sueškega prekopa, poleg tega pa lahko enotna arabska akcija popolnoma onemogoči, da bi arabske naftne proizvajalke dovoljevale »prevoz« svoje nafte skozi izraelski naftovod.

Poteptana konvencija

Zamisel o prekopu med Sredozemskim in Rdečim morjem je stara vsaj 4.000 let. Tedaj so namreč izkopali kanal, ki je Rdeče morje povezoval z Nilom, po njem pa so lahko priplovi do Sredozemskega morja. V začetku 19. stoletja so se pojavili predlogi, po katerih naj bi izkopali nov prekop, vendar so šele leta 1854 Francozi dobili dovoljenje za pričetek del. Prekop so gradili od leta 1859 do 1869, leta 1874 pa so ves egiptovski delež pri delnicah Sueškega prekopa (44,2 odstotka) prodali britanski vladi, ki je tako dobila nadzorstvo nad prekopom.

Leta 1959 je delež Velike Britanije znašal 35,2 milijona frankov ali 44,2 odstotka. Več kot polovico kapitala je pripadalo Francozom in drugim tujcem, manj kot pet odstotkov pa Egipčanom. Leta 1955 je sueška družba imela 34,5 milijard frankov dohodka, medtem ko so znašali stroški vzdrževanja prekopa 21,8 milijard frankov.

S pravnega stališča je bila plovba po prekopu urejena s Konstantinopelsko konvencijo iz leta 1888, po kateri je na območju prekopa veljalo načelo svobode plovbe, tako v miru kot v vojni, za trgovske in vojne ladje. Območje prekopa je bilo demilitarizirano in nobena država po konvenciji ni imela pravice da blokira prekop. Velika Britanija ni spoštovala tega mednarodnega pravnega akta. Ko je ZAR leta 1956 nacionalizirala prekop, je prišlo do britansko-francosko-izraelske agresije proti Egiptu, zaradi česar je bila do aprila 1957 ustavljena plovba po prekopu.

Prav v tem je bodočnost Sueškega prekopa, seveda če bodo uresničili načrte za poglobitev in posodobitev prekopa. Gospodarski pomen tega plovnega sistema je tolikšen, da zahteva čimprejšnjo rešitev. Morda so prav zaradi tega v Egiptu že pričeli priprave za čiščenje in ponovno odpiranje prekopa. Predsednik Sadat je, kot se je izrazil predsednik uprave prekopa Mašur, že prižgal »zeleno luč«, vendar bo do resničnega pričetka del potrebno še marsikaj uskladiati.

Portret tedna

Mira Danilova

V različnih teaterskih priročnikih je zapisano, na začetku in med drugim, približno takole: Danilova, Mira; rojena Cerar, 3. julija 1899., Ljubljana; poročena Neffat. Igralski začetki: Malo gledališče in ljubljanska Drama v drugem desetletju tega stoletja, slovo od gledališkega odra in komedijantske visoke šole v šestdesetih letih. Oče: Anton Danilo, s pravim imenom Anton Cesar; mati: Avgusta Danilova; oba vodilna igralca iz tako rekoč prve, docela gledališke generacije na Slovenskem. Bila je in ostala do danes teatru zapisana vsa družina Danilovih: Mira in Silva in že pokojna Vera, vsi tako rekoč pojem iz kratke, komaj dobro formirane slovenske komedijantske tradicije, vsa družina skupaj (bili so svojevrsten fenomen, ti Danilovi, ko so, na primer, vsi po vrsti nastopali, daleč je že od tega, na priliko, v znameniti Golijevi igri za otroke, »Petruškeve poslednje sanje«), in njeni posamezni pripadniki, vsak posebej. Poleg staršev, popularnega komika, pape Danila, in Avguste Danilove, poleg Zofije Borštnikove, najbolj znamenite igralkice iz »starega rodu«, ki je, po besedah teaterskih priročnikov, »začel v čitalnicah, prešel v zbor polpolicnega gledališča v novem poslopju Slovenskega dramskega gledališča ter se povzpela do umetniških ustvaritev v okviru polklicnega gledališča po prvi vojni« — zlasti Mira Danilova, nagajena za življenjsko delo do Borštnikovim prstanom na nedavno zaključenem Borštnikovem srečanju v Mariboru, Mira Danilova, ki je ob smrti Ignacija Borštnika, prvega komedijanta na Slovenskem, 1919. leta, že zanesljivo preskušala prve korake na deski, ki menda poslej menijo svet, in če že zmerom ne pomenijo sveta, je vsekakor nekaj na njih, da se jim clovek, ko je že enkrat zabodil nanje, ne more več izmakniti.

O tem pripoveduje Mira Danilova: na tistih odrskih deskah je preživela petdeset let, od tega kakšnih dvajset, že po vojni, na ljubljanski gledališki akademiji, kjer je bila profesorica za igro. Potem je, če naj tako rečemo, lepega dne, čez noč, nehala. Čarovnija je popustila, in ko smo ji rekli, da bi zdaj, po tisti mariborski nagradi, ki se je, doslej podeljena štirikrat, Elviri Kraljevi, Vladimiru Skrbinsku, Arnoldu Tomniku, nemara že zapisala med vrhunska priznanja, ki jih v tej deželi more biti deležen igralec, in ki se je zanesljivo držal patina one komedijantske dobe, ko so ljudje hodili v teater gledat igralka, šele nato predstavo, in ko so zvezdniki neukinljivo pripadali samo odrskim deskam, komikom in heročnam, tragedom in navikam (ali kakor so se rekli posameznim »fahom«), nečemu posebej zvišenemu, vsakršnim visokim poslasticam, ko smo ji tedaj rekli, Mira Danilovi, da bi bilo prav, če bi zdaj, ko je dobila prstan, dobila tudi še vlogo, kakšno tisto velikih vlog, ki so ji navedli ime, da bi šla še enkrat na deske, ki pomenijo svet; tedaj je torej Mira Danilova rekla, mirno, prav nič nostalgično ali razčustovano ali zagrenjeno, dajte no, ko pa je ne bi sprejela, nobene vloge več. Clovek mora lepega dne pospraviti svojo prtljago in oditi. Treba je oditi o pravem času, raje prej kot pozno. Ze ko sem imela svoje največje uspehe, sem vedela, tole je samo začasno. Clovek mora vedeti, da njegov čas ni neomejen. Zagotovo se konča, nekoga dne prav gotovo. In bolje je, če ga clovek drži v rokah, kot da se tisti čas po tem znaša nad njim, ga naredi za žrtev.

Omenimo, da je pač rekla, da deske z gledaliških odrov clovka, ki se jim zapise, ne spustijo več iz svojih šarmantnih krempljev — zakaj potem ne več nobene vloge? Kako da je čarovnija minila, ko pa je bila celih petdeset let in celih tri sto vlog, kolikor jih ima igralka za seboj, tako močna in neubranljiva? Treba je pač pospraviti in za seboj zapustiti urejene prostore, dé Mira Danilova, stvarno, naravnost, brez predgovodov. Bilo je in zdaj ni več, to pa sem vedela skoraj od začetka. In če bi bilo še enkrat tisto drugo desetletje in tista prva vojna, ko je začela, bi tisto, kar je bilo, bilo še enkrat.

Potem pripoveduje Mira Danilova o očetu in materi, papa in mamica pravi, o nervozah pred generalkami in premierami, ki jim je bila priča doma, o prvi šoli, ki je bila deležna tudi že doma, o konservatoriju, o Hubadu in Skrbinsku, pa o študentski, ki je je bila deležna šele v letu

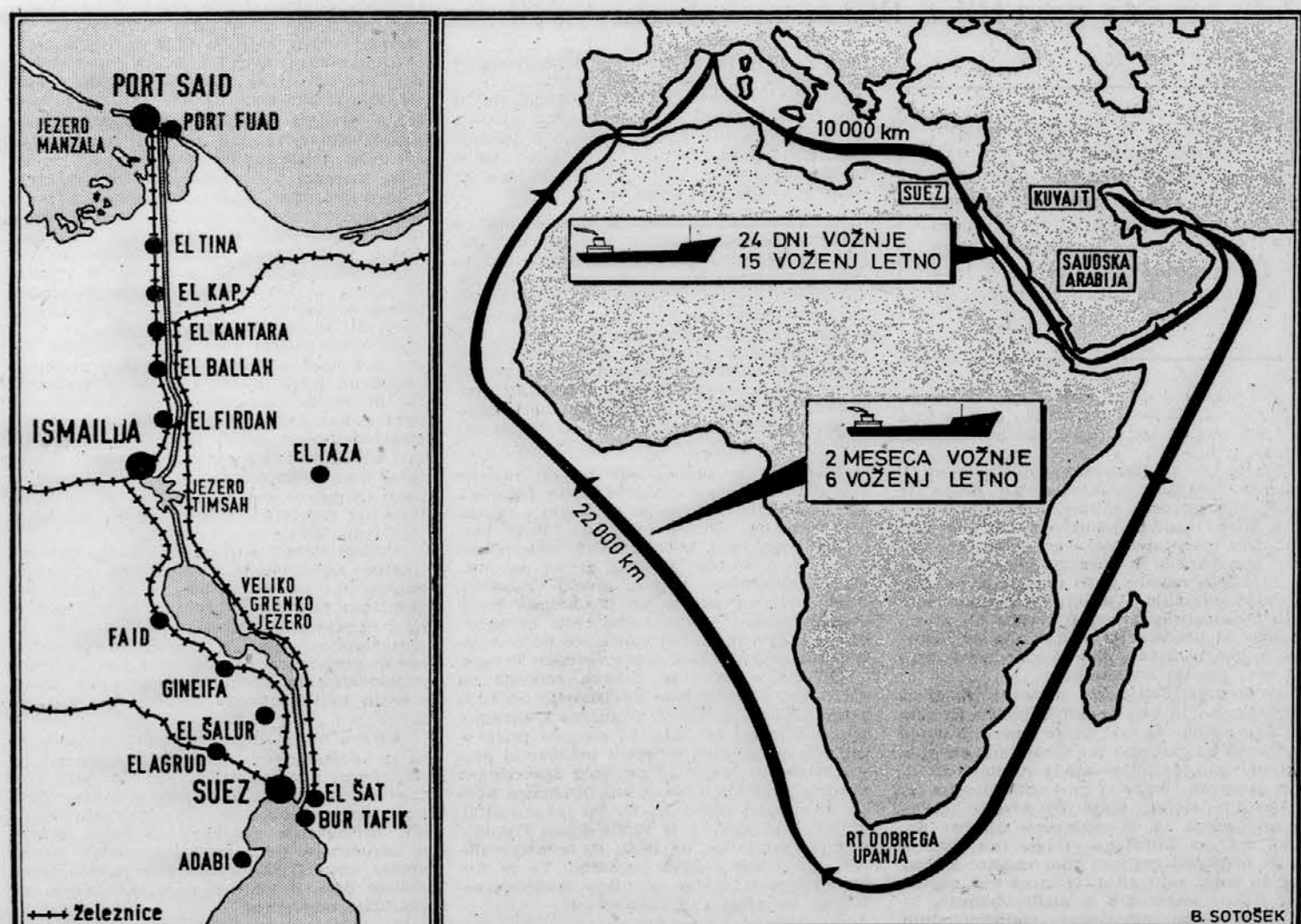
1926., ko je bila leto dni na Dunaju v gledaliških šolah, o brezštevilnih nastopih, med začetnimi šaržiranj in poznejšimi napredovanji do zmerom večjih vlog, pa vse do vrhunca in odhoda na ljubljansko akademijo, takoj, ko je bila ustanovljena, po drugi vojni, ter je začela, s Marjeto Vero, Janezom Lovarjem... »poučevanje dramske igre in druge veščine, ki pridejo igralcem nmerom prav. Pripoveduje, da je bilo brez šte, vila predstav in ponovitev, včasih po tri na dan, dopolnje nastop za otroke, popoldne »komedij«, zvečer »predstav«, da so bili igralci v tistem času v bistvenem prepričani sami sebi in da so zategadelj vendarle bili tudi središčem gledališča samo, sami poglaviti in merodajni ustvarjalci živih figur iz literarnega papirja, režiserji pač zgolj urejevalci odrskega prometa in aranžerji; igralci so poglavite reči izdelovali sami po svojih najboljših močeh. Pripoveduje, da pa se ji zdi, da je svoje najljubše vloge izdelala vendarle potem, ko se je v teatru začel čas režiserjev, ko so prišli v Dramo Gavella, Stupica, Krefc, ki je začel režirati Jan pa Molka, ter se s po, sebnim poudarkom spominja svojih nastopov v Krievskih igrah iz glembajevskega cikla in Vučaku, in Tartuffu in Shakespearu in Brücknerju pa Ferdu Kozaku in Kreftu, Shavu in Cankarju, Schillerju, Tolstoju in dramatičnejah Dostojevskaja, Linhartu in Gorkem in Čehovu... in kdo bi prišel vsem tem brezkročnim vlogam do konca. V tem pripovedovanju o teatru in igralcih in o nastopanju iz večera v večer je vsledko mnogo romantičnega in kljub temu, da Mira Danilova nenehoma vetrja pri stvarnem, nič razčustovanim razmerju do komedije in svojih spominov, tudi vmesnega: bila je igralska generacija, Zofija Borštnikova, Danilovi, Polonica in Vida Juhanova, Janez Levlar in Marija Vera, Mihaela Sarčeva, Milan Skrbinec, Marija Nablocka, Janez Cesar, Slavko Jan... in drugi, ki je, ko temu rečejo, evropskizirala teater na Slovenskem in obenem ohranila na svojem igralstvu nekaj romantičnega, heroičnega in visokega komedijanskega nimbja, igralci iz velikih tragedij in velikih komedij, komedijanti iz neponovljivega sveta, proizvajalci »velikega«, vzvišenega, posvečenega tako rekoč, teatra, ki je bil — sam pred seboj — živa matica sveta.

Saj res, kaj je ostalo, povzema Mira Danilova. Bodimo realni: nič, ali vsaj zelo malo. Minilo je pač s slehernim predstavo, v vsakokratnim poslednjim spustom zavese za spektaklom. Spomini, ljube in osvobodene kritike, spomini na dobre vloge, obhajovanje ob izgubljenih, slaba vest ob premalo doganjenih partij. Papa Danilo — ostal je, denimo, film »Triglavske strmine«, mumiica, Avgusta Danilova — vloga iz filma »Na svoji zemlji. Malo, ne?, pričo vseh tistih vlog, ki so jo naredili za popularna in ki so bile od začetka do konca teaterski nastopi. Ne, pravi Danilova, jaz v filmu nisem igrala nikdar, pač z izjemo »Piknika v nedeljo«, kratkega filma, Karpa Ačimovića, no, tu je še nekaj radijskih in televizijskih vlog, malo, ne?

Tako mineva igralskevo čas. Teater pač zmerom pripada svojememu izvirnemu prostoru in času, trajaja, kolikor trajaja predstava. Ali bi bil, kar je, če bi bil ponovljiv in neizbrisljiv kakor znamenja na papirju? Bi se ohranjala njegova romantika in negotova patina, če bi ostalo za njim kaj več od fotografij in zapisov v čimnikih, ki se neustavljivo starajo? Če bi bilo mogoče vse še enkrat ponoviti? Ne, v tem odhajanju ni nič tragičnega, nobenega razloga za nostalgijo in obup, prej nekaj naravnega: pridejo drugi, pravi Mira Danilova, igralci iz njene šole. Zmerom jih je dovolj, teh igralscev, in sleherni med njimi je spet drugačen, nič ni mogoče z ničimer nadomestiti, a teaterski prostori vendarle niso prazni, kaj se?

Tako se Mira Danilova, ob svojem sklepu, da ne bo več igrala in da so prostori zanjo pospravljeni, da je teatarska čarovnija pač — ne popustila, ampak minila, sploh ne za teka v romantično zagrenjeno čustvovanje nekdanjih herojin in komedijant, ampak ostaja pri realnem, lastnem spoznanju o takoj rekoč naravnem teku stvari. In vendar ostaja romantična sled za nekdanjim teatrom, ki ga nismo gledali in ki ga nikdar ne bomo mogli spoznati: spomini iz prve roke.

ANDREJ INKRET

BOZO MASANOVIĆ

Zapis s poti po Nizozemski

Nedelja brez avtomobilov

Še zmerom bolje založeni z nafto in bencinom kot marsikatera država v zahodni Evropi

OD NASEGA BONSKEGA DOPISNIKA

Na desetine kilometrov med Rotterdamom, Haagom, Amsterdamom in bližnjimi mesti se bleščijo razkošne oranžne luči nad avtocestami. V venomer megličasto nizozemsko nebo se vzpenjajo ogromne bakle in tako kaže smer v rotterdamški »Europoort«, največje naftno morje v Evropi in na svetu. Le avtobusi z nemškimi, belgijskimi in britanskimi avtomobilskimi tablicami se razkazujejo po nizozemskih cestah, po nadvozih pa jih štejejo in »občudujejo« zvedavi obrazi. Na vsakih nekaj kilometrov preži policija. Sprehajalec, kolesarjem in mopedistom pa radio oddaja še in še novo popevko: »Kako lepo je, sprehajati se v nedeljo brez avta...« Nepoboljšljivi optimisti jemljejo tudi veliko nadlogo kot veliko predstavo. Nizozemci so po 17 letih imeli spet »de autolose zondag« (nedeljo brez avtomobilov).

»Vaše papirje, prosim.« Policaj me vjudno — nevljudno ustavi sredi Rotterdamu. Vse preveč se jim zdi teh tavajočih tujcev, ki kalijo harmonični mir v deželi. »Veste, danes se sicer ne sme voziti... ampak vi ste tujec.« Tudi tisto, česar ni rekel, mi je povedal: Ne izzivajte nas, sicer se prihodnjo nedeljo tudi vi ne boste več sprehajali z avtomobili po naših cestah. Saj — zato pa profitiramo danes, si mislijo vsi med milijoni 15 tisoč »gostujočih« voznikov v Nizozemski, ki se jim tokrat še dovolijo voziti ob nedeljah. »Neminar sem, reportažo bom pisala.« »Aha! Dobro.« Pri drugem srečanju z možem postave je šlo že hitreje. Proti večeru pa me že niso niti več toliko preverjali.

Vožnja pa je pravi užitek. Lepo, sončno vreme še bolj privablja na »sprehode«. Vsaj polovica semaforov trepeti samo rumeno, na velikih avenijah igrajo visokorazstni šolarji nogomet, otroci se podijo preko cest s kotalkami, mamice z vozički in nešteto kolesarjev le poživlja ogromne praznine, ki so jih zase rezervirali avtomobili.

Nizozemska je danes še bolje založena z nafto in bencinom kot marsikatera država zahodne Evrope. Nihče tudi ne ve povedati, v kakšnih številkah se bo gibal arabski bojkot tankerjev, ki vozijo v Rotterdam. Ne ravno za Nizozemsko, toda v Rotterdam, še bolj točno: v naftni Europoort, ki naprej napaja vso bližnjo in daljino okoli.

»Bojko lahko traja pol leta,« domneva veliki dnevnik »De Telegraaf« in v velikim naslovom na prvi strani opozarja državljane na resnost.

Naftni Rozenburg

Sele ko se z reškimi, spitskimi, kopriškimi ali tržaškimi predstavami, podarj roterdamski Europoort, se moraš zgorniti ob poškostnosti dimenzij. Vsa znana in znana imena z zahodnih bencinskih črpalk imajo ob desetih kilometrov dolgih pristanških cestah in avtocestah svoje etike, ki se bleščijo na kilometre daleč. Esso, Shell, Texaco, Aral, Total, Fina, BP, Gelsenberg... »Petroleumhaven na 1...« »Petroleumhaven na 7...« »Petroleumweg«, »Chemiehaven Europoort«, »Engelandhaven«... Na križiščih bereš na ducat kapižotov za največje naftne in petrokemične tvrdke na svetu. Kanali in trdnjave živih mostov med njimi. Veliki tankerji se kot kače plazijo za umetnimi nasipi in kanali ustja reke Maas. In na tem skrajnem ritcu, ki je bil na začetku tega stoletja še neskončna peščena sipina in ga je človekova roka utrgala oceanu, se izgublja v oblakih zgorelega rafinerijskega plina človeška oaza. Nekakšna ironija je satelitsko mestce sredi nafte polnovenova v Rozenburg. V ta evropski Rozenburg pripeljejo orjaški tankerji v svojih trebutih okoli 130 milijonov ton surove nafte na leto. Tri črti te pa kupijo. Za tuje potrebe: 38 milijonov ton samo za sosedno Zahodno Nemčijo, 20 milijonov ton za Belgijo, 6 za Veliko Britanijo, po dva za Dansko in NDR in le en milijon ton roterdamске nafte gre naprej v Francijo oziroma na Švedsko. Doma je porabijo od skupnega uvoza 142,5 milijonov ton (lani okoli 23 milijonov ton). Sicer pa se v največjem naftnem trgu na svetu preprodaja celih 188 milijonov ton nafte na leto.

Na velikih rezerviranjih se poleg trdke kosatijo tudi podatki o kapaciteti. »Volumen: 2.000.000 kubnih metrov,« se balna eden takšnih. O rafinerijah lahko sklepšamo po vidnem učinku in kot pot do Marsa se ti zdi podatek, da predela na primer rumenordči Shell kar 26,5 milijonov ton nafte na leto.

Haški državni proračun črpa iz nevidnih finančnih cevi svoje suho zlato, dober del ga daje ravno Europoort. In zdaj naj bi vse to presahnulo. Tankerji so sicer še na poti okrog Rta dobre nade in Gibraltarja, toda s seboj še prinašajo tudi polno bojazni. Na to, kakšna bo ta zima, ne moreta vplivati ne kraljica Julijana in ne bratsejski ministri svet EGS, ki ravno grize nohte in rešuje evropsko naftno krizo.

Ko so morali ugovoriti Nizozemci pred 17 leti ob prvi suški krizi (1956) za pol leta vzdrževati nedeljski avtomobilistični post, so imeli v 13-milijonski deželi le 330 tisoč avtomobilov. Danes jih imajo skoraj desetkrat več (okoli 3,2 milijona). Takrat so lahko ob nedeljah torej privarčevali le desetkrat manj bencina kot ga danes. Ker pa se povprečni Nizozemec kar redno podja na nedeljsko pot, požrejo zdaj ravno nedelje in prazniki največ bencina. Vlada računa, da si bo z nedeljsko prepovedjo dvo-mesečne rezerve podaljšala vsaj za četrtino.

Za otroke
spet prostor na soncu

Stvar pa ni računsko tako preprosta. Manjša poraba goriv pomeni manjši dohodek v državnem proračunu. Samo prva

»brezavtomobilna nedelja« stane haško blagajno okoli 10 milijonov guldnov (okoli 600 milijonov novih dinarjev). Ker so prepoved prilagodili tako, da lahko v soboto zvečer in ponoči ljudje še mirno konsumirajo (prepoved velja od treh zjutraj do polnoči), zapirajo gostilničarji sicer le ob nedeljah. Pa tudi sobota jih ne more rešiti. Dobršen del od 25 tisoč gostinskih lokalov, ki niso ravno v strogem središču mesta ali sicer ob prometnih sprehajališčih, mora ob nedeljah zapreti. Tudi 10-odstotni popust ne more privabiti gostov, pa čeprav ima vsaka družina vsaj eno kolo, povprečno pa vsak drugi Nizozemec. Med 14 in 20 milijoni guldnov računajo gostinci svojo izgubo za vsako nedeljo.

»Nemažite verige na kolesih, dokler se še da,« so se že pred dnevi razbohotili prodajalci nacionalnih vozil — koles. Skoraj vse trgovine s kolesi delajo s polno paro. »Kolesa na posodo za brezavtomobilsko nedeljo,« opozarjajo bleščeči napisi, ki s krevljasnimi črkami izdajajo, da so nastali v vsej naglici takoj, ko je vlada vrгла novico v svet.

Prvo nedeljo se je Nizozemska preselila v minula desetletja. Tudi v 19. stoletje: po roterdamskih, haških in amsterdamskih avenijah se razkazujejo prastare kočije. Televizijski snemalci niso zamudili priložnosti in posneli zabavni karambol, ki ga je kočijaž uprizoril na roterdamskem križišču. Brez žrtv... Žrtve. Tudi za Nizozemsko je to strašen problem. Vladni prepovedi se ima zahvaliti 12 Nizozemcev, ki niso tokrat izgubili življenj. Gibanje »rešite otroke smrti,« je celo tako navdušeno, da predlaga 4. november za narodni praznik: otroci so spet dobili svoj prostor pod soncem. Pravzaprav svoje igrisce na širokih ulicah. In jahači so se podali na konjih na kolesu.

Ob nedeljah vlada v Nizozemski strašen zakon: 250 tisoč guldnov (skoraj 15 milijonov novih dinarjev) kazni in zaplamba avtomobila lahko doleti tistega, ki ga policija zalotila, da vozi brez posebnega dovoljenja. Ali pa šest let zapora. Zakon izvirja ticer že iz leta 1939, prilogodilili so ga novim razmeram leta 1956, ko so povečali kazni na 60 do 70 guldnov. Tokrat je po kaznih sodeč — polčas torej nekaj stokrat resnejši. Med kakšnimi 120 tisoč prošnj so jih oblasti uslišale le okoli 15 tisoč. In še tem le za točno določen čas in za točno določeno pot. Policija je vendarle sporočila cerkvenim gospodom, da so Nizozemci najbolj pobožno ljudstvo na svetu: toliko zvičev se je namreč sklicevalo, da mora peljati revmatično staro mamo ali koga že k nedeljski maši. Le 15 grešnikov je prišlo v past postavi. Kaj bo z njimi, bomo še izvedeli.

Milijoni prošnih kolesarjev in sprehajalcev pa le še niso dobili tistega idiličnega mira, ki so si ga zaželeli. Sele zdaj so opazili, koliko tujcev prihaja v njihovo ravninsko deželo. Nemci so kaj malo gledali na brzino in upirali na avtocestah prave hitrostne dirke. Ze v soboto zvečer pred novo prepovedjo je bilo jasno, da prehitvajo vrnomo ubogljive Nizozemce le tuji. Gospodarski minister Lubber je namreč zaprosil svoje državljane, naj ne vozijo več kot 100 km na uro in tudi tako varčujejo z gorivom. Kot zakon so vzeli resno to prošnjo. Jate ptic po avtocestah so motili tudi domači taksi in avtobusi, ki so bili zaposleni kot se nikoli. Mestni promet je nenadoma postal zelo rentabilen, železnica si obeta boljše bilanco.

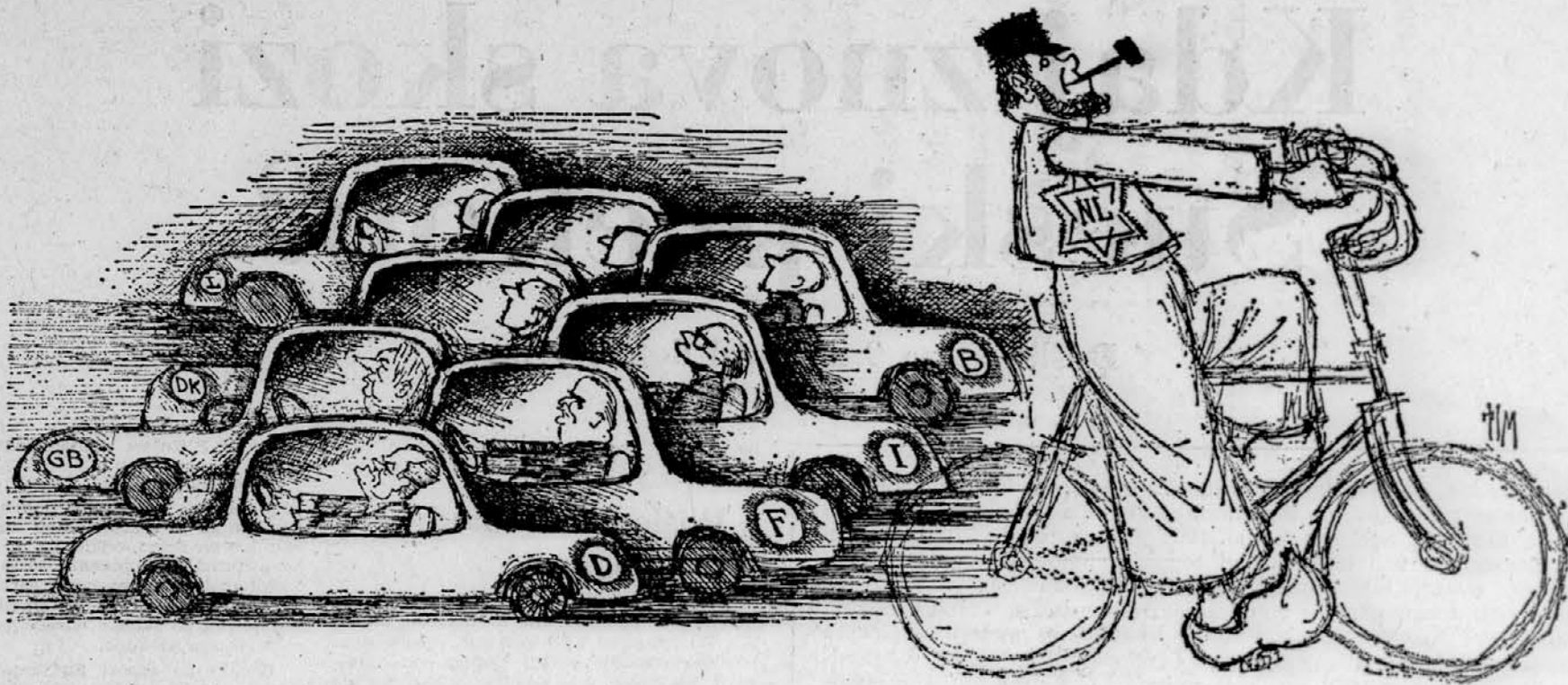
„Tudi vi boste prišli na vrsto,“

Sele lastna samodisciplina daje Nizozemcu pravico, da vpeljivjo daje vedeti tujcu, da ni lepo, da aa moti pri pobudi. Marsikdo zažvižga, zarohni in pokaže jezik nemškimi avtomobilskimi tablicami. Ne toliko iz nevoščljivosti, kolikor iz užaljenosti.

Tudi več tisoč Angležev je tisto nedeljo hitelo po njihovih ustaljenih poteh k trajektom za otok. Se najmanj vpeljivno se obnašajo sosedje iz Belgije: oni so prvi na vsa za podobne brezavtomobilske nedelje (autolose sondage). Ze v ponedeljek je Zhaag dal poluradno vedeti, da ne bo več trpel tujeske izizvanja po domačih avtocestah in ulicah in da bodo tudi tujcem prepovedali nedeljske vožnje. Posebej pa so položili na duše svojim zahodnim sosedom, naj se ne spuščajo v barantanje. V obmejnih predelih Venlo-Moenechgladbach so se namreč vgnodile prave avtomobilske menjalnice: Jan van Den Rozen posodi Hansu Müllerju v Nemčiji svoj DAF, ta pa njemu svoj VW. Seveda policiji to ne ota, ne skripto, pa se zapliči ravno na obmejni cesti. Tuja registrska tablica še ni nobena garancija, prvo je, kdo vozi.

ANTON RUPNIK

EVROPSKA SOLIDARNOST

Dolgoročni cilji naše zunanje politike

Vzpostavljjanje vseh oblik mednarodnega sodelovanja

Povečana odgovornost republik in pokrajin, vseh delovnih ljudi in samoupravnih organizmov za uresničenje načel naše politike neuvrščenosti tudi pri razvijanju gospodarskih stikov s tujino

Mednarodni gospodarski odnosi Jugoslavije in Slovenije so predmet razprave za pripravo stališč in sklepov X. kongresa ZKJ; stike s tujino načelno ureja VIII. poglavje uvodnega dela temeljnih načel našta ustave, ki se zavzema za vzpostavljjanje VSEH OBLIK MEDNARODNEGA sodelovanja, ki prispevajo k uresničenju skupnih gospodarskih interesov, še posebej pa k razvoju demokratičnih in socialističnih odnosov v svetu, za premagovanje blokavskih okvirov, za enakopravne gospodarske odnose, za hitrejši razvoj manj razvitih dežel, za suvereno razpolaganje z naravnim bogastvom itd.

Člen 229 načrta, ki govori o temeljnih enotnosti jugoslovanskega trga, določa, da »vezni zakoni urejajo pogoje za menjavo proizvodov in storitev s tujino; 247. člen govori o pristojnosti in odgovornosti zveznih organov na področju mednarodnih gospodarskih odnosov; 251. člen o sklepanju mednarodnih pogodb in republiški zakonodaji, všteti o enakopravnosti uporabe jezikov narodov in narodnosti Jugoslavije; 253. člen določa pristojnost organov federacije; 258. člen govori o ratifikaciji mednarodnih pogodb; 259. člen o monetarno-kreditnem in deviznem sistemu itd.

Dolgoročni cilji zunanje politike Jugoslavije, oblikovani v uvodnem delu načrta, so odsev realističnega pristopa k problemom sodobnega sveta, upoštevajoč mednarodne obveznosti, ki smo jih sprejeli z dvostranskimi in večstranskimi sporazumi oziroma s splošno sprejetimi normami mednarodnega prava. Področje zunanje politike in razvijanje stikov s tujino ostaja v pristojnosti federacije, ki se pojavlja v mednarodni skupnosti kot enotna država, kot enoten subjekt mednarodnega prava, kot nov tip federacije samoupravne ureditve, kar vnaša pomembne novosti v mehanizem in tehniko zunanje politične usmeritve.

„Nemočna“ in „nična“ skupnost

Pompidoujeva pobuda

V Kjopenhavnu bodo seveda govorili o Bližnjem vzhodu

OD NASEGA PARISKEGA DOPISNIKA

PARIZ, nov. — Še nedolgo tega je veljalo, da je Nemčija gospodarski velikan in politični palček. To bi danes lahko rekli za vso zahodno Evropo. Še nikdar francoski tisk ni toliko pisal o »nemoči«, »bankrotu«, »neobstoju«, »ničnosti« evropske skupnosti. Nobenega dvoma ni, da so to nemoč o krizi na Bližnjem vzhodu živo občutili tudi v političnih vrhovih. Od tudi pobuda francoskega predsednika za evropski vrh, ki bo sredi decembra na Danskem. Pompidou je s tem predlogom preobrnili svoj red evropskih prioritet in postavil politično pred gospodarsko. To pa nekaj pomeni.

»Se pred nekaj tedni je bila zunanja politika predzadnja etapa pred rojstvom federalne države,« piše tednik »Le Point«. »Danes pa (predsednik republike) postavlja zunanjo politiko v prvo vrsto. In dela se, kakor da je pozabljen tisto, kar je prej vemer znova poudarjal: skupna zunanja politika pomeni skupno obrambo, ta pa ni mogoča brez skupne oblasti.« To piše Georges Saffert, eden izmed redkih novinarjev, ki so v zadnjih letih intervjuvali predsednika Pompidouja, torej človek, ki črpa svoje informacije iz dobro obveščenih virov. Suffert gotovo ne ugiba tjavdan. Sicer pa nihče ne dvomi, da je predlog o rednih sestankih šefov evropskih držav oz. vlad daljnosežna poteza v izgraditvi evropske skupnosti, zlasti še, če bodo ti sestanki v prihodnje celo dvakrat na leto, kot je menda predlagal v Bruslju francoski zunanji minister Michel Jobert.

Nekateri že govorijo o »evropski vladi«. Toda od evropskega vrha, pa čeprav institucionaliziranega, do skupne oblasti, ki bi terjala od vsake članice, da se deloma odreče nacionalni suverenosti, je drzen korak, ki ga v Parizu prav gotovo niso pripravljali storiti in v Londonu tudi ne. Če bo torej evropski vrh postal institucija, bo nedvom-

Podružbljenje zunanje politične dejavnosti pomeni povečano odgovornost republik in pokrajin in vseh delovnih ljudi in samoupravnih organov za uresničenje načel naše politike neuvrščenosti tudi pri razvijanju gospodarskih stikov s tujino. Sodobni mednarodni razvoj potrjuje zgodovinsko upravičenost in trajnost neuvrščenosti politike kot pomembne komponente mednarodnih stikov in njihovega razvoja in ki se zavzema za globoko in vsebinsko preobnovo teh odnosov. Ona uživa najširšo podporo narodov in narodnosti Jugoslavije in jim zagotavlja možnost za neoviran in uspešen notranji razvoj. To pa terja, da ne poudarjamo samo mednarodnega vidika politike neuvrščenosti, ampak tudi njeno notranjo razsežnost in pogojenost.

Marksistična razredna izhodišča morajo biti stalno prisotna pri uresničevanju politike neuvrščenosti tudi na gospodarskem področju in postati sestavni del razredne usmeritve našega družbenega razvoja. Ne samo praksa, celo oblikovanje razvojnih načrtov to vedno ne potrjuje!

To terja vsestransko udeležbo vseh dejavnikov SR Slovenije v zunanje politični dejavnosti Jugoslavije, zavedajoč se zgodovinsko opredeljene skupnosti interesov narodov Jugoslavije. Dinamika dogajanja in premikov v našem notranjem življenju in

ločanja, bolj pa se soglasnosti, ki navadno pomeni, da se glasov malih ne sliši. Morda prav zato Dunaj vztraja, da bi bilo treba na vrhu v Kjopenhavnu govoriti o vseh problemih EGS, ne samo o zunanji politiki. Danska javnost je namreč proti temu, da bi EGS postala tudi politična ne samo gospodarska skupnost.

V Kjopenhavnu bodo seveda govorili o Bližnjem vzhodu. Vendar je mogoče v Parizu marsikje slišati mnenja, da si od te debate Francozi ne obeta dosti več, kot so dosegli že zunanji ministri v začetku tega tedna v Bruslju. Nekateri celo menijo, da so se Francozi s tem, da so potisnili vrh na razmeroma oddaljen rok, hoteli tudi izogniti neprijetnim dilemam, v katere jih je pahnila kriza na Bližnjem vzhodu. V upanju, da odločitev med evropsko solidarnostjo ter proarabsko politiko takrat ne bo več potrebna.

Marsikaj je seveda odvisno od razvoja dogodkov. Evropske države bodo izkoristile vsako priložnost, da se vključijo v mirovni proces na Bližnjem vzhodu. Toda vsaj toliko pozornosti bodo ugodni sobesedni posvetili odnosom z ZDA, ki so se med arabsko-izraelsko vojno precej zaostri. Pred evropske države se postavlja predvsem vprašanje: kako nadaljevati že začeti dialog z ZDA in pa kaj storiti, če bodo Američani začeli umikati svoje čete iz Evrope.

Dokler je zahodna Evropa sočlena na eni strani z energetsko odvisnostjo od Bližnjega vzhoda, na drugi strani pa z obrambno odvisnostjo od ZDA, ni mogoče pričakovati, da se bo njen politični maneverski prostor bistveno razširil. Francozi »Evropejci« se torej zavzemajo za to, naj bi članice EGS kot in skupno obrambo ter se tako osamosvojele. Na papirju je račun jasn. Toda v resnici vsakdo ve, da bodo to še dolgo iluzije, zlasti kar zadeva obrambo. To je treba upoštevati, ko se ocenjuje možnost sestanka na vrhu v Kjopenhavnu.

ANDREJ NOVAK

dinamika gibanj v svetu, zlasti na evropskem prostoru in na prostoru dežel v razvoju, terja večje angažiranje vseh delovnih ljudi pri razreševanju konkretnih vprašanj s področja ekonomskega povezovanja s tujino. Upirati se moramo težnji, da bi to ostalo monopol profesionalcev-diplomato-v in ozkega kroga zvezne administracije; državnovladinski odnosi se ne kažejo samo na področju materialnega prilaščanja, ampak tudi na področju zunanje politične dejavnosti; zato je potrebno nenehno usklajevanje stališč vseh družbenih in gospodarskih dejavnikov.

Politika neuvrščenosti pomeni nenadomestljiv kriterij za našo dejavnost na mednarodnem prizorišču in izhodiščno pozicijo za popolno enakopravnost med državami, ne glede na družbenopolitični in ekonomski razvoj. Ekonomski odnosi morajo biti integralni in neločljivi del politike neuvrščenosti, krepitve naše neodvisnosti in izboljševanja našega mednarodnega položaja in notranje izgradnje. Nenehno moramo skrbeti za zagotovitev povezanosti naše notranje in zunanje politike, izhajajoč od njune razredne povezanosti; mednarodni položaj Jugoslavije ni določen samo s celovitostjo gibanj v svetu in našo odprto ter odločnostjo za vključitev v mednarodno delitev dela, ampak zlasti s karakterjem in razvojem naše socialistične revolucije. Imperializem se danes ne pojavlja samo v klasični obliki direktne nadvlade, ampak vse bolj koristi sredstva ekonomske hegemonije; to je prepričljivo dokazal nedavni alžirski sestanek neuvrščenih na vrhu.

Ker bo nova ustava veljala daljše obdobje, moramo v razpravi upoštevati izredno pomembne spremembe v svetovnem gospodarstvu in njihove posledice na naše gospodarstvo: pravkar priča pogajanja za liberalizacijo svetovne trgovine, pogajanja za reformo mednarodnega monetarnega sistema, razširitev in utrditev ekonomskih integracij, zlasti EGS in SEV in njuni medsebojni odnosi, neogibne spremembe stališč dela razvitih držav do manj razvitih z zaostrovanjem konkurence na teh tržiščih, uresničenje drugega desetletja programa ZN o mednarodni strategiji razvoja manj razvitih dežel, posledice uporabe izjemnih dosežkov znanosti in tehnologije itd. Z novo ustavo moramo zagotoviti neovirano možnost vsestranske in enakopravne vključitve naših organizacij združenega dela v mednarodno delitev dela in v sodobne tokove, hkrati pa tudi zaščito od škodljivih vplivov iz tujine, ki neogibno spremljajo dinamični proces teh sprememb s hkratno zaostrovanjem nasprotij in konkurence.

Interesi našega gospodarstva se identificirajo z interesi držav v razvoju, z njihovim akcijskim programom; le-to terja pravočasno in realno usklajevanje stališč notranje države, kar doslej ni bilo. Ne bi smeli negirati določenih razlik med republikami in pokrajinami; tako glede ukrepov za gospodarsko stabilizacijo in njihove povezanosti in pogojenosti z razvojem stikov s tujino, kot tudi glede analize, ocene dinamike razvijanja odnosov s tujino.

Franksa kaže, da prepovedi reagiramo na ukrepe integracijskih skupnosti; transformacije, do katerih prihaja v evropskih regionalnih skupnostih, terjajo stalno prisotnost in pravočasno ukrepanje, hkrati celo institucionaliziranje rešitev, ki bi zagotovile našim gospodarskim organizacijam uspešno sodelovanje in uporabo najnovejših znanstvenih in tehnoloških dosežkov in kapitala.

Ustava mora zagotoviti nadaljevanje kurza k deatizaciji zunanjetrgovinskega in deviznega sistema, liberalizacijo blagovne menjave s tujino, uresničenje konvertibilnosti dinarja kot osnovnega merila vrednosti, uresničenje pogojev, da bodo ljudje v združenem delu resnično postali neposredni nosilci vključevanja v mednarodno delitev dela, s tem pa tudi ekonomski in politični odgovorni.

DR. STANE PAVLIČ

Frankfurtska svetovna razstava knjige

Tretji kulturni svet

Čim lepša oprema za čimbolj reprezentančne knjižne police

Pismenost s tiskarstvom je človeka speljala do neposrednega gledanja in poslušanja med široke in globoke možnosti abstraktnega sprejemanja sporočil in duhovnega doživljanja domišljijah predstavljenih. Televizija ga po dolgih stoletjih izpopolnjevanja v tej smeri — primerno osiromašenega, kajpak — spet vrača vladavini dveh od poglavitnih čutov — vidu in sluhu. Knjižna produkcija se polovično, toda uspešno prilagaja strašljivo epohalni prelomnici: knjige postajajo vse bolj in vse doslednejše slikanice.

Kakšna kultura

O kulturi se dandanes veliko razpravlja in piše. To bi kazalo na določeno potrebo po nametnejši opredelitvi tega družbenega gibanja, ki na poseben, njemu povsem svoj način označuje vsakokratne družbene strukture. Čeprav je v tej sferi še cela vrsta nerazčiščenih pojmov, pa smo se vendarle dokopali do nekaterih temeljnih ugotovitev. Ni odveč spregovoriti o njih.

Celotno področje kulture izraža stopnjo družbene zvestosti. Ta stopnja pa ni enkrat za vselej dana, temveč se stalno giblje. Zvestota tudi ni enako razvita v vseh družbenih plasteh, nastopa torej v obliki piramide: pri vrhu izraža le najvišje dosežke in morda celo samo cilje, medtem ko v sredini in na dnu odsita povprečno raven. Zato je kulturno gibanje in kultura sploh nemogoče poenotiti, razen seveda v zastavljenih ciljih, ki so enaki pri isti družbeni piramidi.

Vrh naše družbene piramide predstavljata razred delavcev, ki je prevažal iz preteklosti določeno kulturno dediščino. To je potrebno ohraniti in naprej razvijati. Ni lahko graditi dalje na nejasnih merilih, na preteklih idoli in na romantičnem tradicionalizmu, kar je značilno za naše stanje v kulturi, kjer ne manjka niti vaze zaprte elitnosti niti snoboske miselnosti ne zasebnih skupin, ki kulturo le izrabljajo v osebnih namene. Na drugi strani kulturno gibanje ni še povsem varno niti pred preveč bojevitim prosvetiteljstvom niti pred proletkultovskimi težnjami in vulgarizacijo umetnosti. Iz tega bi sledilo, da je temeljni problem kulture idejnost, toda samo idejnost z dolgoročnimi interesi. Ta dolgoročni interesi pa je najlepše izražen v zahtevi, da se mora kultura razvijati kot osvobodilna dejavnost samopopravnega združenih neposrednih proizvajalcev in da mora postati sestavni del njihove družbene moči.

Ponovili smo formulacijo o dolgoročnem interesu kulture, ker jo je samo tako mogoče vrednotiti v vseh njenih oblikah in pojavih. Morda je ravno v vrednotenju kulturnih pojavov treba iskati vzrok za številna nejasna pojmovanja. Če pa imamo pred očmi dolgoročni cilj kulture, nam je jasno, da je kultura tako kot človek dolgoročno investicija, ki v praksi potrjuje reklo, da iz malega raste veliko.

Nekaterim se zdi, da kultura prepočasi uresničuje svoje cilje, zato ji včasih očita, da ne sledi življenju in boju. Takšna gorečnost je doslej največkrat zametavala specifičnost kulturnega dela in ga brez potrebe prilagajala navadnim dnevnim potrebam. Tako imenovana aktualizacija kulture je v preteklosti večkrat vodila k vulgarizaciji umetnosti, kar se je izražalo v raznih oblikah proletkultovstva, na katero smemo danes gledati že kot na zgodovinski pojav.

Naloga kulture je človeka osvoboditi. Proces osvoboditve je istovesten s procesom osvoboditve. Samo osvobodjen človek se lahko vključi v družbene tokove in jih pomaga usmerjati. Če je na pragu trenutka, ko bodo v skupnem hotelem razrešena navidezna protislovja med družbo in kulturo. Gibanje njune spirale pozna samo eno smer: naprej.

FRANCE NOVŠAK

Pravilnice v sliki, kuharske bukve v sliki, skrajšani romani v sliki in še posebno vseh vrst umetniške zgodovine v lastnih podobah. Čimveč slik in čim manj besedila. Čimbolj lepo izdelane slike in čim manj zahtevno besedilo. Čim lepša oprema za čimbolj reprezentančne knjižne police. Za sobano v rumenem rumeno klasiko, za paviljon zelene, rdeči kotiček rdeče. Na metre, na kile razkošno potiskane papirja, val za valom zlatih obrez in platišče za platiščem dišeče obdelane usnje. V te vabljive in dodelane materiale se spreminja knjižna modrost, ki je nekada pretresala in premikala celo družbene formacije.

Vzgoja te vrste se začne z zgodaj. Mali mešanček paberkuje dinarje za stripe, malomešanček sega globoko v žep, ko naroča knjige na vate in si z njimi kot s tapetami in slikami krasi stene stanovanj. Včasih se spravi tudi v prelistovanje kakor od teh razkošnic in tedaj, denimo, v pičli urici opravi z gotiko, obdela evropski portret, prebere prazgodovino, predirja antiko i. t. naprej — ne da bi mu bilo treba trikrat olinisti prst in dvakrat napeti možgane. Kadar kaj išče v priročniku, ti stega gotovo ne najde. Pa nič zato, kupil bo še enega, novega, še razkošnejšega.

Producent si mane roke. Veliki vloženi denarji se obračajo v še večje. Oblasniški manipulanti ga treplja po rami — knjige v rokah tako podjetnih in prebranih mož ne bodo več neudobno pretresale sveta, ampak ga lepše in utrjevale. Za kulturni okrasek in domače veselje držita zdaj prvi zdaj drugi v rokah neobogljene pesnika in ga na splošno veselje opazujočih učita prvih korakov med denarji in veljavni nadelci. Če hočete, bo shodili, če nečete, bo padel. V vsesplošnem življaju mu tenko priskujskujete. Če hoče in če je tudi sicer uporaben, ga bosta dvignila na police — v dokaz, da jima ne gre zgolj za okrasek. In postal bo bolj množičen. Če noče in če je tudi sicer neustrezen, ga postavi v kot in množice mu bodo, ne da bi se tega zavedale, do pozne starosti pisle skozi razočarano srce. Odmevnost ni v njegovi moči, čeprav so v njem morda odmevi vsega sveta. Pristnost, oblikovana popolnost, pravčnost so njegova največja moč, popolnoma brez moči pa je nad tem, kako bodo izrabljene, če sploh bodo izrabljene. In zmeraj so v bolj ali manj lepe namene izrabljene, če so izrabljene.

Staro in prastaro

Vse to je — vsaj v zametkih — že staro in prastaro. Nikoli pa, se zdi, še ni bilo tako očitno in boleestno kot dandanašnji. Človeku ni treba na knjižni sejmi, da bi se o tem prepričal. Če pa že pride, ga spozna, ki ga sluti v gorah knjig vseh vrst in vseh vrednosti, grozi dobesedno silati. In če prihaja — denimo da na frankfurtsko svetovno razstavo knjige — iz majhnega naroda, se toliko prej in toliko bolj.

Dvojni pritisk namreč pretrpeva in preboleva. Prvi je v tem, da mu s položajem, ki smo ga skušali z malce močnejšimi barvami naslikati uvodoma, tudi v domačem okolju ni prizaneseno, saj nenadzorovane zakonitosti sodobnega sveta ne dopuščajo bistvenih razločkov in idiličnih oaz. Pod drugi pritisk pa pada družno s svojimi domačimi utesjenostmi in utesnjevalci — to pa je nasilje velikih jezikovnih

Golijatov nad Davidi številčno majhnih kultur in njihovimi izvirnimi knjižnimi ter drugimi dosežki.

Količinsko silo, premišlja sam v sebi, bi moral le-ti imeti, da bi predrl prvi in drugi oklep in se probili v zavest sveta? In kolikšno moč izkazujejo že s tem, da se sploh zoperstavljajo veletokom, kakršnih eden in najmočnejši je, denimo, anglosaški jezikovni medij? Ob tej pomisli se z vsem srcem oklene svojega pogumnega in zmagoznega Davida, kakršen je že — svojih domačih založb in njihovih edicij od a do ž, ter se začne ozirati naokrog po vzajemni pomoči. To je trenutek, ko se v njem hočeš nočeš porodi vrtoglava ideja o tretjem kulturnem svetu.

Resitev je preprosta, kot je ponavadi preprosta in brez vsake druge izjeme izhod iz velike stiske, in na prvi pogled zanka uredništvu: vsi Davidi naj se povežejo in poskusajo z zruženimi močmi pri Golijatih izsušiti priznavanje in upoštevanje.

Podoba pogledano pa razkiva tako povezovalno (in)ko najrazličnejši ovir in težav, da se zdi zamisel prav toliko utopična, kot je lepa in vabljiva. Med prvimi ovirami nista način in organizacija kulturnega in v njem se posebej založniškega delovanja narodov z narodov, čeprav tudi vzpostavljanje poglavitnih, razširjenih in sistematičnih knjižnih sikov nikakor ne bi bilo lahek posel. Poglavna ločnica, ki bi jo bilo treba premostiti, je v njihovih različnih uglestnostih in s tem interesi — od miljejskih v najbolj širokem smislu besede pa tja do nazorskih in dnevnih političnih.

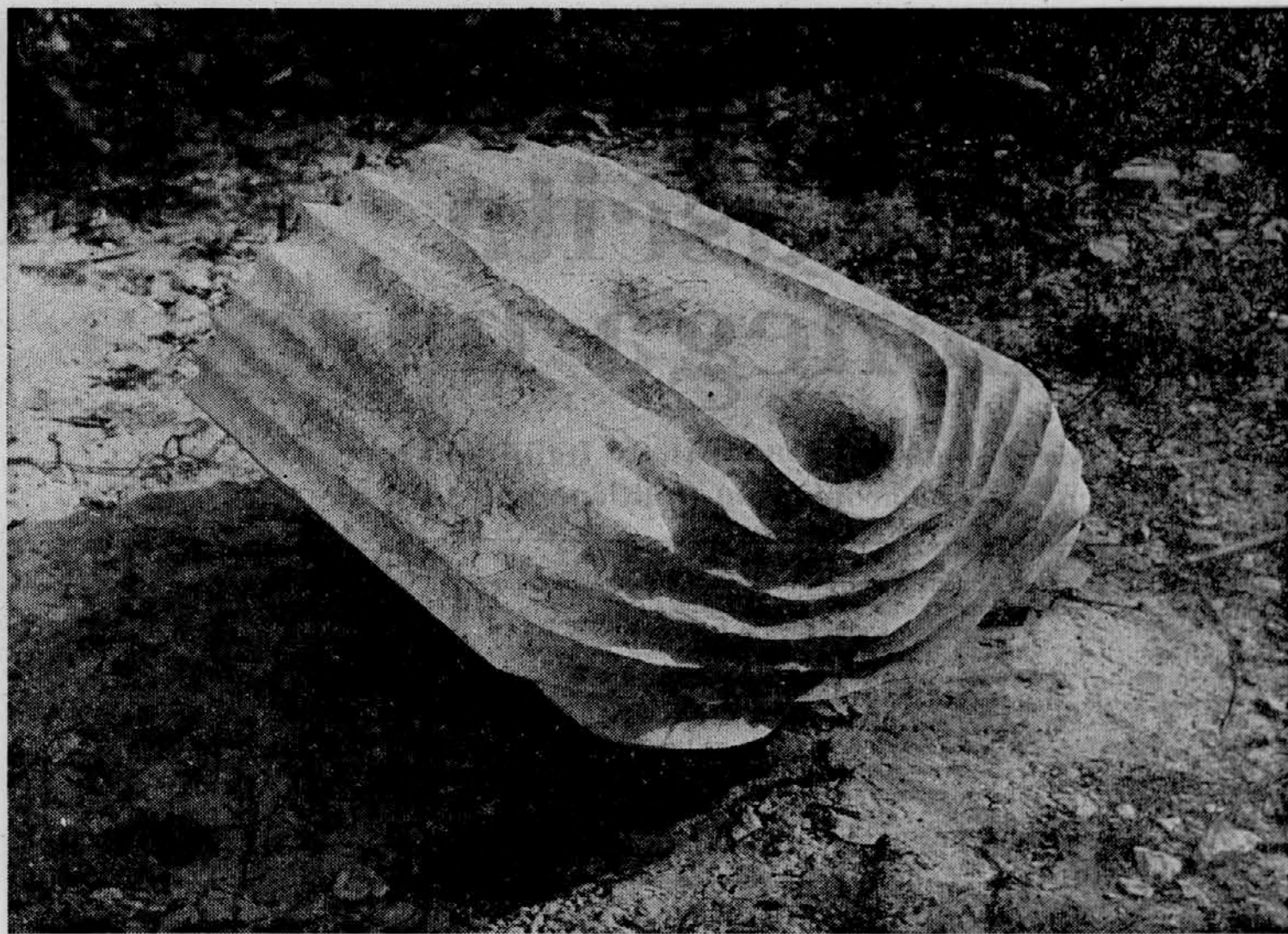
Toda kako premostiti? Zdi se, da po eni sami mogoči poti: z odstranitvijo vseh in še posebej komercialnih navideznosti — s tiskanjem in izdajanjem kolikor mogoče izrpnih in objektivnih informacij, kolikor mogoče čiste in objektivne znanosti, kolikor se da pretehtane čiste umetnosti.

Mogoče je utopično tudi, sanjati o vsebinsko tako popolnem komuniciranju med narodi, katerih duhovni vpliv se zaradi njihove fizične majhnosti, šibkosti in razdrobljenosti na sedanjem svetu ne more uveljaviti. Morda pa lahko ta druga utopijska, če se zagrizemo vanjo z dovolj vztrajnostjo in zaupanja in predvsem poštenosti, stori uresničljivo ono prvo, ono o združenih Davidih iz zapostavljenih in brezmočnih kultur?

Beograjski knjižni sejmi — v primerjavi s frankfurtskim — pokažal, da jugoslovansko založništvo še ni neopopravljivo zapravilo prvotnih pristnih duhovnih izhodov. Čeprav nekatere njegove poteze sicer še govorijo o vedno izrazitejšem popuščenju komercialističnim pritiskom iz vanjega širokega sveta (več razstavljajcev, več eksponatov, pa manj dobrih novit; več paše za oči, pa manj za duha), resna in lepa (leposlovna) knjiga še ni izgubila dominantnih pozicij. Vsaj na panojih ne. Še so različni založniški projekti z najčistejšim kulturnoumetniškim poslanstvom znatno posameznih jugoslovanskih narodov in med njimi, čeprav je hkrati različno razvidno, s kolikšnimi težavami in naporom so vzdrževani pri življenju. Pogumno in z domala zanesenjaškim zaupanjem in uspeh se snujejo celo novi. Naj določeno omenimo samo zamisel beograjske Narodne knjige, ki je prišla na sejmi s knjižnim ciklusom iz slovenskega in makedonskega moderne pripovedništva in ki namerava z zbirkami, v katerih se bodo iz leta v leto menjavali proza, poezija in esej, sistematično seznanjati srbohrvaški kulturni prostor s sodobnim vrhunskim književnim dogajanjem v Sloveniji in Makedoniji.

Vsa ta in tako še nepovezana hotenja bi zagospodovala v jugoslovanskem založništvu in ga ohranila prvotnim duhovnim namenom pri tisti priči, ko bi le-to dalo pobudo za organizirano vzpostavitev tretjega kulturnega sveta in storilo prve dejanske ukrepe. Vse to, navsezadnje, v najčistejšem skladu z vso našo siceršnje mednarodno usmeritvijo.

JOZE SNOV

JANEZ LENASSI: KAMNITNO MORJE

Prva samostojna razstava

Kamnitno morje

Kipar Janez Lenassi v domačem kraju

V piranski Mestni galeriji bodo danes zvečer odprli prvo samostojno razstavo akademskega kiparja Janeza Lenassija v domačem kraju. Ob tem je galerija izdala obsežen katalog, ki ne preseneča prijetno samo s svojo grafično obliko, temveč predvsem z bogatim pregledom velikih skulptur, ki jih je ta naš umetnik ustvaril za galerije v najrazličnejših deželah sveta in kot spominska obeležja v številnih krajih naše domovine. Svojevrsna bo tudi razstava, saj bodo nekatere plastike razstavljene kar na trgu pred galerijo, medtem ko bo del razstave sestavljen iz fotografij omenjenih kiparjevih umetniških stvaritev po svetu. Da bi laičnemu delu obiskovalcev razstave morda nekoliko olajšali razumevanje umetniškega hotenja, smo kiparju še pred otvoritvijo zastavili nekaj vprašanj.

S svojimi deli, ki jih pripravljate za razstavo, ste načeli za kiparstvo kaj neusklajeno, da ne rečem delikatno tematično, namreč upodabljanje morja, ki je še od nekdaj veljalo za izrazito slikarsko temo. Kaj vas je napotilo k temu?

Morje me je privlačilo že od malega. Rojen sem bil ob morju in k morju nazaj sem se preselil, kakor hitro so dozoreli materiali pogoji za to. Morje vidim vsak dan, vsak trenutek iz svojega doma nad Piranom in kako bi me potem ne zgrabila nujna, da se z njim spoprimem tudi aktivno kot ustvarjalec? Res je, morje je izrazito slikarska tema. Kiparji smo si ga upali oblikovati kvečjemu v reliefu, ki pa je pravzaprav še vedno samo dvodimenzionalna upodobitev. Kako podati tudi tretjo dimenzijo, kako upodobiti plastično njegovo najbolj skrivnostno in morda prav zato najbolj zanimivo plat, namreč njegovo globino, to je bil problem, ki me je dražil, odkar sem se prvokrat soočil s morjem kot kipar. Zdal je leto trdega dela za menoj. Ne trdim, da sem s svojimi skulpturami rešil problem plastične upodobitve morja, toda prepričan sem, da sem se s problemom spoprijel odločno, premišljeno, predvsem pa pošteno. Zdi se mi, da se mi je posrečilo ujeti v kamen vsaj del tiste močovitosti, ki jo kaže morje s svojimi neizmernimi dlijavami in tajinstvenimi globinami, del ti-

ste bogate raznolikosti, ki jo kaže z nenehnim spreminjanjem svoje zunanje podobe, vsaj nekaj od vsega istega vedno se spreminjajočega, zaradi česar je morje tako živo.

Ste imeli poseben razlog, da ste morje ujeli prav v kamen?

Vsekakor in ne enega samega! Prvi je že ta, da je istrski kamen, ki sem ga uporabil, lokalnijsko tesno povezan z morjem. O njegovi povezanosti z morjem govori tudi njegov nastanek in če so se v milijonih let že popolnoma stopile v njem koralne tvorbe, ki ga sestavljajo, so še vedno dovolj opazne trdnje grajene školjke, ki so posejane vanj. Končno spominja na morje tudi groba struktura svedrastih rezov, s katerimi si pomagajo kamnoseki v kamnolomih, da odtrgajo kamen iz naroda zemlje. Kot kiparški material pa ostaja kamen prej kot slej najproblematičnejši in po različnih fizikalnih lastnostih tudi najustrenejša tvarina.

Bo vaša razstava neke vrste retrospektiva?

Kakor se vzame. Konkretno razstavljena dela so v glavnem nastala letos, torej nikakršna retrospektiva. Tudi številne fotografije, ki bodo prikazovale moja dela narejena na različnih simpozijih ali pomnikih osvobodilnega boja našega ljudstva po domovini, nikdar niso poskus retrospektive. Retrospektiva bi morala prikazovati tudi

vse — ali vsaj izbor najpomembnejših mojih manjših plastik, ki jih na razstavi niti ne omenjam. Skratka, gre samo za poskus, kako seznaniti široko javnost z dvema doslej doma premalo znanima komponentama mojih iskanj in prizadevanj: oblikovanja velikih pomnikov časa po svetu in doma v minulih 12 letih in poskusov ovekovečenja našega morja v zadnjem obdobju.

Dovolite še malce hudo vprašanje: Ste sicer predsednik upravnega odbora Mestne galerije, vendar ste med likovniki znani kot oster nasprotnik razstavljanja zaradi razstavljanja samega. Kako torej, da ste se odločili celo za samostojno razstavo?

No, najbrž veste, da morji potiskajo proti razstavam ne veljajo umetnikom in njihovim stvaritvam, temveč odnosu družbe do njih in vodstvom tistih galerij, ki vidijo v umetniških delih v bistvu samo sredstvo za zaslužek. Nikdar pa nisem bil proti razstavam, če pomenijo način za približanje umetnosti ljudstvu. Zal niso odnosi družbe do umetnosti urejeni tako, da bi razstavljali — z njimi pa tudi galerije — dobili vsaj ustrezno moralno zadoščenje za svoj trud. Moje ogorčenje nad tem neurejenim odnosom do umetnosti je bilo nekajkrat tolikšno, da sem s somišljeniki razmišljal o organizaciji kulturnega molka, se pravi o popolni abstinenci na vseh razstavah, pa smo spoznali, da bi to še bolj odtujilo umetnost ljudem, ki so izpostavljeni vsakodnevnim negativnim vplivom raznorodnega klisa in lažne umetnosti.

Za razstavo sem se seveda odločil tudi iz drugih razlogov. Na primer, kar živim v turistični občini, moram prisluhniti tudi potrebam turizma. Ta pa zahteva med drugim vedno novih prireditev, vedno novih privlačnosti.

Toda pravi razlog za razstavo je moja želja, s svojimi novimi deli opozoriti na dejstvo, da smo le majhen del narave, da se moramo zavedati naše odvisnosti od njene procesa in upoštevati zakonitosti, oblikovane skozi milijarde let. S svojimi skromnimi možnostmi bi rad doprinesel k prizadevanjem za ohranitev narave in s tem človeka.

PAVEL KAJFEZ

Posebne seanse

Pestra kakovost

Ali se bo ljubljanski kinoteki posrečilo uresničiti vse dobre načrte?

Jubilejna sezona se je začela že sredi avgusta, ko je ljubljanski kinotečni hram že deseti odprl vrata svojim zvestim obiskovalcem. V teh treh mesecih se je zvrstilo že nekaj retrospektiv, posebnih programov, spominskih in — žal — tudi komemorativnih večerov za znanimi preminulimi filmskimi umetniki. Vendar takorekoč glavno šele pride, saj pripravljajo v tej kinotečni sezoni res odlične, enkratne in nenavadno zanimive programe.

Ne glede na vrstni red, kako bodo potekale tja do srede julija prihodnjega leta, bi morda najprej omenili program francoskega novovasklega režiserja Jeana-Luca Godarda, ki pa ne bo le ponovitev njegovih filmov, kajti program se bo imenoval »Godard in njegovi vzorniki«. Sam režiser, ki je v sloviem novem valu vplival na številne druge režiserje, je dejal, da so na posamezne njegove filme vplivali tudi drugi režiserji. Tako bomo gledali enega za drugim na primer Langov film Zivis samo enkrat in njegovega Norega Pierrot ali pa Wellesov Proces in njegov Alphaville in tako naprej in naprej. Zvrstili se bodo filmi, ki pri nas sploh niso bili prikazani v kinematografiji.

Gledali bomo celotni opus Friedricha Wilhelma Murnaua, slovitega nemškega režiserja nemega in zvočnega filma, ki pri nas še ni bil viden. Poseben program bo

posvečen nam tako malo znanim filmom iz slova »Filma resnice«, o katerem toliko govorimo, ki pa ga nikoli ne poznamo v celoti, saj na naša platna skoraj nikoli niso prišli filmi na primer Jeana Roucha, kanadske veja iste usmeritve, imenovana »cinéma direct« ali pa dela ameriškega režiserja Leacocka in drugih, seveda. Poseben program imajo tako imenovani zapostavljeni režiserji, imenitni a nikoli priznani, med katere sodi na primer tudi svetovni režiser Boris Barnet. Obiljubila se tudi angleška klasična šola dokumentarnega filma z Johnom Griersonom na čelu, šola, ki je inspirirala številne druge nacionalne dokumentarne usmerjenosti. Robert Rossellini se nam bo predstavil z nekaterimi neznanimi filmi doslej, na primer s Potjo v Italijo, ki jo vsi hvalijo, videli pa je še nisem pri nas. Da ne bo samo filmov o avtorjih in o posameznih filmskih valova-

njih ali Solah, bo poskrbel še program filmov o zapuščenih otrocih, o tistih, brez upanja — kot kontrast mnogim filmom, kjer so otroci kar se da sladki in žive srečno življenje. Takšni filmi so, če se spomnim samo nekaterih, italijanski Cistilec čevljev, poljski Peterica iz Barske 5 ali mehiški Los Olvidados. In spet smo pri avtorju, to pot pri Maxu Ophülsu, pri nas precej neznani, ki je ustvarjal po različnih deželah sveta vse do 1957. leta. Jugoslovanska kinoteka bo poskušala priti tudi do pomembnih filmov iz socialističnih dežel, ki komajda prestopijo svoje meje, tako sovjetski filmi, med katerimi ima posebno poglavje mongolski film, potem dela Madžara Miklósa Jancsa in tako naprej vse do Kube, za katero prav natančno vemo, da ustvarja odlične kratke in celovečerne filme, ki pa, žal, ne pridejo na naša platna, povsod po svetu pa žanjejo uradna in neuradna priznanja.

Prav kmalu bomo praznovali jubilejni tedene, ki bo s svojimi pestrim izborom, kamor sodijo tudi slovenski prispevki, posebna poslastica za filmske sladokusce. Zanje bo uveden tudi eksperiment, ki se je že posrečil v Zagrebu in Beogradu, namreč posebne filmske seanse ob 22. uri. Te bodo zares za izbranec, za program pa bodo izvedli sproti, ker filme tudi sproti naročajo.

Za ljubitelje in tudi druge: več kot lepa sezona.

MISA GRČAR

NJEGOVI PRVI FILM

V eni najbolj zanimivih retrospektiv v kinotečni jubilejni sezoni o »Godardu in njegovih vzornikih« bomo gledali tudi njegove stvaritve »Do zdajnjega diha«

Pred sestankom pripravljalnega odbora

Mednarodne konference o manjšinah

Zaščita matičnega naroda

**Odnos do slovenske manjšine v Italiji lahko primerjamo
z barometrom politične napetosti**

Prihodnji petek se bo pričel v Trstu tridnevni sestanek štiridesetih znanih znanstvenikov iz vse Evrope in petnajstih članov pripravljalnega odbora Mednarodne konference o manjšinah. Do konference je prišlo na pobudo tržaške pokrajinske uprave in njenega mladega ter agilnega demokristjanskega predsednika Michela Zanetija, kateremu je pomagal Roberto Mayer Grego, odgovoren za zunanje zadeve pri deželni odboru KD. Uradno poročilo pokrajine govori o tisočih povabljenih in o izrednem odmevu, ki ga lahko z gotovostjo predvidimo po vsej Evropi. Prav zato pa sta še zlasti zanimiva odgovora na dve vprašanji: kakšen bo značaj konference o manjšinah in koliko bo slovenska narodnostna skupnost pri tem prisotna ter kakšen je trenutni položaj Slovencev v Italiji.

V tej zvezi bi morala dati odgovor na obe vprašanji resolucija, ki jo je odobril tržaški pokrajinski svet 1. aprila 1971. leta. Na obe vprašanji bi morala odgovoriti resolucija, ki jo je s plebiscitarno večino glasov odobril tržaški pokrajinski svet 1. aprila 1971. leta in ki se glasi:

»Pokrajinski svet upošteva dejstvo, da je slovenska jezikovna skupnost organsko vključena v politično, družbeno in gospodarsko življenje pokrajine in jo kakovostno opredeljuje kot element bogatstva omike in demokracije vse pokrajinske skupnosti. Podarja zato nujnost, da se nadalje v praksi izvajajo določila ustave in deželne statuta Furlanije — Julijske krajine za rešitev specifične problematike, katere nosilka je slovenska skupnost. Z zadovoljstvom sprejema skupno italijansko-jugoslovansko sporočilo z dne 27. marca, v katerem je med drugim rečeno, da je obcestniški namen nuditi manjšinam kar največjo zaščito. Meni, da morata vlada in vsedržavni parlament nujno pripraviti zakonodajne ukrepe, ki so se potrebni za popolno izvajanje zaštite in valorizacije slovenske narodne manjšine, tudi s primernim prispevkom dežele Furlanije — Julijske krajine ter upoštevajoč mnenja in smernice krajevnih uprav in zainteresiranega prebivalstva. Obvezuje zato pokrajinski odbor, naj hitro in zavzeto uresniči obveznosti, ki jih je izrekel predsednik pred svetom in zadevajo reorganizacijo služnosti tako, da se bodo občani lahko izražali v materinem jeziku; nadalje izpolnitev in okrepitev šolskih zavodov s slovenskim učnim jezikom; ustanovitve ustreznih struktur visokega kulturnega značaja na vseučiliškem področju ter kulturnem na splošno; izpolnitev in uveljavitev napisov v italijanskem in slovenskem jeziku v krajih, kjer živi obsežno jedro državljanov slovenskega jezika.

Pokrajinski svet sklene, da bo organiziral kontinuirano o vprašanjih slovenske narodne manjšine, s namenom, da se političnim silam, ustanovam in organizacijam v pokrajinski skupnosti nudi močnost sproščene in konstruktivne primerjave, ki lahko kakovostno prispeva k reševanju vse problematike.

Neugodno za Slovence

Pojdimo po vsebinskem zaporedju zahtevanih vprašanj. Mednarodna konferenca o manjšinah bi morala biti posvečena slovenski manjšini, ki živi v Italiji. Do nje more je bilo logično, da so tematsko razširili na vprašanja narodnostnih manjšin, vsekakor pa je treba ohraniti prvotno bistvo, ki je v razpravi o manjšinskih vprašanjih in predvsem o perečih vprašanjih slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. Slovenci v Italiji so preprčani, da se delegacija uglednih jugoslovanskih znanstvenikov, ki bodo v prihodnjih dneh sodelovali o programu in načinu dela konference, tega zaveda in da bodo prispevali k temu, da se stvar ne bo razvodenila na obravnavo tisočih manjšinskih — pa čeprav morda zapostavljenih — skupnosti, ki nimajo z nacionalnim vprašanjem nobene zveze in kot je to izhajalo iz prvega uradnega poročila o pripravah za konferenco, ki ga je 30. oktobra objavila pokrajinska uprava.

Na prvo vprašanje torej za sedaj ne moremo pozitivno odgovoriti, saj obstaja resna nevarnost, da se konferenca pretvori v abstraktno znanstveno revijo, ki pa bo imela zelo malo opravka s stvarnostjo in še zlasti s stvarnostjo slovenske manjšine. Stvari bodo postale jasnejše v prihodnjih dneh, ko bodo o tem določili na pripravljalnem sestanku znanstvenikov.

Odgovor na drugo vprašanje pa je nujno daljši in bolj zapleten. Glavni odbor Slovenske kulturno-gospodarske zveze je pred skoro tremi tedni zelo podrobno preučil položaj slovenske narodnostne skupnosti v Italiji v današnjem političnem trenutku in sklenil, da je »politična ocena položaja in stanja slovenske manjšine neugodna, da se nič ne rešuje in da se opazajo celo znaki nazadovanja.«

Glavni odbor Slovenske kulturno-gospodarske zveze je pri tem upošteval tri elemente: poudarek pregled stanja reševanja slovenskih stvari na raznih ravneh in v treh pokrajinah, politične razmere v strankah, v katerih so zastopani Slovenci, in v vseh strankah tako imenovanega ustavnega joca (torej od KPI, PSI, PSDI, PRI, KD in PLI) ter napovedi razvoja italijansko-jugoslovanskih odnosov, glede katerih je prišlo do čudne pat pozicije.

Resolucija pokrajinskega sveta od 1. aprila 1971 (pridružila se ji je tudi podobna goriska pokrajinskega sveta) izrecno omenja zakonodajne ukrepe, ki jih morata pripraviti vlada in parlament. Prav na tem področju pa je najslabše in je zastoj očitno. Celotni zakon, ki po dolgih letih zavlačevanj v bistvu rešuje samo del diskriminacij slovenskega šolstva in šolnikov, še vedno ni dokončno odobren in mora o njem ponovno sklepati poslanska zbornica.

Zakon o globalni zaščiti pa v poslanski zbornici ni prešel niti praga prve komisije, ki se ukvarja z ustavnimi vprašanji. Parlament mora namreč razpravljati o dveh za-

konskih osnutkih: komunističnem, ki ga je vložil slovenski poslanec Škerk, in socialističnem, ki ga je predložil poslanec Fortuna.

V tej zvezi je poslanec Škerk še zlasti aktiven in z njemu lastno spretnostjo povira razpravo naprej. Dosegel je pomembno podporo svoje skupine in tako načelnik poslanske skupine KPI Natta izpolnjuje obveznost, ki jo je izrekel zastopnikom Slovenske kulturno-gospodarske zveze med svojim obiskom v Trstu. Njegova prizadevanja so pomembna, saj predstavlja KPI najmočnejšo opozicijsko skupino z novo vlogo in z veliko težo glede na sedanjo vlado leve sredine. Prav tako je pomembna obveznost generalnega tajnika PSI De Martina, da mora odobritve globalnega zakona o zaščiti Slovencev predstavljati eno izmed ključnih obveznosti nove vlade, ki je pomembna, da je v to zahtevo med razpravo o vladnem programu moral privoliti tudi predsednik vlade Eumoro.

Odvečni optimizem

Vendar pa je optimizem odveč, saj se za sedaj glasi uradni odgovor (Slovenecem prav gotovo naklonjenega južnotirolskega poslanca Ritzza), da ima prva komisija za ustavno vprašanja toliko dela, da z njim ne bo končala do zime, in da je sedaj trenutno neprimeren, da bi zahtevali vpis na dnevni red, ker bi bila taka zahteva zavrnjena. Vpis na dnevni red pa je samo stopnička dolge poti odobritve zakona.

Nič bolje ni glede reševanja stvari na krajevnih ravneh in vseh treh pokrajinah, kjer živijo Slovenci. Primerov je mnogo in so najbolj očitno na dani v tržaški občini, v kateri prav sedaj še dobro tri tedne in bodo najmanj še toliko časa preverjali rezultate opravljenega dela in politično ocenili izvajanje sporazuma, ki so ga s stranke leve sredine podpisale letošnjega januarja in na osnovi katerega sta bila izvoljena župan Spaccini ter občinski odbor. Pri preverjanju se je do sedaj izkazalo, da obstaja pripravljenost rešiti samo nekaj obrobni, manj pomembnih vprašanj, nikakor pa ne osnovnih vprašanj, ki se nanašajo na perspektivo tržaškega gospodarskega razvoja, razvoj podeželja, ureditev urbanističnih težav, dvojezičnega poslovanja oziroma uveljavljanje pravice po uporabi materinega jezika glede na oblasti, toponomastiko, poimenovanja ulic, decentralizacijo itd.

Izredno pomembna je šola in tudi glede izpolnjevanja šolske mreže, gradnje novih šol, ustanavljanja občinskih šolskih vrtev, uvedbe celodnevne šolskega pouka itd. sporazum za Slovence marsikaj privede.

Lahko bi našli določilo vrsto primerov, vendar je že dovolj značilno, kako so se razvijale stvari pri imenovanju petnajstčlanske komisije, ki bo upravljala celodnevni šolski pouk ne samo na italijanskih, temveč tudi na slovenskih osnovnih šolah.

Prvotni predlog odbora je predvideval imenovanje komisije, v kateri sploh ni bilo Slovencev, nato kompromisni predlog, da bi v njej bil po en komunist (z milostno dopustitvijo KPI, da lahko imenuje slovenskega šolnika) in kot »logična« protitež predstavnik neofašistične MSI. Okrog tega je potekala dolga, zapletena in zakulisna bitka. Slovencev in napredne javnosti ne more zadovoljiti, da sta bila v komisijo naposled imenovana dva ugledna slovenska šolnika.

Ostaja namreč dejstvo, da je bila komisija najprej sestavljena tako, da v njej sploh ni bilo slovenskega predstavnika. Šele na ogorčen in odločen odpor komunistov, ob nasprotovanju liberalcev zaradi zadržanja PSDI in PSI, odločnega posega odbornika Slovenske skupnosti ter navsezadnje zaradi osebnega stališča župana Spaccinija prvotni sklep ni bil odobren.

Ostaja pa tudi dejstvo, da je privrkat po lanskim decembrskim volitvah in privrkat v sedanji upravni dobi tržaške občinske uprave bil imenovan v tako pomembno komisijo fašist, katerega edina naloga (in to se je že izkazalo na prvih sejah komisije) je saviati demokratično prenosno šolstva naposled ter se zlasti preprečevati reforme, ki bi bile v korist slovenske šole.

Poteke razprave v občinskem svetu, razgovori skupin večinskih strank in razgovori skupin vseh strank, ki so zastopane v občinskem svetu, potrjujejo, da je v tem primeru očitno šlo za nov kurz in da vključitev fašista ter ovire pri imenovanju Slovencev niso nekaj naključnega, tehničnega, upravnega pogojenega. Hotelo se je vključiti neofašista in do tega je prišlo kljub odboru leve ter vseh laičnih strank občinskega sveta in kljub doslednemu antifašističnemu stališču tržaškega župana.

Ta primer, kot številni drugi primeri neizpolnjevanja sprejetih obveznosti iz kršenja sporazumov ne samo v tržaški, temveč tudi v gorški in vidiški pokrajini govore o novih političnih odnosih, do katerih je prišlo v zadnjem razdobju predvsem v večinski stranki Krščanski demokraciji.

Na zadnjem kongresu in vse do polja Furlanije enotnosti stranke je obstajala v Trstu in tudi drugod »čista« situacija: na levi večinska morotejska struja (v deželi

koalicija dveh levičarskih struj Morave in Donat Catenove struje »forze nuove«) z novim naprednejšim odnosom do reševanja slovenskih vprašanj, na desni manjšinski struji Fanfania in Rumor — Piccolija, ki sta zagovarjali italijanska nacionalistična ter reakcionarna stališča. Z novim enotnim vodstvom so v tajniških predstavnikih vseh struj in so se stvari seveda spremenile. Sedaj vplivajo vsi, to pa je kompromis na slabše.

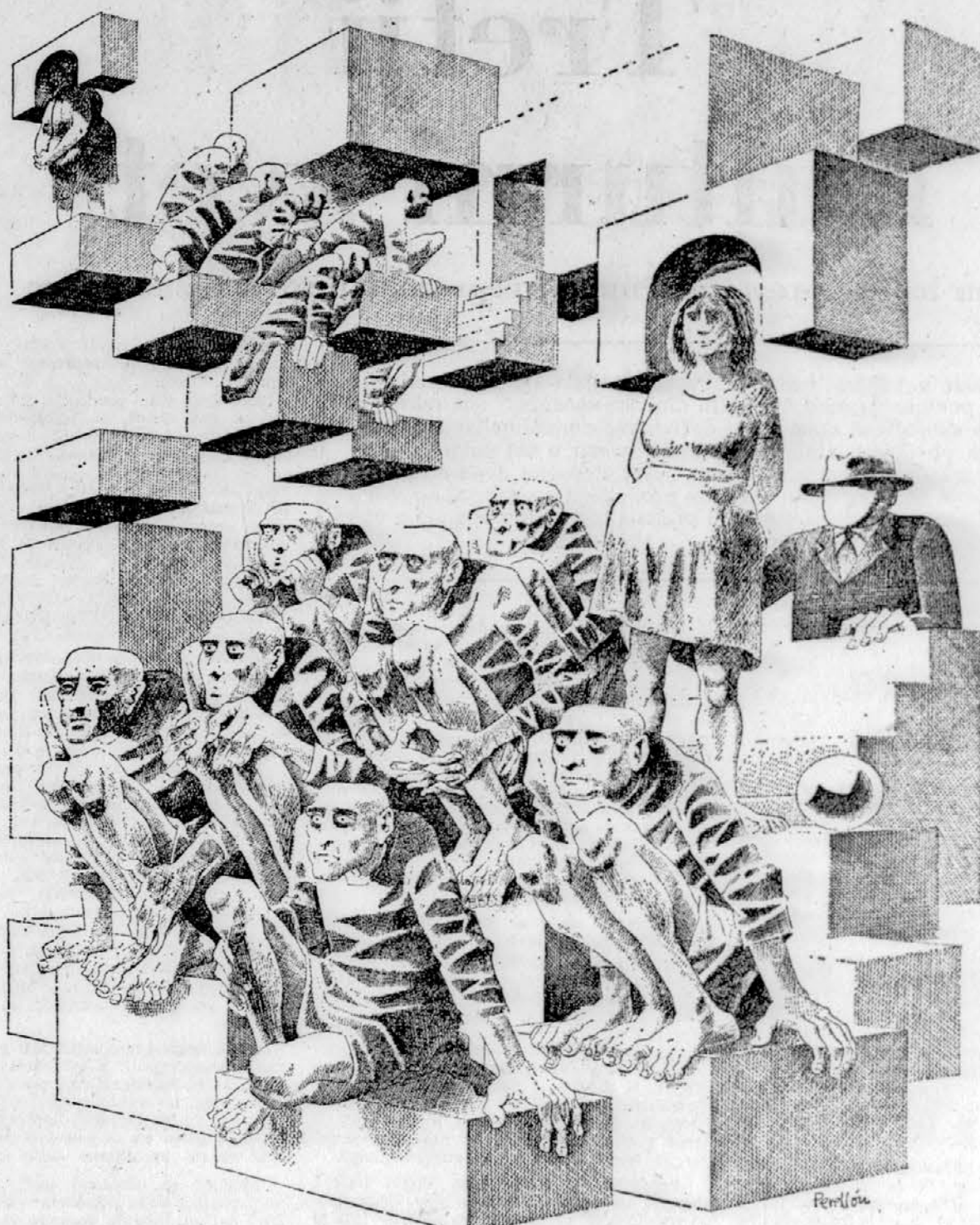
V deželi Furlaniji Julijski krajini je prišlo do paradoksnega položaja, saj razglasijo enotnosti v KD objektivno pomeni premik strankine osi na desno, medtem ko je položaj v Italiji, gledano v celoti, povsem obraten. Prej so imele besede samo desničarske struje, sedaj po propadu vlade desnega centra pa imajo odločen vpliv tudi leve naprednejše struje v stranki.

Na reševanja vprašanj slovenske narodnostne skupnosti pa so prav gotovo vplivali tudi svetovni dogodki, saj uboj demokracije v Čilu (ko je bila v ospredju odgovorov čilskih demokristjanov) in še zlasti vojna na Blžnjem vzhodu z jasnim znaki ameriškega imperializma vsekakor ustvarjajo izredno neugodno splošno ozračje.

Ni namreč dvomov, da je svet enota, kjer se vplivi prepletajo in se krize situacije odsivajo na velike razdalje. To prav gotovo še zlasti velja za Slovence v zamejstvu, saj živijo na ozemlju, ki ga je preplaval že toliko burij voj, revolucij, političnih spopadov najrazličnejših oblik in moči, kjer je križišče več narodov, raznih ideologij, kulturnih in drugih tradicij.

Odnos do manjšine in še zlasti odnos do slovenske manjšine v Italiji lahko slikovito primerjamo z barometrom politične napetosti: kadar gredo stvari dobro, se rešujejo tudi njena vprašanja, ko pa splošna politična temperatura naraste, reševanje slovenskih problemov zamrzne ali se zabeleži celo koraki nazaj.

Prav v tem neugodnem notranjem in zunanem političnem ozračju pa je izredno pomembna široka politična aktivnost manjšine in njenih izvoljenih predstavnikov ob upoštevanju vseh političnih okoliščin ter obstoječih latentnih možnosti. BOGO SAMSA

Risba tega španskega karikaturlista je bila letos na razstavi v italijanski Marostici (Vicenza)

Pretrsljiva izpoved (3)

Z razpelom po glavi

Odprto pismo Fernanda Arrabala generalu Francu

Prišlo nam je na ušesa, da so obsojencem, ki so jih nameravali ustreliti, prevezali usta s krpami, tako da pred strelskim vodom ne bi mogli vzklitati subverzivnih gesel, na primer: »Živela svoboda!« Taiste krpe, še vlažne od pen in smrtnega boja, so uporabili 24 ur nato pred zidom istega pokopališča za novo skupino obsojencev. Zapornike so silili, da so se jim morali izpovedati pred smrtjo. Ta tajni obred, ki je trajal nekaj trenutkov, med zapornikom in duhovnikom (večinoma so bili obsojeni od toliko krvi in sovraštva) se je tragično končeval. V burgoški kaznilični je eden od jetnikov izdihnil zaradi udarcev, ki mu jih je nekdo prizadel z razpelom po glavi. Nikoli ni mogel nihče dognati, kaj je rečel zaupal spovedniku, da je tako pobesnel.

Tako so poskušali vzgojiti tudi nas: z udarci z razpelom.

V glavo so nam hoteli vbiti:

vero domovino frankizem:

tako da so nas topli z razpelom.

Kakor zaporniku, ki sem ga omenil, je tudi mnogim drugim počela glava od krvi, ki je kapljala z zvonov.

To je bila (in je na nesrečo še zmeraj) Španija, ki jo vodi in ji vlada gnij del armade.

Španska armada je po letu 1643 izgubila vse bitke: v Španiji, Evropi, Ameriki, na Pacifiku, v Afriki.

Slovane epizode, na primer tista proti Napoleonu, so bile v resnici delo gverilskih čet.

Skupina slabo oboroženih Maročanov je špansko armado leta in leta držala v sahu. Koliko bitk španske armade se je zapiralo v zgodovino kot »pomol«

Koliko armad in nepremagljivih ladjev je bilo razbitih na kosce? Del armade, zunaj države nesposoben, načel od gangrene, je našel sebi enakega sovražnika: španska ljudstvo.

Kako velik trenutek je bil to za izdajalske vojske — ta bratopornja vojna, v kateri odlikovanje naposled niso krasila porazovi!

In kako velika žalost, kako velika bolečina: Premaganje je bilo ljudstvo — oboroženo kot lovc na zajce.

Jaz pa pravim: »Gnili, od gangrene razjedeni del armade.

Obstaja namreč trditve, ki so jo vaši privrženci spremenili v dogmo: »španska armada se je v celoti uprla republiku. Ravno narobe, večina oficirjev (da o vojakih sploh ne govorim) je podpirala republiko proti vašemu uporu.

Vaši zavezniki so bili: tujega legija, namerniške maroške čete, italijanski fašisti, nemški nacisti in neznamen del španske armade. Zaradi tega je bilo maščevanje nad vojski tako strašno. Samo eden od osem generalov, poveljnikov vojaških območij, se je pridružil vam. Od 21 generalnih oficirjev jih je 17 ostalo zvestih republiku. Od 59 brigadnih generalov se jih je 49 odločilo za republiko. Koliko vojakov je dalo kri za republiko! Nikoli v zgodovini še ni bilo prelite toliko krvi za obrambo republiku.

Nestrpnost ostaja

Zdaj položaj ni tako dramatičen kot na koncu vojne, pravijo vaši prijatelji. A vendar:

Nestrpnost ostaja. Odsotnost kritike je zakon.

Ze petintrideset let, kolikor vladate, ni bilo slišati niti najmanjše kritike na račun vas ali na račun vašega načina vladavine.

Ko je neki častnik pred dvema letoma zahteval, naj general de Gaulle odstopi, so ga prepovedali, ker je cenzura sodila, da poziva tudi k vašemu odstupu.

Vsi komentariji v tisku, po televiziji in radiu so polni hvala o vašem »križarskem pohodu« in režimu, ki ga je ta ponov uveljavil.

Drugače sploh ni: same pohvale, laskanje, ploskanje. Curki grenkega medu prekrivajo Španijo z ogabno tišino.

Ce nihče ne kritizira, kako potem napredovati? Kako popravljati napake, ki so zmeraj mogoče? Obstaja sploh človek, ki ne dela napak? Najboljši Španci (govorim o tistih, ki se niso odločili za izgnanstvo ali se znašli v ječi) ostajajo zunaj državne organizacije.

Uboga Španija! Klet, ki smrdi po urinu, kjer človek je, obdan z bodočo žico žalosti, in kjer pobesnel pes grize s sekali s srce.

Cenzura prepoveduje časnike, knjige, umetniška dela. Ljudstvo nima nobene možnosti izraziti svoje žalosti ali predlagati reforme. Sindikati ne varujejo koristi delavcev, temveč jih držijo na vrvi in jih silijo, naj sprejmejo vse pogoje vlade.

Na mojem področju, področju gledališča, sindikalni funkcionarji niso še nikoli nicašar storili, da bi se končal ta sramotni položaj, ki antifrantskiščin pisateljem popolnoma onemogoča delati v Španiji (kljub temu, da vsi zakoni in ustava prebivalstvu jamčijo to pravico) — ravno narobe, ta sindikat sam stoji na čelu kampanje, katere cilj je prepričati poskuse, da bi dela teh pisateljev igrali v Španiji.

Sindikati in nitičern ne brani pisateljev in je bolj podoben volčjaku, ki grozi, da nas bo ugriznil, če ne bomo nemi in ubogljivi ostali v tropu.

Tiste, ki naj bi predstavljali narod, ki naj bi bili poslanci v parlamentu, ste po-

stavljali vi ali pa so jih volili po tako zapletenih metodah, da nikoli (zares, nikoli) ni mogel priti v skupščino noben član opozicije.

Zupani, guvernerji, direktorji časopisov, šefi sindikatov, vsi tisti, ki imajo v Španiji količjak deleža pri vladanju, so morali biti poroki lojalnosti uradni doktrini in tisti trenutek, ko bi prenehala njihova zvestoba, bi bili ipso facto odpuščeni.

Kjer ni kritike, lahko pride do največjih katastrof, saj vladarji — obdani s samimi laskacijami — izgubljajo vsak stik z resničnostjo.

Za primer: Hitlerjev minister Albert Speer pripoveduje, da je fuhrer ukazal, naj v kraji, proti katerim prodirajo zavezniške čete, vse uničijo in požgo. Speer tega ukaza na srečo ni izpolnil. Ko ga je Hitler pozneje obiskal, se je zgodilo tole:

Popolnoma sem izgubil oblast nad seboj (pripoveduje Speer) in s tihim glasom sem Hitlerju priznal, da nisem nicašar uničil, temveč sem celo preprečeval vsako uničevanje.

Fuhrerjeve oči so se za nekaj trenutkov napolnile s solzami.

Ponast se je razlokal kakor kak otrok — sadist, ki so mu odvzeli igračko. Jokala je zato, ker je izvedela, da Evropa ni izgubila v plamenih.

Ker je bil obdan s samimi priljubljenosti, si sploh ni mogel predstavljati, da bi mu katerikoli od njegovih podložnikov lahko odrekel poslušnost.

Strah pred javnim mnenjem

V Španiji niso ljudi nikoli vprašali za mnenje. Tako nihče ne ve, kaj pravzaprav ljudje mislijo. Tudi takrat, kadar imajo kak referendum, poskrbijo za to, da celo mrtvi glasujejo za vlado. Kakšen strah pred javnim mnenjem! Strah pred mislimi, pred besedami, pred svobodnimi volitvami obvladuje življenje vse države.

Ko so leta 1954 v nekem zasebnem podjetju, kjer sem delal in v katerem je bilo zaposlenih sto uslužbenecov, pripravili volitve za sindikalnega delegata, volitve, ki niso imele nikakršnega političnega pomena, in katerih izid ni mogel v ničemer spodbuditi sedanje ureditve, je prišlo do silovitega pritiska, smešnega in strašnega hkrati, tako da je na koncu večina uslužbenecov (v želji, da si ne bi nakopala težav) na poti k volilni skrinjici mahala z listkom, s katerega je lahko vsakdo prebral ime uradnega kandidata.

Grozno je bile kolektivne (odprava prezevkov pri izpičilih) ali individualne (izguba službe, zapor).

Človek ima vtis, da krivica, ki vlada v državi, na ravni vlade, vpliva na ves narod in na njegove najnižje instinkte.

Logično je, da otroci v državi, kjer ljudi mučijo v ječah, slabo ravnojo z živalmi. Ne preseneča niti to, da v taki državi ponarejajo celo žive najbolj pomembnih lokalnih volitev.

V tem ozračju zatiranja sem se dobesedno dušil. Ker duhovno nisem mogel di-

hati, sem dobil komplikacije na pljučih in zbolel za jetiko.

V teh letih sem se donkihotsko odločil, da bom pisatelj v Španiji, ne da bi se odpovedal svoji neodvisnosti in svobodi. Tega cilja nisem mogel nikoli doseči.

Ze dvajset let, odkar pišem, nisem mogel biti pisatelj v svoji državi. In ko sem samo eden od mnogih! Vaš režim, vaša cenzura, ki sta mi izsušila pljuča, mi odvzela očeta, sta me oropala tistega, do česar sem imel, kot sem mislil, vsaj toliko pravice, kot jih ima drevo do zemlje: da bi pisal v svojem jeziku. Kdor želi pisati, nima kaj izbirati: ali se vda v usodo ali pa se jurnsko bojuje in vsak dan spravlja v vernost svoje življenje ali svojo svobodo — ali pa zbeži v tujino.

Koliko nas je zapustilo Španijo kot sveta Terezija Avilska, da bi tam zasloveli! Kot stotisoči emigrantov.

Leta in leta so vaši poslušni nacionalistični ob vzklitih: »Živela revolucija!« izjavljali, da je treba likvidirati umetnost, — sorodje demokratsko-anarhokristično-liberalistične zarote.

Spomin na to je ponovna spodbuda za pisatelje. In ker je pisateljstvo poklo, kot so vsi drugi, poklo, ki mu ne gre pripisovati izjemnega pomena, obenem pa naj ga ne bi podcenjevali, bi vam rad razložil, kako danes v Španiji živi pisatelj, ki mu je bolj kot do česaroli drugega do tega, da bi ostal pošten in nepokvarjen.

Vaši fanatični privrženci ne priznajo kategorije svobodnih umetnikov ali pisateljev. Če kdo v intervjuju omeni kako tako ime, ga cenzura z eno samo potezo prečta. Na seznamu pisateljev nadomestijo njegovo ime z »id.« Po radiu in televiziji vsakogar opozarjajo, naj nikar ne omenja kakšnega sumnjivega človeka, ker bodo od njega prekinili, če se bo to zgodilo. Svobodnih umetnikov za naše fanatike torej ni ali pa so samo takrat, kadar jih je treba obkroževati. Njihova dela cenzurirajo, prepovedujejo. Zmerjajo jih, vendar jim ne dajo možnosti, da bi se branili ali protestirali.

Samo ministrstvo za informacije izve, kakšen ugled ima v tujini kateri od teh svobodnih pisateljev. Na ministrstvu pridno zbirajo izvirne iz častnikov, ki jih dobijo z vsakega sveta. Zbirajo jih zato, da bi jih kdaj lahko uporabili proti pisatelju. V Španiji oblasti namreč ne le ne pomagajo postopnemu umetniku, temveč v zasedi zbirajo rame zanj škodljive podatke. Med temi umetniki so Cervantesi, Velasquezi, Picassoi našega časa.

Tako si vaši črvi prilascajo prihodnost, uničujejo svetlobo, glasbo, barvo, besede, uničujejo vse kot oblak koblice.

Ko sem leta 1967 obiskal Madrid, me je včas pravosodje pahnilo v ječo. Tako sem se seznanil z današnjim kazenskim sistemom. Verjetno boste presenečeni, če vam rečem, da sem bil najbolj ogorčen, ko sem videl, kako na komisariatih sistematično mučijo prestopnike. Koliko so jih obsodili na desetletje del zavora, ker so med mučenjem priznali celo vrsto izmišljenih krajev! V resnici pa so mogoče ukradli samo kak avtomobil, da bi se pobahali pred dekletom ali se malo popeljali.

Rimsko srečanje

Mir, temeljno izhodišče sodelovanja

Pogovor z državnim tajnikom Vatikana monsignorom Agostinom Casarolijem o zunanjepolitičnih stikih med Svetim sedežem in SFR Jugoslavijo

Do pogovora s sicer zelo odprtim monsignorjem Agostinom Casarolijem, sekretarjem sveta Svetega sedeža za javne zadeve, sem prišel skozi več obzidij, tudi skozi nekaj portalov v starem michelangelovskem obzidju in mimo švicarske garde. Na ploščadi sv. Damasa, kjer častljivo palačo iz 16. stoletja z železnih gradbenih odrov skrbno popravljajo, ker je voda začela zamakati dragocene freske, me je črno livrirani služabnik popeljal v tretje nadstropje, pri tem pa povedal, da je v starih časih delovalo že dvigalo na vodni pogon. Pri izstopu na bogato poslikani hodnik z orjaškimi globusi sveta po stenah ter pogledom na kupolo sv. Petra skozi okna, sem naletel na neznatnega, drobnega črnolasega človečka, najbrž nižjega uradnika ali raznašalca vatikanske pošte, ki mu je lakaj iz dvigala sočutno rekel: »Tudi če greš navzdol, stopi že kar zdaj v dvigalo, da ne boš tako sam!« Le-ta pa mu je z žalostnimi očmi a vendar stvarno odvrnil: »Lahko grem, toda sam nisem, saj sem s svojimi kuvertami.«

Za koliko takih neznatnih človečkov po svetu se že stoletja potegujejo cerkvena in državna oblast. Tehnike pogona se menjajo, bista pa ostajajo, čeravno se marsikaj, kar je postalo posvečeno, poskuša posej omejevali zgolj na duhovno, a spet z besedo v prid zemeljskega. Zato mi je ta neznatni drobn človeček, čeprav nepristen, sledil tudi k pomenku, ki ga je naklonil titularni nadškof kartažanski, 69-letni monsignor Agostino Casaroli, po rodu iz oklice Piacenze, poln interesa za filozofijo

AGOSTINO CASAROLI

in zgodovino pa tudi za napredek; zaupna osebnost, ki od leta 1968, ko so v Vatikanu ustanovili posebni oddelke za vodstvo javnih zadev, to je za povezovalnega Svetega sedeža z državami v svetu, opravlja funkcijo prvega zunanjega ministra v Vatikanu.

Starinski uri

Starinski uri, ena v stalinem pohištvenem oblihu, druga, še starejša, na kosu antične kamnite preklade, sta v sivem salonu s simboli belih golobov in oljnih vejic na treh belih stozicah tiktakali zelo neenakomerno, ena z dolgimi, druga s hitrimi, kratkimi udarci nihala, a kljub različnemu tiktanju sta obe zelo natančno kazali isti čas. Na minuto točno je izza zavese posebnega kabineta vstopil črno oblečeni monsignor Casaroli, ki v imenu sedelnega papeža Pavla VI. in v sporazumu s predsednikom sveta, francoskim kardinalom Jeanom Vilom, nekakšnim predsednikom vlade, dejansko vodi zunanjo politiko Vatikana v sodobnem svetu.

Z željo, da njegovih misli ne bi vključevali v narekovaje, ker bi bile sicer take izjave po vatikanskih notranjih praksi potrebne še nadaljnega preverjanja, se je sicer monsignor Agostino Casaroli ljubezno in široko spustil v pogovor.

Na uvodno vprašanje, sva katerih področjih je katoliška cerkev danes manj politična in na katerih bolj, kje manj posvetna in kje bolj posvečena, je Agostino Casaroli odvrnil, da cerkev ni politična in da ne dela politike, vendar pa se v stvarnosti vselej postavlja vprašanje, kako razmejiti področja med tem, kar je politično, in onim, kar ni politično. Papež Pij XI. je nekoč dejal, da cerkev ne sme delati politike, vendar če politika zadene otar, cerkev lahko vstopi v vprašanje, ne zaradi tega, kar zadeva politiko, ampak zaradi tega, kar zadeva otar. Kot drugo težavo pri razmejevanju je navedel dejstvo, da so državljani v mnogih primerih hkrati tudi katoliki. To vprašanje je po njegovem še bolj prisotno, kadar ne gre samo za državljane, ki so katoliki, ampak se posebej za duhovnike. Vendar je v tem pogledu le do kak jasnopostavil stališče: V zadnjem času si cerkev prizadeva, da se sklopi in duhovniki rajši odgovorijo pravice, da bi kot državljani posegali v politiko, in to prav zaradi namena, da ne bi prišlo do vzajemnega mešanja.

Z vidika razločka med tako imenovano strankarsko politiko in tako imenovano veliko politiko, ki naj bi jo vodili vsi državljani, ker je vezana na družbeni in kulturni napredek, je Casaroli menil, da v tej veliki politiki cerkev in njeni člani lahko dajo svoj prispevek, ker gre za neko splošno blaginjo domovine. Vsem, kar zadeva velike interese človeštva, je cerkev prizadeta, po drugi strani pa cerkev teži, da bi se razvezala kakršnihkoli vezi na drugem področju, na področju konkretne politike, kar velja tako za notranjo politiko posameznih dežel, kot za mednarodno področje.

Tudi na vprašanje, v kakšni smeri in s kakšnimi pristojnostmi Sveti sedež vzdržuje politične mednarodne stike z nekatoliškimi ali mešanimi državami, je monsignor Casaroli odvrnil, da je prva naloga Svetega sedeža v tem, da služi pravicam in interesom katoliške cerkve, kar pa je možno zasledovati v katerikoli deželi ne glede na večjo ali manjšo prisotnost katoličanov v teh deželah. Kot drugo funkcijo je navedel poslanstvo na področju človečnosti, miru in napredka, kar je prav tako možno uresničevati v katerikoli deželi na svetu, celo tam, kjer ni niti enega katoličana. Kar pa zadeva vse bolj številčne in raznolike diplomatske zveze Svetega sedeža z deželami raznih družbenih ureditev v sodobnem svetu, je monsignor Casaroli izrazil svoje spoštovanje do Jugoslavije, češ da je s Kubi edina socialistična dežela, ki vzdržuje diplomatske odnose s Svetim sedežem. Protokol iz leta 1966 je — po njegovem — dal primer, ki bi lahko rabil tudi drugim deželam.

Novo ime za mir je razvoj človeštva

Jedro pogovora je zadevalo vprašanje miru v svetu in v tej zvezi dejavnosti Svetega sedeža v boju za mir ter pomirjanje vojnih žarišč v sodobnem svetu.

Agostino Casaroli je iz vidika vatikanskega zunanjega ministrstva, oziroma sveta za javne zadeve, ki je prav v zadnjem letu izredno povečal svoj gignotni svet, za svojo aktivnost, odvrnil, da je iz te dejavnosti Sveti sedež oblikoval enega izmed svojih svedčih točk svojega programa. Menil je sicer, da je treba naravno računati s tem, da Sveti sedež ne razpolaga s politično ali z vojaško silo in da lahko postavi v službo te dejavnosti samo svojo moralno silo, vendar njen glas poslušajo tudi zunaj katoliškega sveta, kar so — v zvezi z olivarnicami Janeza XXIII. in Pavla VI. ali nekaterih konkretnih akcij — že večkrat priznali tudi v socialističnih deželah ali v Aziji in Afriki. To je konkretna akcija Svetega sedeža, povezana s človekovim razvojem na drugih področjih, kajti »mno ime za mir je razvoj človeštva.«

Potem ko sva se v pomenku konkretno dotaknila prizadevanj Svetega sedeža za mir v Vietnamu, kjer je Vatikan navezal tudi stike s predstavniki začasne revolucionarne vlade, čeravno je še ni priznal, sva pogovor premaknila na trenutno še bolj aktualno vojno na Bliznjem vzhodu, kjer je Sveti sedež pripravil ponuditi vse svoje sodelovanje za ponovno vzpostavitev miru. Monsignor Casaroli kot zunanji minister Svetega sedeža ni želel dati vseh podrobnosti o diplomatski akciji Svetega sedeža, vendar je — poleg omenjenega izjavi, ki jih je javno dal papež Pavel VI. — dopustil vtis, da bi Sveti sedež v primerem trenutku in v upanju dobrega rezultata vstopil v areno kot mirovni posredovalec.

Ko je odgovarjal na vprašanje o sodelovanju Svetega sedeža na konferenci o evropski varnosti v Helsinkih je Agostino Casaroli izrazil mnenje, da tudi tu cerkev ne prisotuje v politični dejavnosti. Toda tam, kjer v tem okviru obravnavajo pravna ali moralna vprašanja miru v Evropi, sodeluje v celoti in vselej daje svoj prispevek v tem smislu, da bi se stališča obeh strani v interesu miru čim bolj zblizala. Položaj Jugoslavije v evropskih vprašanjih je svedea vezan na njen položaj politične sile, medtem ko Sveti sedež predstavlja samo moralno silo, vendar se povsod, kjerkoli gre za obrambo načelnih vrednot, obe stranki vselej znajdeti v dobrem soglasju svojih stališč.

Kar pa zadeva stališče cerkve glede na dva bloka na svetu, je v pogovoru Casaroli podčrtal, da je Vatikan, prav izhajajoč iz načelne akcije, vedno težil k temu, da svet združuje v eno. Če torej kljub temu bloki so, je treba potiskati vsaj to, da se ti bloki med seboj ne spopadajo vojaško, ampak da skupno sekmujejo v okviru možnosti za razvoj vsaj za pomoč deželam v razvoju, za razvojalne ekoloških problemov, v boju proti lakoti na svetu ipd. Zaradi tega Sveti sedež tudi skuša vzdrževati dobre odnose z obojema blokoma. To pa svedea po njegovem ne pomeni, da bi se cerkev odpovedala svojim stališčem glede na različne državne ali družbene sisteme.

Iz tega dejstva izhaja tudi neposreden interes Svetega sedeža za tako imenovani tretji svet. V odgovoru na vprašanje je Casaroli potrdil, da je Vatikan zelo zainteresiran za razvoj tretjega sveta, tudi v materialnem smislu. Govorec o skupini neuvrčenih dežel, je preciziral, da pri tem ne misli toliko na nekaj nov blok proti že obstoječima blokoma. Sveti sedež ima še prav poseben interes za neuvrščene dežele v smislu boja za obče interese in za svetovni mir. Med drugim je dejal, da sta jugoslovanski predsednik Tito in papež Pavel VI. izmenjala poslanice tudi že pred konfe-

renco v Lusaki in da so pri tem načeli tudi morebitno možnost, da bi Sveti sedež kot opazovalec prisostvoval temu srečanju, kar sicer pozneje zaradi vprašanja vabil tehnično ni bilo možno. Glede letošnje konference neuvrčenih na vrhu v Alžiru ni bilo direktno govora o udeležbi Svetega sedeža, vendar pa se je kardinal Alžirije, nadškof Duval, Francoz po rojstvu, ki pa je prevzel alžirsko državljanstvo, kot po- javljene konference udeležil.

Monsignor Casaroli, ki je eden izmed pionirjev za vzpostavljane stikov katoliške cerkve tudi v vzhodni Evropi, je sicer formalno želel svoje zasluge za to odpiranje vzhodne politike zmanjšati, vendar je priznal, da je ta politika še vedno v polni veljavi in da se je tudi po desetih letih prakse izkazala za pošteno in dobro.

Ko je odgovarjal na vprašanje o stališčih Vatikana do osvobodilnih gibanj in gibanj za emancipacijo novih narodov v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki, se je Casaroli najprej omejil na vprašanje specifičnih sredstev za uresničenje teh ciljev. Sveti sedež je po njegovem vselej podpiral velika načela o pravicah vseh narodov od tega, da težijo z ustreznimi sredstvi uresničiti svojo avtonomijo. V konkretnem so- očenju pa je svedea Sveti sedež veliko bolj previden, tudi zaradi tega, ker so sredstva lahko zelo različna. Cerkev ima svedea raj, da prevladujejo čim bolj miroljubna sredstva.

Kar zadeva razvoj dežel v nekaterih še nerazvitih delih sveta, npr. v Latinski Ameriki, je Agostino Casaroli izjavil, da je cerkev polno naklonjena tej emancipaciji. Na vprašanje v zvezi s položajem, ki je nastal po udaru vojaške hunte v Čilu, pa je monsignor Casaroli preciziral, da Sveti sedež ne prakticira političnih priznanj novim oblastem, ampak se ravna samo po svojem starem načelu, da po svoji strani ne daje pobude za prelom obstoječih odnosov; taki odnosi pa so potrebni za nadaljnje izpolnjevanje dolžnostnih služnosti v korist cerkve in človeških ciljev.

Na vprašanje, kako cerkev gleda na spoštovanje materinega jezika vseh narodov, še posebej, kar zadeva uporabo materinega jezika v cerkvah, kot tudi nasloj v zvezi z varstvom narodnih manjšin, je monsignor Casaroli priznal, da so načela jasna, da pa je konkretna praksa v zgodovini večkrat precej manj jasna. Po njegovih besedah mora Sveti sedež vedno poskušati nad zvestim izpolnjevanjem načel. Tudi drugi vatikanski koncil je priznal pravice narodnih manjšin. V konkretnem izjavljanju gre pri tem svedea za pristojnosti prizadežati škofij samih. Sveti sedež je v nekem smislu, kadar je potrebno, bolj prizivna instanca.

Potem ko sva govorila tudi posebej o slovenski manjšini v Italiji, sva se dotaknila še problemov slovenske manjšine v Avstriji, pri čemer je visoki sobesednik pokazal, da mu sedanje zadeve nikakor niso neznane. Po drugi strani se je v kratkem intervjuju spomnil, kako je v Sloveniji Sadu v Jugoslaviji z zadovoljstvom lahko prisostvoval tudi svobodno izjavljanju ver- skemu obredu v madžarskem jeziku.

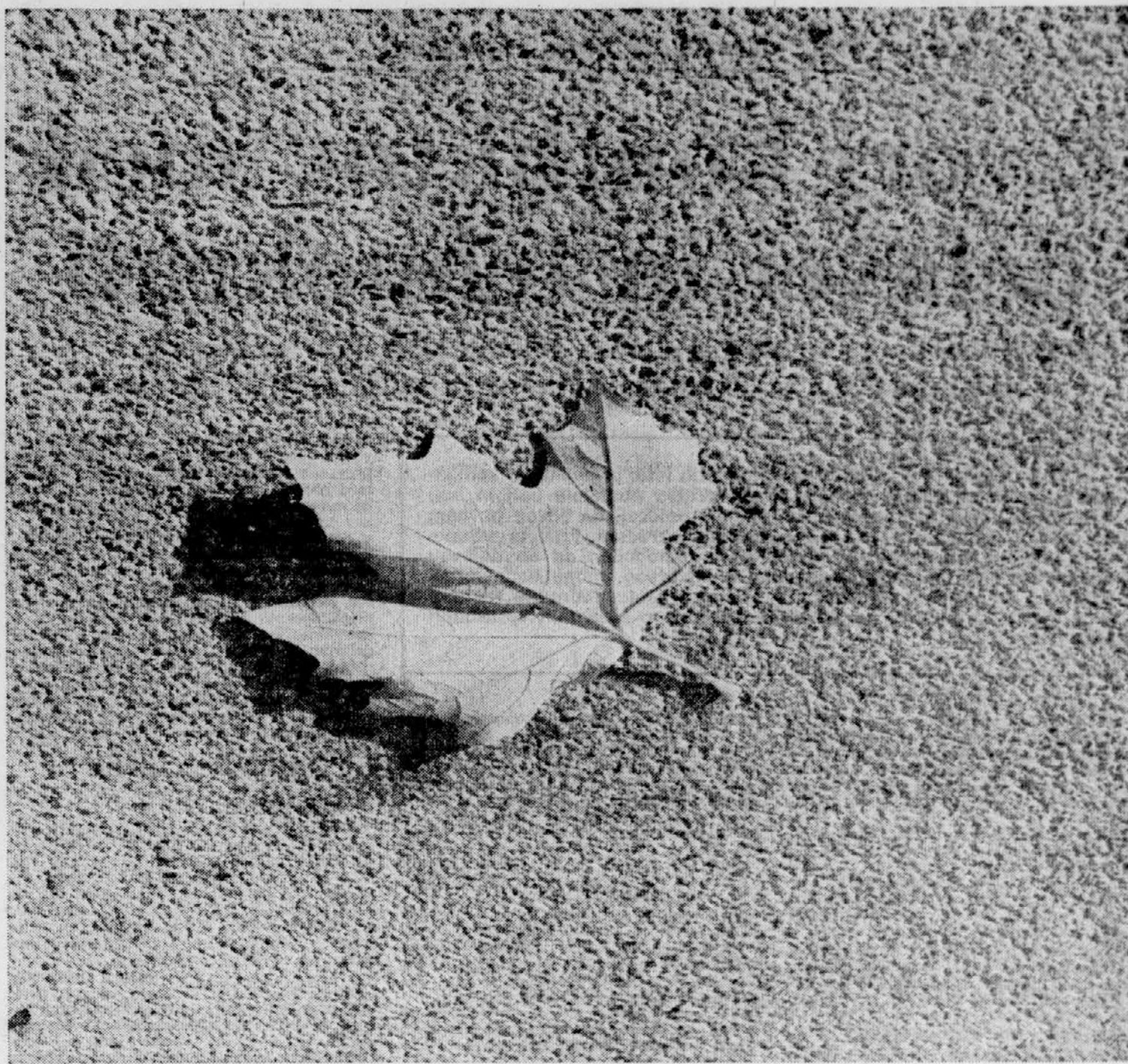
Na vprašanje, kako bi Sveti sedež odgovoril na peticijski slovenski škofov in duhovnikov z območja Slovenskega primorja v Jugoslaviji, ki so zaprosili za ustanovitve nove škofije v Kopru, je monsignor Casaroli odgovoril, da to peticijo preučujejo. Imel sem vtis, da sogovornik ne bi hotel zavzeti stališče pred končanim preučevanjem, vendar sem opazil pri njem željo, da bi se stvari tudi za to celotno ozemlje znor- traj jugoslovanski meja uredile v skladu s koncilskimi načeli in v vaticanski praksi.

Za konec sva prešla še na vprašanje, kako gleda na sedanje odnose med Svetim sedežem in SFR Jugoslavijo. Odgovoril je, da Sveti sedež pozitivno vrednoti obstoječe odnose med Svetim sedežem in Jugoslavijo. Temelji, na katerih so ti odnosi, so po njegovih besedah trdni. Če jih bosta obe strani nadaljevali in razvijali, za kar so možnosti, bodo lahko rezultati koristni ne samo za obe strani, ampak tudi pomembni za veliko širši krog.

Še posebej pa so očitno številna stičišča v prizadevanjih za svetovni mir. Zunanji minister Vatikana je menil, da obstajajo osnove za sodelovanje tudi na mednarodnem področju, da je med obojema partnerjema veliko skupnih točk. Še posebej, ker Jugoslavija in predsednik Tito osebno v nekem smislu zavzemata vodilni položaj med neuvrčenimi deželami. Kot taka Jugoslavija podpira mir in razvoj v vsem svetu. Ko pa se je zvonilo povrnili na vprašanje konference o evropski varnosti, je še enkrat ponovil misel, da je Jugoslavija politična sila, kar izhaja iz njenega dejstva, da je država, medtem ko Sveti sedež deluje na drugi ravni. Zaradi tega ni mogoče govoriti o neki čisti istovetnosti, v mislih moramo imeti nekatere razlikosti, toda kljub temu se je med Svetim sedežem in Jugoslavijo glede mednarodnih vprašanj razvil iskren in koristen dialog. Po tem je Casaroli dodal, da z besedo dialog misli tudi na zasebne pogovore ob državnem obisku predsednika Tita v Vatikanu ter izmenjavo poslanic med svetim očetom in predsednikom Titom, vrh tega pa se ta dialog na diplomatski ravni skoraj vsakodnevno nadaljuje.

Na vprašanje, kako presoja te odnose med Jugoslavijo in Vatikanom v prihodnje, je Agostino Casaroli izrazil optimizem, računajoč svedea na to, da bosta obe stranki k temu prispevali svoj dobro voljo. Samo za vojno zadostujejo odločitve ene stranke, medtem ko je za miroljubne odnose vselej potrebno sodelovanje vseh prizadehtih strani, je sklenil s splošno filozofsko mislijo dialog visoki predstavnik Vatikana.

Ura se je že močno odmaknila, na Petrovem trgu pa so turisti še vedno rado- vedno krmili tolste globe okrog šumčadi vodnjakov. Le onega suhljatega, neznačnega močija ni bilo nikjer. BOGDAN POGANČNIK

JANEZ KLEMENČIČ: JESEN NA ASFALTU

Po Hercegovinem

Zreli predmeti

Dolgoročno programiranje in financiranje raziskav - pomembno nerešeno vprašanje jugoslovanske znanstvene politike

Da, novih stvari v politiki znanosti v bistvu ni. Smemo kvečjemu govoriti o tem, da so problemi, ki jih ljudje dolgo nosijo v glavi ali celo na jeziku, ki pa pridejo do pravega izraza šele, ko dozori ozračje. Takrat dozori tudi možnost za razrešitev vprašanj. To prepričanje potrjuje nedavno hercegovsko srečanje med delegacijo OECD in jugoslovanskimi strokovnjaki, namenjeno obravnavanju jugoslovanske znanstvene politike. Tu neznanih predmetov nismo srečali, je pa značilno, da so se nekateri izmed njih pojavili v zelo izraziti obliki, oziroma ob pravem, zrelem času. Tak predmet-problem bi lahko bil dolgoročno programiranje raziskav, ali »materialnejše« povedano — financiranje dolgoročnih raziskovalnih ciljev, svedea v okviru širšega družbenega razvoja.

Ta dolgoročnost je jugoslovanska šibka točka. Odnos raziskovalni inštituti — uporabniki ali naročniki raziskovalnega projekta, če vzamemo to primerjavo, je temeljil doslej večinoma na kratkoročnejših raziskovalnih rezultatih, pri čemer v tem trenutku ne upoštevamo neopipljivih fundamentalnih raziskav.

Zanimivo je, da je moč pritiske po »kratko- ročni maksimizaciji raziskovalnih rezultatov, kot je dejal direktor inštituta za znanstveno politiko univerze v Sussexu v Veliki Britaniji dr. Freeman, aršadati tudi v razvitejši tujini, vendar pa je tukaj praksa, da morajo naročniki ali financierji pri tem nujno upoštevati tudi dolgoročneje raziskovalne programe. Ta recept priporočajo strokovnjaki OECD tudi nam. To bi pomenilo, da bi moral naročnik (če vzamemo samo eno stran problema) kratkoročnejše raziskave plačati tudi nekakšen presežni znesek ali določen dodaten odstotek od realne cene za konkretno raziskavo, ki bi bil v bistvu financiranje dolgoročnega raziskovalnega programa; tega bi lahko naročnik in izvajalec sprejela skupaj ali pa tudi ne, to je, ali bi se raziskovalna ustanova namenila v dolgoročno smer avtonomno, po svoji strani.

Najbrž bi bila od tega, kako bi nastala dolgoročnejša usmeritev, odvisen tudi tisti presežni znesek. Svedea pa je treba uparati, da gosvrmo tukaj v posameznosti, o konkretnih razmerjih med, recimo, podjetjem in samostojnim raziskovalnim inštitutom.

Kmetijstvo in elektronika

Celotno daljinsko programsko usmeritev raziskav, torej njeno financiranje v splošnih družbenih razsežnostih pa moramo zreti v sistemu interesnih skupnosti in od tod najprej v tem smislu, »da je treba vprašanje dolgoročnih raziskovalnih problemov, kot je v Hercegovnem izjavil tajnik slovenske raziskovalne skupnosti, dr. Edo Pirkmajer, »reševati na republiški ravni«.

O neogibnem prepletanju panog na dolgoročnejsi raziskovalni progi (kar je slovenski strokovnjak izrečno poudaril) je dr. Pirkmajer med drugim rekel: »Dolgoročni cilji so taki, da je običajno težavno indetificirati neposrednega uporabnika. Tega v sistem hipu, ko se postavlja dolgoročen cilj, lahko še sploh ni ali pa kasnejši uporabnik tedaj sploh ne ve, da bo mogel raziskovalni rezultat nekoč uporabiti prav on. Bilo bi prejkone napak, in tega bi verjetno tudi ne mogli napraviti, če bi rešitev vprašanja o intenzivnosti kmetijstva pre-

pustiti samo kmetijskim kombinatom, saj je to zadeva vse družbe. Vprašanje je zanimivo tako za elektronsko kot kemijsko industrijo, če hočete.«

Financiranje in postavljanje dolgoročnih raziskovalnih ciljev naj bi torej teko (v Sloveniji se tovrstne težnje ponekod spreminjajo že tudi v dejanja) v republiški raziskovalni skupnosti, če svedea tukaj pustimo ob strani tiste naše, prej omenjene »presežne zneske za dolgoročno raziskovalno politiko, kar pa bi utegnilo prostor raziskovalne skupnosti še razširiti. Vendar pa gre, ko omenjamo raziskovalno skupnost, tukaj striktno za združevanje raziskovalcev in uporabnikov v vsej možni polnopravnosti.« Sedanja raziskovalna skupnost še ni enakopravna in tvorna sinteza uporabnikov in raziskovalcev; v manjšini pa so prvi.

Naročnik je - vlada

V taki sliki, ki jo je na konfrontacijskem srečanju najbolj dodelano prikazovala slovenska stran, oziroma, konkretno, višji svetovalec pri naši raziskovalni skupnosti, Milan E. Pintar, in za kar je dobil(a) priznanje na odprti sceni, kot se reče, v sklepih besedi vodje jugoslovanske delegacije Trpe Jakovčevskega, predsednika komisije zveznega izvršnega sveta za znanost, tehnologijo, prosveto in kulturo, v taki sliki se naj bi znesek združenih, družbenih sredstev (pri nas so, vzemimo, zdaj zbrana v skladu Boris Kidrič) povečal od sedanjih okroglih 25 odstotkov na, recimo 35 odstotkov v letu 1975, in pri čemer, po Milanu Pintarju, ni pomembno, ali bi to količino zaobjemali sklad raziskovalne skupnosti plus skladi branznih skupnosti... Važno je, da bi s tem samoupravno izločenim in znova združenim denarjem financirali (tudi) dolgoročne raziskovalne projekte.

Tisto, kar pa bi tako rekoč dokončno omogočilo dolgoročnost in s tem enotno republiško znanstveno politiko pa je razširitev kroga uporabnikov znanstvenih rezultatov. »Uporabniki niso samo podjetja, industrija, gospodarstvo, kakršno je bilo gledanje doslej, in to gledanje se je direktno zoperstavljalo dolgoročnejsi orientaciji, saj je bil vsem prvi očmi le opek in dividualen gospodarski interes. Uporabniki so tudi strokovne službe, npr. zdravstvo in solstvo, pa kultura, politika in v tej točki konkretno vlada.« Če vzamemo za uporabnika samo njo, vlado, oziroma izvršni svet, je tedaj jasno, da bodo njegovi uporabniški interesi, izhajajoči iz delovne narave, bolj dolgoročni kot kratkoročni, stremenci v smeri splošnih razvojnih načrtov. Vendar pa je treba na uporabnike gledati celostno, saj je lahko vladni uporabniški interes že tudi del kulturnega ali zdravstvenega interesa

ter narobe. V tej konstrukciji uporabnikov nastopajo tudi banke in trgovina. V tem trenutku pa se nam že kaže znana inovacijska veriga poglavitnih nosilcev družbenega razvoja, ki jo je »naslikal« ljubljanski ekonomist Rasto Mačus.

Po tej verigi se vsakič pretoči raziskovalni rezultat od svojega nastanka, to je ideje, do končnega, uporabnega produkta. Vendar je treba opozoriti, da pri nas na sploh še ni rešeno vprašanje, kdo bo plačal morebitno finančno izgubo oziroma, kdo bo nosilec finančnega tiska pri sodelovanju in protivotri znanstveno-raziskovalnega rezultata, ker se nismo pripravili ustreznih meril za določitev vrednosti tega rezultata, misleč pri tem tudi na pavšalno vrednost raziskovalnega rezultata, funkcio, niražjočega v dejanski praksi. O nujni določitvi finančne vrednosti raziskovalnega rezultata je v Hercegovnem govoril slovenski izvedenec mrg. Peter Jerman, direktor Krki-nega razvojnega inštituta. Se do nedavnega je pri nas veljalo mnenje (posebno v inštitutskih krogih), da prave vrednosti raziskovalnega rezultata sploh ni mogoče dobiti (kako oceniti vrednost naprave za odkrivanje raka, ki rešuje človeška življenja?, je bilo geslo), kar je pomenilo, da je tak znanstveni rezultat neprecenljive vrednosti, s tem pojmom pa se je utegnila označevati celo ustanova, v kateri je ta rezultat nastal.

V absolutnem pomenu je naprava za zgodnje odkrivanje raka zares neprecenljive vrednosti, v relativnem pomenu, kajti gibljemo se na trdnih finančnih tleh, pa smo ji prisiljeni določiti pavšalno vrednost, to je vrednost v praksi delujočega in uporabljenega znanstvenega rezultata. Dobili bi jo na primer tako, da bi znesek, ki je bil potreben pri nastajanju raziskovalnega rezultata, pač pomnožili z ustreznim visokim, s širšim dogovorom določenim faktorjem, dogovorom med raziskovalci in uporabniki ter »neutrarnim« stranjo, recimo.

No, ampak vse to je še nejasno, in praktično funkcioniranje se oddaljeno. Zato zdaj raje opozorimo, da je vsa država zelo šibka prav pri odločanju, v katere, konkret- no katere dolgoročnejsje raziskovalne projekte naj bi usmerila svoje moči. »Tukaj se je treba odločiti, tu ne sme biti »cin- canja«, kar je izjavil ekspert iz Norveške dr. Dahl. »Predvsem pa se je treba odločiti naglo!« Nato pa je povedal tole zelo poučno zgodbo iz svoje domovine: »Pred deset leti smo se v Norveški zmanili v šundnem letu, v negotovnem položaju, bi dejal. Takrat so v Severnem morju našli nafto. V prvem trenutku smo pomislili, da bomo morali na hitro postaviti na noge petrokemijo in da se bomo morali potemtakem tudi na hitro lotiti raziskav v tej smeri. Po prvem impulzu je zavladala treznost. Spoznavali smo, da je petrokemija stara panoga in da jo bo tisti, ki je doslej ni imel, tisti, ki nima petrokemijske tradicije, težko obvladal. In naš sklep je bil: ne se usmeriti v petrokemijo! Vedeli pa smo, da bo treba za črpanje nafte v Severnem morju izvesti globoke vrtnine. Zato smo se odločili, da bomo gradili vrtnalne platforme, vrtnalne ladje (in v to smer tudi obrnili raziskave) in podobno, ker smo imeli tu, kot ladjedelnikiša in obmorska država, več izkušenj kot drugi. Veliko smo raziskovali na področju mehanike. Danes pa že prodajamo platforme drugim državam, da, prodajamo celo patente. Vidite, podobne odločitve je treba brezpozgovno sprejeti in izpe- ljati. To je velik izziv za vsa družbeno-politični sistem.«

Rezultati neke raziskave

Izvori konfliktov med delavci in tehnokrati

Tehnokratskim slojem ustreza vodenje delovnih organizacij po načelu pripadnosti temu sloju, ne pa po načelu večje storilnosti

Nobenega dvoma ni, da je v šestdesetih letih prihajalo do konfliktov med silami, ki so v našem gospodarstvu postajale bolj in bolj avtonomne in so si sčasoma izborile tak položaj, da so se povsem izločile iz samouprave, in med delavskim razredom. Prav ta avtonomen položaj je tem silam dovoljeval in omogočal, da so delavcu odtujevale rezultate njegovega dela in suvereno, mimo samoupravljanja ali pa prav s tem, da so samoupravljanje podredile lastnim materialnim interesom, ga zlorabile, odločale o bistvenih vprašanjih tega razreda.

Ze nekaj časa imamo na voljo rezultate vrste raziskav, ki so jih opravili različni raziskovalni centri samoupravljanja v Jugoslaviji. Imamo tudi nekatere podatke, ki so za naše razmišljanje najbolj reprezentativni, saj naravnost kažejo na ta položaj.

Tako iz ene od teh raziskav izhaja, da je v enem največjih in najodobnejših jugoslovanskih delovnih organizacij 74 % anketirancev ni poznalo nobene odločitve svojega delavskega sveta, 19 % je te odločitve poznalo le delno ali celo napačno. Enake raziskave, ki so bile napravljene v mnogih enakomernih in tehnološko razvitih delovnih organizacijah, se od omenjenih raziskav po rezultatih niti v odstotku niti v vsebini niso razlikovale toliko, da bi jih bilo zdaj vredno jemati v poštev.

Mimogrede je treba še povedati, da so bile omenjene raziskave izvedene s takimi vzorci, ki zagotavljajo objektivno podoben stanja, kolikor ga je z raziskavami sploh mogoče dobiti.

Drugi del teh raziskav je bil samo dopolnilno prejšnjim ugotovitvam. Glede sestave samoupravnih organov je namreč ugotovilo, da je bilo v teh organih več kot 50 % vodilnih delavcev in malo več kot 40 % kvalificiranih, polkvalificiranih in nekvalificiranih delavcev. Nadajlje je raziskava ugotovila, da je bilo med 426 direktorji slovenskih podjetij v delavskih svetih 54 % višjih (generalnih), 61 % srednjih in 37,9 % nižjih direktorjev. Nobenega dvoma ni, da je slo za sloj vodilnih delavcev v podjetjih, ki si je zagotovil v podjetjih svojo oblast, tudi s pomočjo samoupravnih delavskih svetov. Pri tem velja biti pozoren še posebej na to, da ta sloj ni bil formalni lastnik proizvodnih sredstev, vendar pa dejanski, z infiltracijo v samoupravne organe si je pridobil glavno moč odločanja in si zagotovil ne samo moč odločanja, temveč tudi to možnost, da njegove odločitve ni nihče nadzoroval. Ker je imel glavno besedo v organih, kjer so se sprejemale sklepi in kjer se je vršil nadzor nad izvrševanjem sklepov in odločitev, je torej nadzoroval samega sebe, bil sam sebi odgovoren. Nastala je torej tako imenovana impenetrabilnost funkcij ali kot pravijo Srbi: skadnja tuži, kadnja sudia. Jasno je, da je imel ta sloj popolnoma proste roke in jasno je, da si je s tem odprl tudi neomejen proces odvajanja rezultatov tujega dela, velikih socialnih razlik itd. Na ta način je seveda postalo podjetje žarišče konflikta med delavskim razredom in tem slojem in zaradi varovanja takega položaja se je ta sloj tudi povezal navzven z državnimi organi. Tako je ustvaril sistem, kjer je bilo vse tako konfliktno mogoče normalizirati s tako imenovanimi prekinitvami dela, ki niso razreševale ničesar, nasprotno, poglabljale so prepado socialne razlike in večale ublanc, če se lahko tako izrazim, v prid tega sloja in v škodo delavskega razreda na vseh možnih ravneh.

Tehnokrati zunaj vsakega nadzora

Kot smo rekli že prej, je težnja tega sloja, da se izmakne slehernemu nadzoru pri upravljanju s podjetjem, iz podatkov teh raziskav večinoma vidna, torej je ta sloj s tem premočnejši razpolagal, da da bi mu bilo treba kjerkoli polagati račune in ker je to delal tako, da je izrlnil skoraj v večini primerov delavca iz odločanja, namesto da bi bilo obratno, sledi iz tega edini možni zaključek, da ta sloj nikakor ni mogel tak, kakršen je bil, in v kolikor poskuša še dandanes ohranjati tak položaj, biti del delavskega razreda. Če govorimo o družbenopolitičnih diferenciacijah, je mogoče govoriti o njej le z uveljavljanjem tega osnovnega in zelo konkretnega merila.

Ta proces so spremljali tudi zelo vidni simboli teh razlik: delavec (tukaj mislim na pojem delavca, kot ga opredeljuje ustava; to je tisti, ki ustvarja vse dobrine od proizvodnje, kreacije do menjave) je imel zmeraj manj materialnih sredstev, medtem ko si je ta sloj prilastil vedno več, bodisi vidnih materialnih dobrin ali pa prikritih v obliki raznih privilegijev (več funkcij, več možnosti zaslužka zunaj rednega delovnega razmerja itd.). Ta sloj se je začel oblikovati v trenutku, ko sta si sleda nasproti državnih birokracija in samouprava s svojim nosilcem, delavskim razredom. Država se je pred leti umaknila zaradi pospeševanja samouprave iz tega prostora v gospodarstvo in vanj se je naselil ta sloj in onemogočil hitrejšo uresničevanje samoupravljanja. Ta socialna shema je taka, kot so vse sheme. Ponekod stanje ustreza tej shemi, ponekod pa manj, vendar izhaja vsa naša družbeno politična akcija v zadnjih dveh letih v znamenju premagovanja osnovnih zakonov te sheme.

Nobenega dvoma ni, da odkriva Pismo to stanje in da naravnava vso družbeno akcijo proti temu sloju. Pri tem je treba to pojmovati tako, da gre za destrukcijo te socialne skupine kot sloja, ne pa kaj drugega. Gre zato, da se ta sloj s to družbeno politično akcijo postavi v drugačno družbeno vlogo, da deli tega sloja postanejo člani delavskega razreda, da se ustvari tak sistem, v katerem bojo to lahko tudi postali, ali pa morali postati. Če je ta sloj »na udar«, je zato, ker ZKJ kot akcijski in vsebinski deljamek ne more spremljati svoje vsebine in se postaviti v službo tega in takega sloja, ker bi s tem

tudi obrnili na glavo vso koncepcijo jugoslovanske poti v socializem.

Zaradi tega, če se vračamo na začetek našega razmišljanja, lahko iz tistih podatkov in dejstev sklepamo na temeljne ustavne spremembe, ki se tičejo samega samoupravljanja in ki so bile zdaj v tem trenutku imenovane kot »skrajno leve tendence« prav s strani tega sloja. Prva od temeljnih sprememb, ki jo imamo v mislih in ki smo jo sprejeli v novi ustavi je nastala iz te izkušnje, o kateri smo govorili. Vodilni delavci ne morejo biti člani delavskega sveta (tu niso misljeni samo direktorji, temveč vsi nosilci vodstvenih operativnih nalog v delovnih organizacijah). Na ta način je v naš sistem vnesena šele prva stopnja nadzora in odgovornosti, kajti delavski svet, ki mora biti sestavljen iz delavcev, ne more zagotavljati strokovnosti svojih odločitev. Zaradi tega se je odgovornost in nadzor v novi ustavi razširil še na predlagatelja. Predlagatelj je tisti, ki predlaga vse odločitve, svet jih sprejme, toda odgovornost zanje nosi pred zakonom in pred zborom delovnih ljudi predlagatelj sam, tudi tedaj, ko ni več na istem delovnem mestu.

Kaj je liberalizem?

Delavski razred je dobil tako svoj odločilni vpliv in močno orodje, da v tem sistemu doseže tisto, kar mu tudi ustava daje, obenem pa je ukinjeno prejšnje stanje, kjer je vodilni delavec okoli ovinka odločil o sebi in o celotnem podjetju in odgovarjal tudi samemu sebi, kar je pomenilo neomejeno svobodo odločanja brez odgovornosti. Svoboda brez odgovornosti pa je temeljna »vrednota« liberalizma. Za liberalizem je to torej edina ustrezna definicija, ne pa, kot se ta pojem dandanes marsikdaj tudi zlorablja, kadar se imenuje liberalizem vsako nasprotovanje birokratski samovolji.

Koristno bi bilo, ko bi si malo nadrobneje ogledali, kako se liberalizem kaže v sami gospodarski organizaciji. To se nam zdi pomembno zaradi tega, da nam bo bolj jasna tudi konkretna vsebina in da bomo lažje primerjali, kje in v kakih oblikah se ta liberalizem v gospodarskih organizacijah, novim ustavnim dopolnilom naključ, še naprej poskuša ohraniti in da nam bojo tudi posledice takega ohranjanja bolj jasne.

Treba je vedeti predvsem, da pomenijo odpori ustavnim dopolnilom obenem tudi odpor modernemu poslovnim, tehničnim in tehnološkim rešitvam, saj si je ta sloj zagotovil oblast nad vsako iniciativo tudi tako, ko je dosegel, da se je prvotni čas trajanja mandatov, bodisi v teh svetih ali pa na vodilnih funkcijah, razširil od dve leti na štiri. Raziskave pa so pokazale, da se je ponavadi tako razširjen mandat ponovil skorajda v vseh primerih še za eno časovno dobo, torej na osem let. S tem je bila dokončno zacementirana vsaka iniciativa s strani delavcev, kar pomeni tudi pomenila tudi rahljanje tega zaprtega sistema v takem podjetju. Zato seveda ni naključje, da je v naši državi tako malo overovljenih patentov in inovacij. Na ta način je nastala tudi določena selekcija, oziroma vrednotenje med samimi vodilnimi delavci, kjer se je izoblikovala tudi notranja delitev oblasti na tiste, ki jo imajo več in na tiste, ki jo imajo manj, torej na tiste, ki so imeli možnost in pravico odvajati več delavčevega dohodka, in na tiste, ki so imeli manj teh pravic. Ta sistem je bil legaliziran za raznimi statuti o delitvi dohodka itd. Oblikovati se je začela tako imenovana »podjetniška oligarhija«, ki se je delila po »zaslugah«. Pri tem je bil ta sloj v tej piramidi tako razporejen, da je slo praviloma za večje okoriščenje in večje možnosti okoriščenja na vrhu te piramide, na dnu pa je slo za drobne privilegije pri delu itd.

Tu ni več vrednota storilnosti!

V tem sistemu seveda delavnost in storilnost ali pa boljši učinek zaradi boljše organizacije dela mnogokrat niso bili vrednota, vsaj v tistih podjetjih ne, kjer so zavračali vsako moderno organizacijo dela. Edina vrednota je bila pripadnost tej »skupini«, oziroma stopnja pripadnosti. Po tem sistemu je delavec napredoval ne po načelih učinkovitosti in sposobnosti, temveč po zaslugah pri ustvarjanju čim monolitnejše in navzven popolnoma zaprtega podjetja in od tega je bilo odvisno, na kateri stopnji in na katerem klinu te lestvice je bil in kako hitro se je vzpenjal na njej. Zaradi tega je še danes živa vrednota pri delavcih, ne sodelovati z vodstvom v delovni organizaciji, tudi v življenjsko pomembnih rešeh, ki se tičejo cele delovne organizacije, ne. To ni samo posledica socialnega konflikta med delavskim razredom in tem slojem, temveč je tako vedenje posledica take tehnokratske zgradbe prenekaterih podjetij.

Jasno je, da je zelo težko, bodisi strokovnemu delavcu ali pa sposobnemu neposrednemu kvalificiranemu proizvajalcu, prodreti v tako zaprto zgradbo, kjer je delovna učinkovitost bolj izjemen kriterij, kot pa pravilo za sprejem ali napredovanje. Vse take reči namreč ogrožajo to zgradbo in tako delitev na tej hierarhični lestvici, bodisi v obliki položajev, bodisi dohodka. V boljših podjetjih je ponavadi to združeno, namreč delovna storilnost in učin-

kovitost s pripadnostjo vodilnemu sloju, vendar pa te stvari v svojem bistvu niso prav nič drugačne kot v slabših. Razlika med dobro stoječim podjetjem (ta izraz uporabljamo zaradi najbolj ustreznosti vsebine) in med slabim je torej v tem, da se v dobrem poskuša obe »vrednoti« združiti (pripadnost vodilnemu sloju in delovno sposobnost), medtem ko v slabem velja le pripadnost. Obstajajo seveda vmesne stopnje, vendar je zmeraj temeljnega pomena pripadnost in zmeraj pred storilnostjo in sposobnostjo. Vsa sodna kronika o dobrih delavcih in njihovih sporih nam izpričujejo ta položaj. Sčasoma postane to nenapisan kodeks pravil igre, ki ga mora vsako upoštevati in spori nastajajo bolj zaradi »nevrednosti« in nepoznavanja tega kodeksa, ki se zmeraj in redno ostro sankcionira.

Posledice „zaprtih“ modelov

Posebno pozornost zasluži poglavje in razmišljanje o tem, da nas tako vztrajanje pri takih zaprtih modelih lahko v ne več tako oddaljeni prihodnosti drugo stane. Če bi vztrajali na tem, na čemer smo bili še pred dvema letoma, bi se nam lahko zgodilo sčasoma tudi to, da bi trčili na tisto kritično mejo, ko dobro stoječe »podjetje« nenadoma postane nerentabilno, ker v njegov temelj ni vgrajeno načelo dinamične rasti, sprememb in kroženja kadrov, temveč prej omenjena piramida, ki je utemeljena sicer na obeh »vrednotah«, pripadnosti in učinkovitosti, vendar ima pa taka piramida in tako utemeljeno načelo funkcioniranja tudi svoj konec, ko se začne in ko omogoča vsako spremembo. Kadri zastarajo, storilnost zaspi, dinamike je konec.

Tega se zelo dobro zavedajo (očitno iz lastnih izkušenj in analiz) v sistemih, ki nimajo takih družbenih težej kot pri nas, npr. v Zahodni Nemčiji. Tam se uveljavlja tako imenovani »Mittbestimmungsrecht«. To je oblika sodelovanja delavcev. Vse izkušnje na področju storilnosti in proizvodnje so pokazale, da samo višjo storilnost delavca, ki »sodeluje«, temveč njegov bistven prispevek k razbijanju zaprtih zgradb, zaprtih in togih nedinamičnih oligarhij v podjetjih, ki se zmeraj bolj nagibujejo proč od načela učinkovitosti k načelu pripadnosti kot osnovnemu načelu delovanja v podjetju in ne dovoljujejo nobene prekravitve z boljšimi in sevešimi kadri, nobenega kroženja kadrov itd.

Za razliko od te »Mittbestimmungsrecht« gre v naši ustavi za mnogo več, namreč za odločanje delavca o dohodku, ukinjanju »proizvodnje« kapitala na račun primarne in predelovalne proizvodnje. Uva- ja red z osnovnim in znanim načelom, da je vsako odvajanje rezultatov dela protustavno in uva- ja nov način kroženja in zajemanja dohodka.

Pregled 70 samoupravnih sporazumov v Sloveniji je pokazal, da se v to smer ni premaknilo tam, kjer so pri ustanavljanju TOZD izhajali iz »situacij«, ali pa interesa cele OZD. V bistvu so vse ugotovitve, češ da so vodilni ljudje skrbeli predvsem zato, da so si v novih TOZD priskrbeli vsak svoj položaj, da so ohranili nenamensko in nerazumne sklade na vrhu OZD, da so obšli osnovna načela delegatskega sistema itd. le obrobne posledice osnovne ga izkriževanja nove ustave in vztrajanja pri starem. Za kaj gre?

Potrebe proizvodnje se morajo uveljaviti v sami bazi, gre torej za svobodo proizvodnje, ki ima seveda svoje meje, določajo pa jih potrebe drugih TOZD v isti OZD in naprej druge OZD v isti panogi in druge panoge v isti ekonomiji, vse to pa v medsebojnem sporazumevanju glede na dogovorjen in sprejet družbeni plan. Če izhajamo torej v sami organizaciji združene dela od spodaj navzgor, ta proizvodna »svoboda« (iniciativno »itd.«) ni zavrtja z bodisi administrativno ali pa tehnokratsko »kapo« na vrhu, ki jo vsaka taka svoboda ogroža, rahlja njen položaj in prej omenjen sistem privilegijev in možnosti okoriščenja.

V velikih podjetjih bi bilo treba naprimer posamezne delovne enote razdeliti na skupine okoli 30 do 40 ljudi in na svojih občasnih in rednih sestankih bi nastajali predlogi za boljše reševanje vseh vprašanj, ki se tičejo delavcev na svojem delovnem mestu, itd. itd. Tak primeri so znani in uspešni.

Jasno je, da vzporedno z notranjim ustrojem poteka tudi delegatski sistem in zato seveda ni naključje, da je v večjih delovnih organizacijah »zaprti tip« skoraj redno na čelu 300 ali 500 delavcev ena sama delegacija ali delegat, ki jih predstavlja v samoupravnem organu. Neposredno odločanje se je na ta način sprevrglo v najbolj običajno socialno demagogijo, ker se občasno sicer res sklicuje zbor teh 500 ali 300 delavcev in se jim v dobrih dveh ali treh urah napolni glavo kopico bolj ali manj zapletenih sklepov in odločitev, ki jih tak zbor seveda redno potrdi z divganjem rok, samo da je stvar opravljena, ker se mu ponavadi tudi še sporoči, da je reči torej treba sprejeti hitro, da ne bi trpela poslovnost itd. itd.

Vsa stvar teče obratno, torej od zgoraj navzdol in delegati, člani delavskega samoupravljanja ostajajo spet del vodilnega sloja ali pa vsaj njegov nemoten privelek, ne pa del, ki bi predstavljal bazo, bodisi kot nadzor nad vodilnim slojem, ali pa kot tisti, ki v resnici odloča o vsem.

Ko zavračamo tako »uresničevanje« ustavnih dopolnil, jo zavračamo iz vseh razlogov, o katerih smo govorili doslej, ko smo govorili o podjetju, ki deluje na načelo pripadnosti vodilnemu sloju. V mislih imamo vse nespremenjene posledice, razen tega pa tudi to, da nas že sedanjost pa tudi prihodnji položaj našega gospodarstva zmeraj bolj silijo v naravno povezovanje, ne v fizično ali pa administrativno integracijo kot doslej. Toda to naravno povezovanje je mogoče napraviti samo tam, kjer so taki povezovalni členi, ki so lahko samo proizvodni načrti in programi posameznih delovnih enot ali TOZD različnih OZD, ki se med seboj dopolnjujejo in ustvarjajo vse pogoje za tako povezovanje.

PETER BOZIO

PROSIMO ZA PRIJAZNOST!

Opozorite sorodnike, znance in prijatelje, ki niso naročniki DELA na tale oglas!

Vsak novi naročnik, ki odpošlje naročilnico tega oglasa, si lahko izbere katerokoli knjigo iz seznama:

DOLGE NOČI POTOVAJA V DAN

Dušan Dolinar

Na razpotjih Amerike. Ali bo divja rast mest, kjer prebiva že tričetrt Američanov, zavdala Združenim državam z gnitjem in razpadom? Kaj je »črnoskost«? Je to veliko gibanje za enakopravnost usahnilo?

ROBERT FISCHER

Aleksander Pasternjak

Knjiga o mladem možu, ki se je prebil do odločilnega dvoboja in je v kraljevski igri dokazal, da mu ga ni para na svetu. Kako je mogel odvzeti primat sovjetskemu šahistu, ki so veljali za nedosegljive?

ONDUO, MOJ ČRNI FANT

Anton Ingolič

Pretrsljiva, ljubezenska zgodba, ki se je rodila v Ljubljani. Ljubezen med Afričanom in Slovenko. Romantika, ki ji nasprotujejo pomisleki: ljubezen, ki jo glodajo čenče. Všečna knjiga, zlasti ženskam.

OPERACIJA ŠAKAL

Frederick Forsyth

Napet, srhljiv roman, ki je izhajal v nadaljevanjih, pa so bralci prosili za ponatis v knjigi. Za okus ostro nastrojen kroglaam kot besedam. Roman negotove, junaške usodnosti.

POGOVOR Z AMERIČANI

Mark Lane

Svet se je zgražal, ko so umirali Vietnamci. Vsem pa je zastal dih, ko so spregovorili tisti, ki so sejali smrt med nedolžne. To so izjave, ki spreminjajo sleherno zagovarjanje morilske vojne. Izjave, ki obsojajo.

KOROŠKA ZNAMENJA

Jože Šircelj

Več kot sto barvnih in črno-belih podob s potovanja od Brda pri Šmohorju do Libučin in od Djekš do Sel. Če želiš spoznati lepoto naše Koroške, je ta knjiga prav zate. Preberi, kaj pravijo Slovenci!

SPOMINI I IN II

Albert Speer

Druga svetovna vojna je prekrila marsikatero dogajanje, načrtovanje. Albert Speer, veliki nacistični arhitekt je v svojih spominih čisto odkrito izpovedal, kako se je gnezdo rjavosrajčnikov ustvarjalo, kaj je skotilo.

ZDRAVA SPOLNOST, ZDRAV ZAKON

Friedrich Burkhard

Doktor je popisal izkustva, ki si jih je nabral v svoji ordinaciji. Popisal je in dokazal, da je zdrava spolnost tisto, kar vzdržuje zakon in ga varuje pred ločitvijo. Knjiga je bolj poučna kot senzacionalna.

ŽIVLJENJE

S 300 KM NA URO

Juan Manuel Fangio

Redki so dirkači, ki učkajo starost. Fangio jo je, čeprav je tvegati do poznih, zrelih let. Še bolj redki so pa dirkači, ki znajo popisati grozljivost in vzvišenost trenutkov na dirkališčih histrii in smrti.

POSLEDNJI HABSBURŽAN

G. Brook Shepherd

Zgodovinar in publicist Shepherd je bil angleški dopisnik z Dunaja. Tudi poročil se je z Dunajčanko in vzljubil je Dunaj z njegovo zgodovino vred. Zanimivo je brati popis o Karlu I., ki ga piše tujec!

NAROČILNICA

Naročam se na dnevnik DELO za najmanj 6 mesecev po običajni mesečni naročnini 30 din.

Delo mi pošiljajte na naslov:

Ime in priimek:

Poklic:

Ulica:

Kraj:

Poštna številka:

Izbrana knjiga:

Knjigo dostavi DELO takoj po nakazilu prve mesečne naročnine. Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov: CGP DELO — prodajna služba, 61000 Ljubljana, Tomšičeva ulica 1.

Švedski zapiski (5)

Hidrocentrale proti naravi

Od našega skandinavskega dopisnika

Kaj storiti, kadar bi radi zgradili novo hidrocentrale, pa je to v nasprotju s zahtevami turizma? Kaj storiti, kadar vemo, da bi gradnja nove hidrocentrale omogočila delo brezposelnim ljudem, hkrati pa bi škazila pokrajino, ki je del narodove kulture? Kaj narediti s predlogom za hidrocentrale, kadar se nasprotujoči se družbeni interesi zapletajo v nepregleden gordijski voz? In še najhuje vprašanje: Kako se odločiti v primeru, ko imajo prav oboji, privrženci in nasprotniki gradnje?

Več kot pet let so se na Švedskem ločila kopja zaradi vprašanja, ali naj na reki Vindel zgradijo vrsto hidrocentral. »Boj o reki Vindel« — kot ga še danes imenujejo Švedi — je plamtel zaradi ene od najbolj zapletenih, najbolj dramatičnih in najbolj dolgotrajnih političnih odločitev v povojni Švedski.

Le malo je znanega zunaj Švedske o tej veliki politični bitki, ki je povzročila razcep v vladi, parlamentu, vseh političnih strankah, tisku, državnih organih, občinah — in celo v družinah. Ta bitka je pokazala, da tudi osebe in organi z največ politične moči lahko postanejo nemočni, kadar različni družbeni interesi pridejo v konflikt.

»Boj o reki Vindel« ni bilo samo boj za ohranitev dela Švedske narave. To je tudi zanimiva zgodba o tem, kako se ob koncu šestdesetih let spremenil proces družbenega odločanja na Švedskem. V tej večletni politični bitki so Švedi iskali nove metode za sprejemanje odločitev, javnost je dobila vpogled v delovanje državne birokracije, v dolgotrajni kulturni revoluciji so se množice ljudi seznanile s varstvom okolja, ljudstvo se je zavedlo naravnih lepot v svoji deželi.

Ni naključje, da so bili Švedi med prvimi na svetu, ki so se množično razglašali za varstvo okolja doma in v tujini. Na švedsko pobudo so Združeni narodi organizirali tudi prvo svetovno konferenco o varstvu okolja, ki je bila junija lani v Stockholmu.

Projekt za trinajst elektrarn

Tujca seveda zanima, kakšna posebnost je ta reka Vindel, da je tako razglašena med Švede. Odgovor je preprost: Reka Vindel ni nič posebnega. To je čisto navadna švedska reka. Toda ravno zato jo je bilo treba tudi ohraniti nedotaknjeno. Vindel je 444 km dolg. Izvira v gorah blizu norveške meje okoli 1000 m visoko, teče skozi prostrane gozdove, nato pa skupaj z reko Ume teče v Baltično morje (približno 500 km severno od Stockholma). Reka je mirna, njeni slapovi so nizki in široki. Občine okoli reke zavzemajo skupno 47.000 kvadratnih kilometrov ali dobrih 10 odst. državne površine, toda v njih živi komaj pol odstotka vsega švedskega prebivalstva.

Območje ob reki Vindel je gospodarsko slabo razvito. Zanj velja veliko problemov. Ki tasejo vso severno Švedsko — Norrland — in ki sem jih opisal v prejšnjih zapiskih. Toda sredi šestdesetih let je na to območje padla »bomba«: državno elektrogospodarsko podjetje Vattenfall je sklenilo zgraditi na reki Vindel nič manj kot 13 hidrocentral. Stroški: ena milijarda kron. Planirana proizvodnja: 3 milijarde kilovatnih ur na leto. Več kot 800 ljudi bi dobilo delo za deset let. Nastalo naj bi 30 km dolgo in 10 km široko umetno jezero.

Načrt je vzbudil upe v ljudeh, ki so živeli v dolini reke Vindel. V petih občinah je bilo tedaj — leta 1962 — okoli 40.000 ljudi. Napovedi so bile pesimistične: najmanj 14.000 ljudi si bo moralo do leta 1980 poiskati delo v drugih krajih dežele, so rekli strokovnjaki v javni upravi. V vsej dolini je samo nekaj deset tovarn, ki dajejo zaposlitev 1.600 ljudem. Delo na polju se vedno manj splača, v gozdarstvu potujejo čedalje več strojevi in manj ljudi. Tudi splavarjenja ni več.

Toda trinajst hidrocentral? Država bo investirala milijardo kron! Ljudje so začeli spet upati, da se jim morda le ne bo treba odseliti. Vedeli so, kaj se je bilo zgodilo v sosednji dolini, ko so reko Ume pregradili s hidrocentralami: nove ceste, plavalni bazen v vsaki večji vasi, veliko dela, veliko cvenka. Ljudje so govorili: Država ne bi bila pripravljena investirati ene milijarde kron, če ne bi mislila resno. Da, država je res mislila resno. Kupila je že tri četrtine zemljišč. Podjetje Vattenfall je imelo v dolini reke Vindel okoli 150 ljudi, ki so merili, računali in delali zemljišče. Vsi so mislili, da je reka že »prodana«. Toda nenadoma je v javnosti zavrhlo in Vindel je postala reka, ki jo je bilo treba za vsako ceno rešiti.

Tisk brani „zadnjo nedotaknjeno reko“

Začel se je »boj o reki Vindel«, toda to je bilo naključje; bitka bi nastala tudi zaradi katerekoli druge reke na Švedskem. Odražje je namreč postalo nabito z novim pojmom: varstvom okolja.

Varstvo okolja in varstvo narave je bilo pred letom 1966 zaveza, s katero se je ukvarjala le peščica geografov in biologov. Drugi ljudje na Švedskem so ji imenovali »romantike« ali »snobov«. Toda profesor Hans Palmstierna, ki je predaval bakteriologijo v Stockholmu, je v največjem švedskem tujnjaku začel objavljati članke o varstvu okolja. S svojim pisanjem je razjasnil zapletene probleme in vzbudil zanimanje pri novinarjih, naravoslovcih in širši publiki. Palmstierna je dober bakteriolog, toda slab geograf. V enem svojih člankov je nepravilno zapisal, da je reka Vindel zadnja od naših nedotaknjenih rek. Nekateri ljudje na Švedskem se zdaj mislijo, da je projekt o hidrocentralah na reki Vindel propadel zaradi te laži ali — mileje rečeno — tega nesporazuma. Palmstierna je namreč hotel reči, da je reka Vindel zadnja nedotaknjena reka svojega tipa.

Toda zaman, vihar je bil že tu. Javnost je začela misliti, da se je država lotila zbadnje nedotaknjene reke v državi. Institut za komercialno propagando je pregledal na stotine časopisnih izrezkov, v katerih kar mrzgoli izraza, da je Vindel »zadnja nede-

taknjena reka«. Podjetje Vattenfall je poskušal popraviti napako — a zaman. Javno mnenje je bilo trdno. Noben časnik ni hotel objaviti popravila.

„Aksijska skupina“ seže v boj

Oktober 1968 se je v boj vmešala skupina aktivistov iz umetnega mesta Uppsala, što je za študente iz severnih krajev Švedske, ki so sodelovali s prijatelji narave in v znanstvenih ustanovah, državnih organih in na podeželju. Ta aksijska skupina je najprej vsestransko proučila problem izkoriščanja reke Vindel, nato pa je poslala sedem tipičnih strani dolgo pismo vladi. Skupina je kmalu dobila veliko publiciteto v tisku. Priljubili so se ji novi ljudje, mladi in stari, njen vpliv pa je rasel. Januaria 1967 je skupina poslala svojo delegacijo v parlament in tam se ji je posrečilo dobiti na svojo stran 46 poslancev iz vseh političnih strank. Rezultat akcije je bil, da je parlament uradno zaprosil vlado, naj vprašanje reke Vindel do nadaljnjega pusti odprto. Hkrati je pristojni odbor parlamenta sklenil, da si bo ogledal položaj v dolini reke Vindel.

Aksijska skupina je takoj poslala štiri moze, da so »priljubili« terene za obisk poslancev. Z magnetofonom v avtu in z »bojnim načrtom« v glavi so ti aktivisti intervjuali vaščane in jih učili, kaj in kako naj govorijo poslancem. Pripravili so demonstracije, dali nasvete za izdelavo lepakov. Največ odziva je bilo v vasi Adolfström, ki bi jo popolnoma zalilo umetno jezero, če bi res prišlo do gradnje hidrocentral.

Adolfström — majhna vas pod hribom. Komaj dvajset ljudi, toda iz kakšnega lesa! »Mi se ne damo!« so govorili. »Če bo treba, se bomo pritožili na Združene narode.« Vsi vaščani so sodelovali z aktivisti iz Uppsale. Hkrati so tipalke te aksijske skupine segale tudi v parlament, v katerem je bilo treba izbrati poslance, ki naj bi si ogledali dolino. Seže čez nekaj let je javnost »zvela« v pisnu, ki so ga pisali aktivisti; v njem piše, da bo eden od poslancev poskrbel, da bodo v parlamentarno delegacijo prišli taki poslanci, ki bodo znali postavljati vaščanom »pravilna vprašanja«.

Seveda naj nihče ne misli, da je 34-članska poslanska delegacija moči porabiti v svoje namene. Toda zdaj ni več nobenega dvoma, da je bilo nekaj »spontanih« dogodkov na njenem potovanju dobro pripravljenih. Jezero Yraf blizu vasi Adolfström prav gotovo ni eno najboljših švedskih jezer za ribolov. Rib je sicer dosti a so premajhne.

Poslanci so prišli in eden od vaščanov jim je povedal, da se nekaj ribičev ravno kar vrača z ribolova. So so čolne privezali, so ribiči pokazali bogat ulov. Kljub neugodnemu vremenu — soncu, brezvetrju — je v čolnih ležalo obilo velikih rib.

»Ampak ribe so mrtve«, je rekel nekdo na obali. »Se nikoli ni bilo toliko mrtvih rib v mreži.« so šušljali ljudje.

»Ah, kje pa, same čence.« je odvrnil eden od ribičev. »Kaj mislite, da bi si mi upali!«

V Adolfströmu so se dolgo govorili o ribolovu na dan 22. avgusta 1967. In o demonstracijah. Kajti prišli so televizijski snemalci, radijski reporterji in časopisni novinarji. Vaščani so se zbrali na »spontane pohod z lepaki, na katerih je pisalo: »16. člen ustave — nihče ne sme biti prisilno preseljen«. Fotoaparati sklojajo, televizijske kamere brnijo.

Aksijska skupina iz Uppsale naredi tiškovno konferenco in pravi, da je gradnja hidrocentrale — in s tem povezana potreba po prisilni preselitvi vaščanov — v nasprotju z ustavo.

Kompromis v helikopterju

Poslanska delegacija se je vrnila v Stockholmu in napisala poročilo. V tem delgem besedilu je bil najpomembnejši stavek: »Odbor zato meni, da glede na sedaj razpoložljivo gradivo ne bi bilo treba začeti z izkoriščanjem reke Vindel.«

Nato je sledila poslanska razprava: v zgornjem domu je govorilo 18 poslancev, v spodnjem domu pa 50. Oba doma sta s precejšnjo večino sprejela mnenje parlamentarne odbora, naj reka ostane nedotaknjena.

VINDEL JE RESEN, so zapisali časniki. Toda to je bil šele polčas.

Tako imenovano »vodno sodišče«, ki mora dati dovoljenje za vsak poseg v reko, jezero in morje, je 25. aprila 1968 objavilo, da načrt za izgradnjo hidrocentral ni v nasprotju z zakonom o izkoriščanju vod.

Ta sklep je bil v javnosti neopazjen. Prišlo je poletje, čas dopusta. Jeseni 1968 so bile v deželi parlamentarne volitve in v predvolilni kampanji se je pokazalo, da so glede reke Vindel vse politične stranke, ki je bila na oblasti, je objubilja večjo zaposlenost v manj razvitih območjih...

V začetku leta 1969 je bila imenovana nova socialnodemokratska vlada. Tudi ta je bila razcepjena: trije ministri so bili za gradnjo, šest jih je bilo proti, dva sta bila neodločna. Toda vlada je iskala popolno soglasje za ali proti; švedska vlada namreč ne uporablja internih glasovanj.

Eden od ministrov pride na misel, da bi za nasvet vprašali socialnodemokratske poslance v parlamentu. Toda, žal, tudi parlamentarna skupina je bila razcepjena. Medtem se v tisku nadaljuje pritisk proti izkoriščanju reke. V ministrih za kmetištvo in industrijo se je posebna delovna

skupina začela poleti 1969 ukvarjati s kompromisno rešitvijo.

Od kod ta nenadna »kompromisna rešitev«? Njeno rojstvo je še vedno zavito v skrivnost. Pred tem so se namreč s helikopterjem popeljali na let čez dolino reke Vindel tile štirje gospodi: generalni direktor državnega elektrogospodarskega podjetja in njegov zaveznik, minister za industrijo, razen teh dveh pa še direktor državne uprave za varstvo narave in njegov zaveznik, minister za kmetištvo. Dva proti dvem.

Nekaj se je zgodilo v helikopterju, a kaj tega ne ve nihče razen pilota in njegovih štirih potnikov. Ob pristanku je minister za industrijo (privrženec hidrocentral) rekel novinarjem, da bo vlada poskušala do- seči »kompromisno rešitev«.

Bojna fronta postane jasna

Delovna skupina je sestankovala in sestankovala, na koncu pa je predlagala, naj bi vendarle zgradili planirane hidrocentrale! No, dobro, po stari, dobri navadi mora vsak važnejši predlog, ki ga »kuha« vlada — oziroma eno njenih ministrstev — skozi dolgotrajno proceduro, ki naj bi zagotovila čim večjo demokratičnost pozneje odločitve. Predlog namreč pošljejo popolnoma vsem državnim organom, znanstvenim ustanovam, občinam in najpomembnejšim družbenopolitičnim organizacijam, da bi ga preučile in dale o njem svoje mnenje v skladu z interesi, ki jih zastopajo. Tako na Švedskem vedno zagotovo zelo široko obravnavo zakonskih predlogov pa tudi drugih družbenih zadev.

Toda javnost je bila razcepjena! Med nasprotniki hidrocentral so bili: združenje delavskih sindikatov, vse univerze, državna uprava za varstvo narave, drž. uprava za ribištvo, drž. uprava za fizično planiranje, dr. gozdna uprava, zveza ribiških društev, škadenjia za znanost itd. Med privrženci izkoriščanja reke Vindel so bili: Združenje švedskih občin, dr. elektrogospodarsko podjetje, sindikati gradbenih delavcev in večina občin okoli reke Vindel. Drž. uprava za kmetištvo, hidrometeorološki inštitut, drž. zavod za zaposlovanje, zveza švedske industrije in združenje delodajalcev so ostali nevtralni.

V tem položaju je vlada imela o problemu več sej. Vsa stališča so bila znana, nikogar ni bilo več mogoče prepričati, da bi spremenili mnenje. Minister za kmetištvo,

Ingemund Bengtsson (ki je kasneje postal predsednik prve konference OZN o varstvu okolja), je dejal na nekem mitingu:

»Praktična politika za varstvo okolja pomeni nenehno izbiranje med okoljem in zaposlenostjo. To je težavna izbira zato, ker je treba primerjati vrednosti, ki niso primerljive. Vrednosti, ki jo pomeni ustvaritev sto novih delovnih mest, ni mogoče izmeriti in je primerjati z vrednostjo nepoškodovane narave. Toda v politiki moramo kaj temu nenehno sprejemati skiepe o varstvu okolja in poslušati kritike.«

Švedsko ljudstvo je bilo razcepjeno — dilema je bila odprta in boleča.

Vlada preseka gordijski voz

Kaj je storila švedska vlada? Dne 1. aprila 1970 je vlada izdala sporočilo za tisk. V njem je med drugim pisalo:

»Vlada ne bo parlamentu predlagala izgradnje hidrocentral na reki Vindel. Namesto tega bodo čim hitreje proučene druge možnosti za povečanje zaposlenosti v zgornjem delu Norrlanda in za delno nadomestitev električne energije, ki bi jo dobili, če bi zgradili hidrocentrale na Vindelu. Vlada je že poprej proučila nekaj projektov, ki bi glede učinka na zaposlenost in proizvodnjo elektrike mogli nadomestiti hidrocentrale na reki Vindel in ki hkrati ne bi pomenili tako velikega posega v naravo. Ekonomski rezultat bo manj zadovoljiv, toda po mnenju vlade je v tem primeru treba dati prednost varstvu okolja...«

»Boj o reki Vindel« je bil tako končan.

V vasi Adolfström so imeli veselico. In epilog? Vlada je držala besedo: predlagala je gradnjo novih hidrocentral in drugih severnošvedskih rekah, ki že od prej služijo pridobivanju elektrike. Parlament je te projekte še sprejel. Poskrbljeno je bilo tudi za ljudi v dolini reke Vindel. Notranje ministristvo je 20. marca letos izdalo sporočilo za tisk, v katerem je med drugim pisalo: »V območju reke Vindel je bilo po letu 1967 ustvarjenih 1.300 novih stalnih delovnih mest. S pomočjo družbe je bilo tako ustvarjenih več delovnih mest, kot pa bi jih dobili z gradnjo hidrocentral na reki Vindel.«

Kaj pa lekcija? Lekcija za Švedsko in morda tudi za Slovenijo?

Razmišljanje o mesu

Neresne obljube in zahteve

Zakaj družba ne poseže vmes, kadar je nujno? - Javno mnenje ustvarjajo glasni proizvajalci mesa

Izvršni sveti republik, pokrajin in zveze so se odločili za zvišanje cen svežega mesa, da bi odpravili ali vsaj omilili pomanjkanje na domačem trgu. Veliko vojvodinsko poslovno združenje kmetovalcev in predelovalne industrije Koprodukt pa je na posebni strani novosadskega Poljoprivrednika sporočilo svoje ugotovitve, da nove cene še vedno ne bodo ustrezale. Predlagalo je, naj se odkupne cene živine določajo po stroškovnem načelu, ki pa bi po njegovih računih bile veliko višje od tistih, za katere so se pred kratkim dogovorile republike in pokrajini. Le tako da bi bilo moči zagotoviti dovolj mesa za domače porabnike. Drugače pa lahko nastanejo večje težave tudi v proizvodnji.

O tem vprašanju je gotovo premalo resne polemike, sicer ne bi moglo biti tako velikega prepada med odobrenimi in zahtevanimi cenami. Živinorejci, mesarji in porabniki mesa obtožujejo državne organe, zakaj nečajo upoštevati njihovih predlogov in zahtev. Celo v skupščinskih razpravah jih dolžijo, da so poglavitni krivci za navedovanje živinoreje in pomanjkanja mesa. Oni pa se branijo z zelo skopimi odgovori in argumenti, ko da se bojijo širše razprave. Večših se zdi, da nekatere predloge in zahteve živinorejcev in mesarjev poskušajo tudi ignorirati, ko da se jim ne bi zdeli dovolj resni, da bi zaslužili nadrobnejšo analizo in resen odgovor. Živinorejci in mesarji pa so ob takem molku čedalje glasnejši in manj natančni pri izbiranju sredstev za doseg svojega cilja — višjih cen. Zato zahajajo v skrajnosti, ki ne morejo pripeljati do pametne ureditve proizvodnje in trga.

Načelo, da bodo cene kmetijskih pridelkov in živine določali po dejanskih stroških, je bilo že sprejeto v medrepubliškem sporazumu o razvoju kmetijstva. Nesporazumi pa so o tem, kako ga uresničevati. Znano je in že neštokrat dokazano, da si živinorejci niti vse velike družbene farme nimajo pri pitanju živine enakih stroškov. Razglabljanje, kako jih ugotovljati in priznati, pa bi nas odvedlo predaleč od osrednje teme, neresnih obljub in zahtev. Imamo precej drugih, otipljivih in trdnjših dokazov, kako neresno obravnavajo preskrbo z mesom in z njo povezan razvoj živinoreje.

Kalkulacije proizvajalcev

V omenjenem sporočilu poslovnega združenja Koprodukt — njegovo mnenje je vredno ocene, saj pravi, da bi v prihodnjem letu lahko spital 1.900.000 prašičev in 200.000 juncov, če bi upoštevali njegov predlog, kako določati cene — smo lahko prebrali, da so rejci pitanih juncov v hudi krizi, ker imajo 200.000 pitancev, ki čakajo, kdaj jih bodo glavnice lahko prevzele. Vzrok: izvoz je zastal zaradi manjšega povpraševanja in znižanih izvoznih cen, domači trg pa ne

more plačati stvarne cene niti za pitance niti za meso.

Jasno je, da bi bil izhod iz take krize v živinoreji v taki odkupni ceni živine, ki bi pokrila vse stroške pitancev. Odkupno cen naj bi prilagajali vsakokratni spremembi cen krmlil in drugih stroškov. Po ocenah krmlil, ki so veljale od 1. do 16. septembra, pa so v Koproduktu izračunali, da bi za kilogram pitanih juncov bilo treba plačati 18,25 in pitanih prašičev 14,03 din.

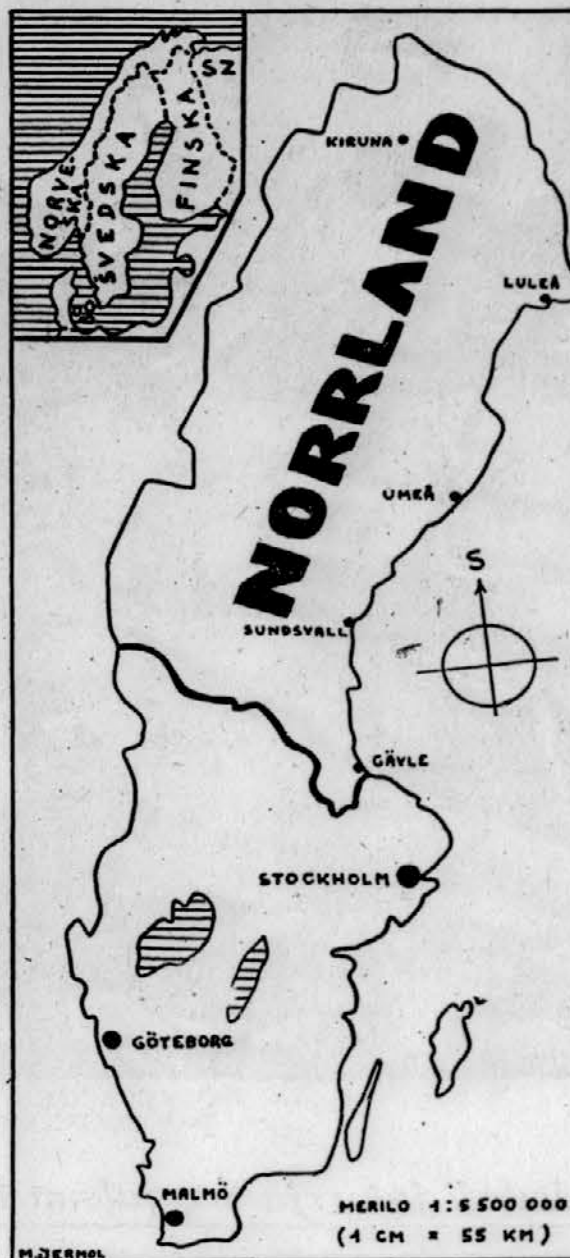
Odkupne cene so natančno ugotovili in dokumentirali. Zakaj jih pristojni organi torej ne odobrijo? Njihova pojasnila so skop. Nekatere stvari pa bi morali bolj nadrobno preračunati in preveriti tudi živinorejci, mesarji in izvozniki mesa. Ne bi si smeli delati utvar, da bodo z zahtevami po visokih cenah uspeli več, kot bodo dovoljevale razmere na domačem in mednarodnem trgu. Morali bi razmišljati, ali so pri ugotavljanju cen uporabili ustrezna merila. Če tega ne morejo ugotoviti doma, se je treba ozreti okrog sebe.

Dobiček meni - izguba tebi

Nimam namena zagovarjati pristojnih organov. To naj sami storijo. Želim pa opozoriti na nekatere izkušnje na živinskem in mesnem trgu, ki jih je bilo letos precej. Spremembe so bile tako hitre, da so nekateri kar osupnili.

V začetku leta so izvozniki mesa zahtevali, naj se jim odobri večji izvoz in hkrati obljubljali, da bo potem dovolj mesa tudi na domačem trgu, kajti z dobičkom pri izvozu bodo krili izgubo pri prodaji doma. V avgustu pa so že iskali sredstva za kritje izgube pri izvozu mesa, a v septembru je ostalo v hlevih samo na območju novosadskega Koprodukta 20.000 dopitanih juncov, ker mesa ni bilo moči izvoziti brez izgube. Naše mesnice pa niso bile dovolj založene s svežim mesom niti takrat, ko so ga izvažali z dobičkom, niti zdaj, ko izvoz ni donosen in pitanci ostajajo v hlevih.

Spomlad je bilo veliko razprav — predvsem v naši republiki — kako sadržati odkupne cene živine, da bi meso lahko prodajali tudi v domačih mesnicah. Izvozniki

ŠVEDSKO NERAVNOTEŽJE

Norrland

58 %	osemija švedske
90 %	švedskih rezerv železo-
68 %	švedske proizvodnje celuloze
80 %	vse proizvedene energije
	je v švedskih hidrocent-
	ralah
50 %	lesnega oklada v državi
20 %	vrednosti šved. izvoza

t o d a

14 %	švedskega prebivalstva
8 %	obdel.površin v državi
13 %	vseh traktorjev v državi
34 %	šelezn.mreže v državi
36 %	centne mreže v državi
36 %	vseh bresposelnih v državi
13 %	vseh boln.postelj v državi
17 %	vseh kin. v državi
16 %	vseh ljudskih knjižnic v državi
	ena univerza
	povpr. letni dohodek na preb. 1.1970:14.800 kron

Statistika Švedske

42 %	osemija švedske
80 %	vrednosti šved.izvoza
86 %	švedskega prebivalstva
92 %	obdel.površin v državi
66 %	šelezn. mreže v državi
66 %	centne mreže v državi
87 %	vseh bolniških postelj v državi
83 %	vseh kinematografov v državi
84 %	vseh ljudskih knjižnic v državi
	tri univerze
	tri največja mesta v državi, vključno glavno mesto
	povprečni letni dohodek na prebivalca leta 1970: 22.000 kron

Podatki so iz Statističnega letopisa Švedske za leto 1972 in se nanašajo na stanje 31.12.1971 oziroma 1.1.1971.

»Boj o reki Vindel« je bil kot velika šola, kot nakašna »kulturna revolucija«, v kateri so se javni delavci in široke množice seznanili z varstvom okolja. Hkrati je bila tu politična bitka tudi šola, v kateri so se posamezniki, aktivistične skupine, tisk in javni delavci urili v umetnosti demokratičnega sprejemanja sklepov.

»Boj o reki Vindel« je povzročil, da so od tedaj tudi spontani »zunaparlamentarne« skupine aktivistov eden od običajnih dejavnikov v procesu formalnega političnega odločanja na Švedskem. Švedi so se tudi naučili, da bi bila bitka o reki Vindel manj dolgotrajna, če bi bile že na začetku obstojale jasne alternative. Tako pa se je bitka

sukala samo okoli vprašanja »za hidrocentrale na reki Vindel ali proti njim«, nihče pa ni imel konstruktivnega predloga za nadomestilo. Sele čisto na koncu je vlada formulirala alternative.

In naposled: Švedi so odkrili, da ni nobenega splošnega recepta za problem, kadar je treba izbirati med nasprotnimi si družbenimi interesi, ki jih ni mogoče meriti in primerjati. Vsak problem varstva okolja zahteva posebno rešitev. Toda naprej se mora široka javnost čim bolj seznaniti s problemom. In to, ki se siliti tako preprosto, je tudi tako neznamsko težavno.

MITJA JEKMOLO

Dvoboj za kulisami

Pri cenah in stroških je potrebna zmernost. Na našem trgu z živino in mesom pa je letos prevladoval pijan optimizem, kako velike množice izvoza imamo. V Sloveniji smo ga sicer poskušali bradati s samoupravnim sporazumom o pospeševanju živinoreje in oblikovanju cen mesa in živine. Nismo pa mogli preprečiti motenj, ki so prihajale od drugod. Posledice smo občutili v mesnicah. S sporazumom pa niso bili zadovoljni tudi mnogi živinorejci in mesarji, ki so ga podpisali. Tudi družbeni dogovor o teh vprašanjih ne bo mogel biti veliko uspešnejši, dokler ne bo urejen vsaj jugoslovanski trg. Kaže pa, da nekateri živinorejci in mesarji še vedno niso za tako ureditev trga, s kakršno bi se strinjala vsa družba.

Zakaj družba ne poseže vmes, kadar je nujno? Ne je zdaj, ko se je zateklo pri izvozu mesa, ampak tudi prej, ko bi bilo treba preprečiti divjanje cen, da pozneje ne bi zašli v sedanje težave.

O tem lahko le ugibamo. Državni organi so menda puščali pri odkupnih cenah živine in ustvarjanju dobička pri izvozu mesa. Precej proste roke izvoznikom in njihovim sodelavcem. Ali se zdaj ne bodo postavili na stališče, naj gospodarstvo še naprej tako samostojno kot takrat, ko so bile na mednarodnem trgu za njih ugodne razmere?

Zakaj izvozniki in živinorejci niso takrat go spoznali, da jih spremembe na trgu ne bi presenetile in spravile v težave? Tak odgovor bi bil podoben kazni, češ če niste upoštevali naših nasvetov, si zdaj sami pomagajte. Ker pa odgovora še ni, vsaj ne tako glasnega, da bi silili vsi, se porabniki mesa in živinorejci jezijo na državne organe, češ da so gluhi za njihove težave ali jih povzročajo celo sami z neustreznimi cenami.

Silili smo le skopo razlago ali obljubo, da bo z novimi, zvišanimi cenami mesa zagotovljena boljša založenost mesnic. Menda je zelo malo takih, ki to verjamejo. Javno mnenje ustvarjajo glasni proizvajalci mesa. Imajo prav ali ne, njihov glas je dovolj močan, da jim ljudje verjamejo. Tako pa ustvarjajo tudi nerazpoloženje med proizvajalci, kar se pozna v proizvodnji in na trgu. Živino raje pustijo v hlevih, ko da bi prodajali meso po odobreni ceni.

Preskrbo z mesom in razvoj živinoreje bi bilo treba urejati z resnimi razpravami in ne z dvobojem med proizvajalci in državnimi organi, kot kaže zdaj.

JOZE PETER

REVOLUCIONARNI SVET RDEČE KONJENICE:
tretji v zgornji vrsti (z leve) je Aleksa Dundić

Poslednji intervju z vojakom treh vojn (nadaljevanje in konec)

Kaj je povedal maršal Budjoni

Lenin je o njem dejal, da toliko velja kot cel eskadron konjenice

— Povedal sem vojakom, da me bodo, če bo kdo od njih povedal starešini, da sem udaril narednika, postavili pred vojaško sodišče in ustrelili. Ko je prišlo do preiskave, so mi bili vojniki zares vdani. Molčali so. Nekdo se je potem spomnil, da bi vso krivdo zvalili na konja španca, znanega po svoji muhavosti. Vojaki so me hoteli prepričati, da me nihče ne bo izdal, in vsako je svojo prisego potrdil s poljubom na rezilo sablje.

Vojaki so držali obljubo in vso krivdo zvalili na konja španca. Konj je bil vodnik, so trdili. Hestonovu pa je vendarle uspelo spraviti Budjoni pred vojaško sodišče. Obtožen je bil napada na nadrejenega. — Zato sem se odločil za beg. Ko je bila prva ugodna priložnost, sem se začel pripravljati. A vse se je drugače zaobrnulo. Tik pred begom se nisem mogel nikamor ganiti zaradi navzočnosti starešin. Brž ko sem se oddaljil malo stran od vojašnice, sem opazil, da se nekaj nenavadnega dogaja. Polk je bil razvrščen, kot da bi se obetala objava kakšnega ukaza. Nenadoma sem zaslišal povelje: Mlad vodnik Budjoni na sredino polka!

Budjoni je spodbodel konja z ostragami in obstal pred komandantom polka. Padlo je povelje: polk mirno! Tišina. Pričakovanje. Adjutant polka je začel brati ukaz štaba divizije, v katerem je bilo rečeno, da je prestopek mladega vodnika Budjoni tak, da Semjon Mihajlovič zasluži, da bi ga postavili pred vojaško sodišče in ustrelili.

— Zameglilo se mi je pred očmi in prešinila me je misel: ustreljen bom! se spominja Budjoni.

Adjutant pa je po daljšem premoru nadaljeval: ... upoštevajte njegovo neposredno službovanje pred tem postopkom pa je divizijski štab sicer, da ne bo ustreljen, temveč da bo kaznovan z odvzemom odličja križa svetega Jurija IV. ...

V Ekaterinofu je polk prisegel začasni vladi in Semjonu Mihajloviču Budjoni so vojniki izvolili za predsednika komiteja svojega eskadrona. Tako je pri Donu začel boj za sovjetsko oblast. Sodeloval je z Mihajlom Vasiljevičem Frunzejem, znanim tvorcem sovjetske vojne strategije in taktike.

— Zakaj je kontrarevolucionarno povelje izbralo za bazo svoje dejavnosti ravno donsko kozmaško pokrajino?

— Donsko kozmaško je bilo najštevilnejše, morda pa tudi najbolj nazadnjaško v Rusiji. Donsko kozmaško območje, ki je tudi moja ožja domovina, je bilo bogato s premoženjem, pšenico in z mesom, poleg tega pa ni bilo daleč od drugih kozmaških pokrajin in Moskve. Zato je bila to dobra baza za napad na mlado sovjetsko republiko. Generala Kornilov in Aleksejev pri Kubanu in Tereku, general Krasnov pa pri Donu so proti nam ustanovili kozmaške polke, divizije in korpe.

Znanstvo s Stalinom

— Med temi boji ste se pri Caricinu prviku srečali s Stalinom in Vorosilovom, ali ne?

— Tako je. Stalin je bil takrat v revolucionarnem vojaškem svetu armade. Bil je maja 1918, na nekem posvetovanju o ustanovitvi vojaških komitejev v rdeči armadi. Ko je predsedujoči rekel, da je za besedo zaprosil Stalin, sem pogledal kvišku in takrat sem ga prviku videl. Bil je temnopolt, suh, srednje veliki moški v usnjenem plašču, z usnjenjo cepico na glavi, s črnimi brki in s nekoliko priprtimi očmi. Po sestanku sva se tudi osebno seznanila. Kar zadeva Vorosilova, pa je bilo tako ... Priznam, moram, najprej sva se zblížala zaradi tega, ker se je tudi on zanimal za konjenico. Razmišljal je, ali ne bi kazalo združiti konjeniških enot in jih tako najučinkoviteje uporabiti v boju proti belogardistični konjenici. Imel je prav. Sploh je bil Vorosilov revolucionar s širokimi političnimi obzorji in s trdnim zaupanjem v zmago. V njem je bilo vse skladno: prepričljivost, logičnost, razsodnost, jasna stališča. Bil je pogumen vojak. Včasih tudi nenavadna. V boju sva velikokrat skupaj nastopala. Coprav je bil kliment J. Iremovič po naravi temperamenten, je bil v boju čisto drugačen. Zdelo se je, kakor da

je postal drug človek. Nisem se mogel načuditi, kako da lahko ostane tako hladno krven tudi sredi najsilovitejših spopadov.

Po paradi te bodo obesili

Nekatere Budjoni je doživljale iz tega obdobja si v sovjetski armadi pripovedujejo še danes. Mladim vojakom najrajši razlagajo, kako si je Budjoni privoščil belogardističnega poveljnika Škura, samozvanega osvajalca Voroneža, ki si je domišljal, da je postal vojskovođa nove dobe.

— Spominjam se, kako smo mu s pis-mom napovedali vojno. Tako kakor so nekdo zaporoški kozaki pisali drzno pismo turškemu sultanu — Repin je na podlagi tega prizora ustvaril nepozabno sliko, gotovo ste jo videli — tako smo mi, ne da bi izbirali besede, pripravili povelje za Škura. Če izpustim nekatere presenečene izraze, s tem mislim kletvice, je bilo pisno približno takšno: »Škura, jutri bom zasedel Voronež. Glej, da bodo vse kontrarevolucionarne sile stale v vrstah na okroglem trgu. Ti mi boš osebno raportiral, kdaj se bo začela parada. Tebi, belogardističnemu pankrtu, ukazujem, da prevzameš vlogo poveljnika parade! Za vse zločine, za kri in solze delavcev in kmetov boš po paradi poplačal. Obesili te bomo kar tam, na telegrafski drog na okroglem trgu. Če te je spomin pustil na cedilo, naj ti pomagam: to je tisti kraj, kjer si streljal in obesil delavce in rdeče vojnike! Moj ukaz sporočiti celotnemu osebniemu štabu voroneške belogardistične postojanke ... Budjoni.«

In potem se je res zgodilo vse približno tako, kot si je Budjoni zamislil. Pripovedoval mi je o nekaterih pokrobnostih v zvezi s pripravami na boj za Voronež. Treba je bilo najti Škura in mu izročiti pismo. Kdo bo to storil? Seveda — rdeči obveščevalci. Ti so se velikokrat na skrivaj prebili v Voronež, zmeraj so vedeli, kje je Škurov štab. Nazadnje pa pisma le niso odnesli oni.

Name se je namreč obrnil Dundić s prošnjo: »Semjon Mihajlovič, dovolj, da jaz posnemam to pismo! Navihano se je nasmešnil in pismo, ki sem mu ga dal, previdno vtaknil v žep.

— Strinjam se, Aleko, ampak pazi, nikar se ne preveč ne izpostavljaš, da te ne bodo prijeli!

— Mene da bi ujeli belogardisti! je samozavestno odgovoril Aleksa Dundić. Se istega večera se je v uniformi belogardističnega oficirja prethotopil v Voronež, poiskal štab in rekel dežurnemu oficirju: — Nujno sporočilo za generala Škura, takoj mu ga izročite. Prihajam iz glavnega štaba.

— Razumem, vaše blagorodje.

Dundić je kot viz dožnostnosti obšel vse mesto ter si ogledal razporeditev straž in posebej utrjene postojanke. Pred bližnjim napadom je bilo treba zbrati čim več poddatkov. Kljub temu pa ni bil zadovoljen, ker se mu je zdelo naloga prevelika razburjati. Ustavil je konja in se obrnil. Spodoma je odvil varoval na dveh ročnih bombah, in ko je prijelah mimo Škurovega štaba, je bombi zagnal skoki okno.

V mestu je zavladal preplah. Z vseh strani so prihitali belogardisti, da bi prijeli diverzanta, »diverzanta« pa se je v oficirski uniformi preval po ulicah skupaj z njimi. Nazadnje se je Dundić naveličal »noviti« samega sebe. Pojahal je k straži ob izhodu iz mesta, kjer so stali prostovoljci iz vrst meščanov.

— Aha, vi, nadutji gospodčki, ste izpustili v mesto rdeče diverzante! je zavpil nanje. — Odprite mi!

Prostrašeni prostovoljci so njegovo blagorodje hitro izpustili iz mesta, ker so se bali njegove jeze.

Dundić se je, kakor se Budjoni spominja, zmeraj rad zapletal v napele doživljaje. — Tovariš maršal, na bojišču ste videli veliko pogumnih in drznih borcev ... Zakaj omenjate predvsem Dundića?

— Dundić je bil borec legendarnega slovesa. K nam je prišel s svojim mednarodnim eskadronom. Vsi smo ga vzljubili kot odličnega tovariša in starešina. Koliko njegovih junaštvev pomnimo še danes ... Naj vam povem resnično zgodbo, ki si jo morate zapomniti. Dundić je poveljeval našemu 19. polku. Neke noči, po posvetovanju, ki je pri meni trajalo do svita, se je Dundić vračal v svojo enoto. Zaradi slabe vidljivosti od daleč ni mogel opaziti, ali so na vaškem trgu našli ali sovražnikovi vojniki. Kajti Dundićev polk je bil prav tako kozmaški. Ko se je bolj približal, pa je zagledal belogardistične oficirje z epoletami.

— Glej, glej, je rekel svojemu spremiljevalcu, — medtem ko smo mi imeli posvet, so belogardistični oficirji snubili moje vojake! Zdal bom pa še jaz malo poagitaliral med njimi! Zavihtel je sabljo in se pogladil nad oficirje. Spremljevalec je medtem opazil, da so okrog in okrog sami belogardisti ...

— Ampak saj so vendar vsi beli, tovariš Dundić! je rekel.

Toda Dundić je že sekal na levo in desno ... Ko so belogardisti zaslišali ime Dundić, so planili nanj, mu ubili konja, on pa je skočil na druga konja — konja enega od oficirjev, ki ga je bil posekal. Lovili so ga za rokave in spodnji rob bunde, strgali so mu bluzo. Poskušali so ga vreči iz sedla. Toda Dundić se je prebil iz meteža in odjahal. Mnogi belogardisti so pustili samo kosček bluze in bunde.

— V korpusovem štabu je stopil predme s krvavo sabljo v roki, v strganih srca in s krznim vratnikom. Vidite, tak junak je bil. To je treba zapisati ...

Padel je pred mojimi očmi

Ko je Dundić padel, ste bili pod Rovnom. Kako se je to zgodilo, tovariš maršal?

— Padel je pred mojimi očmi. Zdi se mi, kakor da ta prizor vidim še danes. Zgodilo se je takole. Napadali smo bele Poljake. Videl sem, kako je iz Zitiina pridrla na plano naša konjeniška enota in se pogladila proti sovražniku. Lahko je bilo prepoznati, da je to konjeniški polk donskih kozakov. Na čelu polka je jahal Aleksa Dundić. Sabljo je vihal nad glavo. Vedel smo, da je blizu kravaj. Medtem ko sem za hip pogledal na drugo stran, sem zaslišal vznemirjen glas Vorosilova: Dundić! Hitro sem se obrnil in opazil, kako je z roko še enkrat zamahnil, medtem ko je padal. Takoj mi je bilo jasno: tako padajo mrtvi s konja.

— Glej, tista dva sta ubila našega Dundića! je vzkliknil Vorosilov in pokazal za streljal oddaljena vojaka, ki sta na vse pretego tekla. Dundića sta prišakala v zasedi in ga ustrelila. Nako sta jo ucvrla.

Vorosilov je v jezi pograbil za karabinko in začel streljati za njima.

Dundićeva smrt me je pretresla prav tako kot Vorosilova. Naš Aleko! Nekaj težkega mi je leglo na prsi. V besu sem tudi jaz segel po pistoli in začel streljati za njima, vendar sta se predaleč usila. Takrat sem bil tak, da me nobena stvar ni mogla pretrpeti. Toda Dundićeva smrt ...

Desetega junija se je konjeniška armada v Rovnem z največjimi častmi poslavlila od Aleksa Dundića. Prišlo je tudi veliki meščanov. Okrog njegovega groba se je trlo borov in herojev. Človeku se je trgalo srce, ko je gledal njegovega zvestega tovariša in pripadnika Vanjo Spitalnega. Vanja je sredi najhujšega ognja tvegval življenje, da bi prišel do trupla svojega tovariša in ga odnesel z bojišča.

Tožko nam je bilo verjeti, da Dundić ni več med nami, se spominja Budjoni.

Aleko je po eni strani preziral smrt, po drugi strani pa je ljubil življenje. Ni se mu posrečilo, da bi sodeloval pri uresničenju

tistega, o čemer je sanjal in nam velikokrat pripovedoval: da bi svobodo, kakršno si je izbojeval ruski proletarijat, prinesel tudi svojemu narodu in ga rešil pred nacionalno in tujo buržoazijo, ki ga je izkoriščala.

Nekaj časa sva molčala, nato pa sva nadaljevala pogovor.

— Poleg Dundića je bilo pod vašim poveljstvom v konjenici še več mladih rojakov, verjetno ste jih poznali, Semjon Mihajlovič?

— Da, bili so. V Timošenkovem krimskem polku je bila tudi srbska konjeniška divizija. Poveljeval ji je Danilo Srdić. To je bil izjemen človek, skromen, odličen tovariš, pogumen borec, izvrsten taktik in sposoben voditelj. On in njegovi borci so bili daleč od domovine zmerom pripravljani žrtvovati se za zmago proletarske revolucije. Včasih sem govoril svojim vojakom: »Poglejte si te Srbe. Rusija ni njihova domovina, nikogar nimajo tukaj, a vendar, kako pogumno se vojskujejo! To so pravi internacionalni borci, revolucionarji!«

Ko so Budjoni leta 1922 poklicali iz

Rostova v Moskvo na posvetovanje višjega

poveljstva rdeče armade, ki mu je predse-

dal Trocki, referat pa je imel Šapošnikov

so predlagali, da bi konjenico opustili. Sklep

so utemeljevali s tem, da so armade zahod-

noevropskih držav namesto konjenice zdale

ujavljati motorizirane in mehanizirane čete.

Naele je bilo pametno, vendar Sovjeti za

takšno preureditev takrat niso imeli mo-

lastnih avtomobilov, tankov in drugih teh-

nidičnih pripomočkov. Na posvetovanju sem

tudi jaz nastopil proti odpravi konjenice.

Frunze in drugi so me podprli, toda Trocki

je gnil svoje. Nekateri tovariši so omahova-

li, ker niso hoteli ugovarjati ljudskemu ko-

misarju vojske in mornarice. In kako je

bilo potem?

Budjoni je med opoldanskim odmorom

poiskal Kalinina, kar na stanovanju. Potre-

bnoval je njegov nasvet a tudi podporo. Pri

Kalininu je našel Dzeržinskiga in Lunač-

skega. Ko se jim je pritožil, so ga vsi trije

podprli v stališču, da bi bilo še prezgodaj

odpravi konjenico.

— Toda ker to rešujejo vojaški speciali-

sti, je dodal Kalinin, nam lahko Trocki oči-

ta, da se vmešavamo in da nismo pristojni

za reševanje takšnih vprašanj.

Kakor da bi bil neranljiv

Takrat so se odločili, da bodo telefoni-rali Vladimiru Iljiču. To je storil Dzeržin-ko. Ko je dobil zvezo, je Leninu na kratko razložil, za kaj gre. »Tukaj je Budjoni, ali bi se hoteli sami pogovoriti z njim, tovariš Vladimir Iljič?«

Budjoni je Lenina seznanil s posvetom. Povedal mi je svoje mnenje. Konjenica je še resda slabo organizirana, vendar to ne pomeni, da bi jo bilo treba odpraviti. Potrebna je samo reorganizacija.

— S posvetom sem bil seznanjen, je rekel Lenin. Toda če je tako, kakor pravite, mislim, da je res prepozno. Dokler ne bomo imeli dovolj tovornjakov za prevoz in druge tehnike, si tega ne smemo privoščiti. Sporočite tovaršem na posvetu, da je moje mnenje takšno.

Budjoni je po tem pogovoru začel temeljito preurejati konjenico in iz nje ustvaril tolikšno silo, ki se ji sovražnik ni več mogel postaviti po robu. Poljski maršal Piłsudski je v svojih spominih na primer zapisal: »Čeprav so bile intervencijske čete v pravem pomenu besede regularne, odlično oborožene, dobro usposobljene in čeprav so oficirji in generali konjiki najvišje vojaške šole v Franciji, se njihova armada ni mogla postaviti po robu Budjoni in rdeči konjenici, ki je postala novo orožje boja proti nam ...«

Lenin je ob neki priložnosti, ko je govoril o vojni operacijah, rekel: »Budjoni je za nas toliko vreden kot cel eskadron konjenice!«

Koliko je veljal Budjoni kot vojak in poveljnik, se je poznalo tudi v številu razbitih sovražnikovih enot. Toda za njegove biografije je najbolj zanimivo, kako je po toliko bojih ostal živ. Kakor da bi bil neranljiv.

DRAGAN KILJAKIĆ

Medicina

Kmalu več presaditev ledvic

Jugotransplant mnogim odpira vrata upanja

Zdravniki ljubljanskega kliničnega centra so z velikim in neposrednim interesom sodelovali, ko so pred nedavnim na Reki osnovali skupnost za dializo in presaditve »Jugotransplant«, ki odpira na široko vrata upanja za številne, na ledvicah hudo bolne ljudi. Strokovno znanje in organizacijske zmožnosti naj bi v tej organizaciji združilo šest jugoslovanskih medicinskih centrov — Reke, Ljubljane, Beograda, Zagreba, Sarajeva in Novega Sada. Potem ko so kirurgi uspešno premagali probleme presaditve ledvic, naj bi v okviru te organizacije s skupnimi močmi dosegli pogoje, da bi s kirurško operacijo pomagali na široko čimvečjemu številu kroničnih bolnih, ki sta jim obe ledvici prenehali opravljati življenjske funkcije.

Podatki iz svetovnih zdravstvenih centrov pričajo, da so prav ledvice tak organ, pri katerem je s presaditvijo mož dosegati izredno dobre rezultate. Doslej so v svetu izvedli 12.669 transplantacij ledvic, pri čemer je bilo 11.589 posegov uspešnih. Pri nas se je ljubljanska kirurška klinika prva spustila v tako dejanje 16. aprila 1970. leta, kar je bil uspeh dveletnih poprejšnjih priprav, zlasti pri proučevanju tipizacije in testiranja tkiv, glede česar se je usposabljal dr. Plavšakova na kliniki v Houstonu v ZDA. Kot operacija se je ta prvi prenos ledvice potrdil, vendar je pacientka po dobrih dveh tednih umrla, ker je bilo reagiranje njenega organizma na tuj organ izredno akutno, medtem ko je obdukcija pokazala, da sicer ni bilo okvar, ne na presajeni ledvici, ne na ožilju. Zatem so na ljubljanski kliniki uspešno izvedli še nekaj transplantacij ledvic in ohranili bolnikom zdravje in življenje. Vzporedno je na tem področju dosegla velike kirurške izkušnje tudi reška klinika in tako sta predvsem ti dve ustanovi stali pred pomembnim vprašanjem, kako organizirati možnost in pogoje za to, da bi od prvih, da tako rečemo, izjemnih operacij prešli k rutini, k temu, da bi postopoma čimvečim kroničnim bolnikom pomagali z operacijo.

Novo osnovani oddelki za hemodializo so prvi pogoj, da zdaj tudi že pri nas zelo resno govorimo in mislimo na številne kirurške presaditve ledvic. V teh oddelkih imajo namreč aparature, tako imenovane umetne ledvice, s katerimi pomagajo bolnikom, ki jim lastne ledvice ne opravljajo več življenjske funkcije. Pred več leti je ljubljanski urološki oddelki, ki ga je tedaj vodil prof. dr. Rakovec, prvi v državi dobil tak aparat, in takrat smo pojasnjevali prednosti razmeroma drage nabave: računali so, da bodo z umetnimi ledvicami pomagali predvsem ponesrečencem, ljudem, ki so jim razne nezgode za krajši čas onemogočile funkcijo njihovih ledvic. S pomočjo aparata so v kritičnih tednih takemu bolniku pomagali, dokler ni zdravnikom uspelo pozdraviti ponesrečeno njegove ledvice.

K cilju pelje zapletena pot

Z nakupom vse številnejših umetnih ledvic in ureditvijo novega oddelka za dializo v ljubljanskem kliničnem centru se je postopoma razširila funkcija pomoči s temi aparati. V teh oddelkih rešujejo življenje tudi že kroničnim bolnikom tako, da leti prihajajo po določenem urniku, povprečni dvakrat na teden na ta oddelki, kjer z dializo pomagajo organizmu v funkciji, ki je več ne opravlja boje ledvice.

Ker je ledvičnih bolnikov, ki jim je potrebna taka pomoč čedalje več — v Jugoslaviji imamo letno okrog 800 novih ledvičnih bolnikov — in ker je tudi pomoč z dializo bolj ali manj omejena in ne more reševati bolnika v nedogled, so tako kirurgi kot bolniki začeli že pred časom šteti te oddelke predvsem kot stopnjo, vmesno fazo na poti k kompleksnejši odpravitvi, ki naj jo da bolniku uspešna operacija s presaditvijo ledvice.

Zadnja številka zagrebskega tednika VUS navaja misel reškega kirurga dr. Franciška: »Presaditve so edino logično zdravljenje teh bolnikov, saj dializa predvsem »požira denar«, ne rešuje pa do konca problema.«

Naš kirurg prof. dr. Miro Košak pa pravi takole: »Za bolnika, ki je neozdravljivo obolen na obeh ledvicah, predstavlja v prenekanter primeru dializa le vmesno pomoč, saj ga uspešna presaditev ledvice lahko temeljitejše pozdravi in odredi nenadne navezanosti na pomoč z umetnimi ledvicami.«

Kaj storiti, kadar ni darovalca

Taka direktna in neposredna pomoč s transplantacijo ledvice pa je možna le v posamičnih primerih, če smo navezani zgolj na prenos ledvice z živga darovalca, sorodnika obbolelega. Prof. dr. Miro Košak poudarja, da je sicer »prenos organa najbolj obetaven, z najmanj tveganja, ker sprejem organa od bližnjega sorodnika, najmanj ogroža bolnika glede tega, kako bo organizem sprejel transplantirani organ. Vendar pa so take možnosti razmeroma redke in v svetu, kjer že rutinsko izvajajo te operacije, se dolgo transplantirajo organe, ki so jih odvzeli umrli. Prav ta postopek, ki je kirurško sicer rešen, pa terja izredno široko organizacijske oblike, v katerih morajo sodelovati klinike posameznih zdravstvenih centrov, nezdni oddelki, sodno-medicinske ustanove, prometni organi itd. Gre za naslednji problem: na oddelkih za dializo morajo voditi točen pregled o svojih rednih pacientih. Imeti morajo podatke o značilnostih krvne sestave in testov ledvic svojih bolnikov za to, da je ojačana izbira bolnika, ko se pojavi možnost, da se z umrlega presadi ledvica bolniku. Izbrati je namreč treba za vsako

operacijo takega bolnika, katerega organizem ima najbolj sorodna in enaka svojstva, kot so ugotovljena pri organu, ki naj bi ga presadili.

Vloga Jugotransplanta

Prav v tem organizacijsko težavnem iskanju najugodnejšega stičišča darovane in prejete ledvice naj bi pomenila prelomnica novo osnovana skupnost Jugotransplanta. V ljubljani, na Reki in še v nekaterih drugih jugoslovanskih centrih so kirurške ekipe urologov in kardiovaskularnih kirurgov usposobljene za to, da bi že redno in do kakšne mere lahko opravljale presajanje ledvic. Ti centri imajo po drugi strani tudi že močne oddelke za dializo in s tem neposredni stik z bolniki in točen pregled naših bolnikov. Sedaj je treba v centralni kartoteki, ki je zbrati podatke testov in značilnosti dializno obravnavanih bolnikov iz vse države in ob vsaki priložnosti, ko se pojavi možnost odvzema zdrave ledvice umrliemu, s hitrim obveščevalnim postopkom poiskati najbolj ustreznega prejemnika. In vso to kompleksno organizacijo bo v bodoče prevzela skupnost Jugotransplanta.

V tej široko zasnovani organizaciji, v kateri bodo imeli vsako vlogo nezdni oddelki in klinike, ki sprejemajo ponesrečence, bo Jugotransplant lahko izkoristil izkušnje, ki jih imajo v svetu. V Evropi namreč že deluje na istih osnovah mednarodna organizacija Europlant, ki s enega centra signalizira medicinskim ustanovam, kdaj ima na voljo organ in s kakšnim dolgoročnim tipom tkiva. Ko na tako obvestilo javi oddelki za dializo ali kirurška klinika, da pri njih zdravijo bolnika, ki ima najbolj sorodno tkivo, je treba s prenosom odvzega organa pohiteti.

Kaj je „banka ledvic“

Pri transplantaciji ledvic je namreč treba računati s tem, da s kadavra odvzeta organa ni mogoče v posebnih aparaturnah hraniti v nedogled. Pri aparaturah, ki jih ljudje radi pomenjujejo z nazivom »banka«, da je hramba omejena na kratko obdobje. Prvi aparat je manjši, priročen kontejner, s katerim je mogoče v ustrezno ohlajenem stanju ohraniti odvzeto ledvico za šest do osem ur, kar običajno zadostuje, da se jo s hitrim transportom v kraja nesreče dostavi zainteresirani kirurški kliniki. Drugi, še več vredni aparat, pa je tako imenovani Belzerov aparat, ki omogoča, da se z mrtvega odvzeta ledvica s posebnim postopkom ohrani dva, tudi do tri dni — dotlej, ko je skrajni rok, da se določi bolnika, ki bo prejel svojemu organizmu ustrezen prenesen organ, in ga pripravi za kirurški poseg. Ker so te aparature drage, računajo, da bo Jugotransplant vzpostavil najbolj racionalno in smotno razporeditev in uporabo teh naprav.

Se bomo izkazali za dobre organizatorje?

Jugotransplant je ustanovljen, v njegovem vodstvu sodelujejo tudi štirje zdravniki iz Ljubljane, predstojnik oddelka za dializo dr. Saša Luzar kot predsednik skupščine Jugotransplanta, v izvršilnem odboru pa so prof. dr. Miro Košak, urolog dr. Ravnik in dr. Plavšakova iz zavoda za transfuzijo. V organizaciji, ki naj zajame območje vse države, si sedaj hudo bolni na ledvicah lahko želijo le, da bi delo steklo tako, da bi to pomenilo prelomnico v kirurških posegih s presaditvami. Da bi bile te operacije čimbolj številne in pomoč z umetnimi ledvicami v oddelkih za dializo za kar največ bolnikov res le vmesna faza, predvsem doba čakanja na trenutke, ko bo bolnik dobil možnost, da mu presadijo ledvico in ga usposobijo za dokaj normalno življenje.

Ogromno vlogo, tako računajo na Reki, kjer je sedež Jugotransplanta, bo odigrala centralna kartoteka in v njej zbrani podatki. Konkretno, kar bo delimo za kronične ledvične bolnike v Ljubljani s testi ugotavljal dr. Plavšakova — zapisovala tip tkiva pri bolniku, določala na osnovi kompliciranih preiskav svojstva tega tkiva, podobno kot ga določajo za transfuzijo pri sestavi krvi — bo dostavljeno centrali. S komputirno bo moč prebrzati in izbrati iz centralne kartotek najbolj idealnega prejemnika, na kateri si že bo di kliniki, in to spriti, ko bo široko razporedena mreža zdravstvenih ustanov javila centrali, da so v nezdni umrliemu človeku odvzeli intaktno ledvico, pri čemer bodo prav tako opravljali teste, potrebni za določitev posameznih svojstev in tipa organa. Nekatere probleme, predvsem z etičnega in delno tudi pravnega vidika, pa bo v zvezi s transplantacijami razčistil tudi novi zakon, o katerem smo že pisali, da ga pripravljajo v zvezen merilu glede na tovrstne kirurške posege in s katerim bo treba pohnitati, da ne bi tu nastale ovire razvoju, ki nam ga ponuja kirurgija.

MARIJA NAMORŠ

Španska jesen 73

„Za frontalni spopad nismo še dovolj močni“

Zapiski s popotovanja (4 - konec)

Nasploh je čutili med intelektualci precej malodušja, nekakšno psihološko oseko. To so zvečinoma ljudje, ki so preveč znani, da bi jih lahko zaprli, ne da bi nastal mednarodni škandal. Vsi ti krščanski demokrati, krščanski socialisti, socialni demokrati, socialisti in komunisti uživajo tako določeno maneversko svobodo, vendar jasno čutijo, da je prostor njihovega delovanja omejen, ker so jim zaprti vsi kanali, preko katerih bi lahko vzpostavili neposreden stik s široko javnostjo. Njihov vpliv je sicer čutili v mnogih poklicnih organizacijah, med odvetniki, novinarji, arhitekti, med bralci določenih revij, v mednarodnih strokovnih krogih — a če jim to na eni strani zagotavlja določeno osebno varnost, pa jim na drugi strani ne nudi dovolj možnosti, da bi lahko sprožili odločilne spremembe v političnem razvoju.

Možnost delovanja pa omejuje tudi to, da med predstavniki posameznih skupin ni prave prezeze. Zvečine gre sicer za ljudi, ki se med seboj dobro poznajo in se tudi med seboj sestajajo, vendar pa se iz tega doslej še ni rodil skupen politični program. Dokument v štirih točkah, ki so ga pred približno letom dni podpisali predstavniki večine opozicijskih skupin, vsištvi komuniste, je bil že tako najmanjši skupni imenovalce, pa je kljub temu ostal le bolj na papirju. To velja zlasti za Madrid, kjer je politična pajkljaca najbolj raznobarvna in kjer del krščanskih demokratov odločno nasprotuje sodelovanju s komunisti. Kolikor je mogoče zvedeti, je položaj boljši v Sevilli in zlasti v Barceloni, kjer še več kot leto dni deluje tako imenovana katalonska skupščina, ki zajema vse poglavitne opozicijske skupine.

Socialisti v talarju

Januarju letos se je zbralo nekaj v okoliščini Madrida več kot 200 kristjanov, političnih aktivistov v marksističnih organizacijah. Ob koncu tega tajnega srečanja, na katerem so govorili o veri in socializmu, so sprejeli dogovorili o naslovu "Kristjani in marksizem". Na koncu je bil med drugim rečeno: »Dejstvo je, da mnogi kristjani nismo več samo sodelavci ali sopotniki, ampak pravi aktivisti v razrednih organizacijah marksistične usmeritve... Kot kristjani nimamo nobene posebne politične opredeljenosti; zato sprejemamo vsako politično opredeljenost, ki bo pripomogla na oblikovanje v Spaniji. Zavedamo pa se, da razvoj delavskega, kmečkega in ljudskega boja proti monopolistični oligarhiji in njeni frankistični državi še ne pomeni, da je že prišlo do koncentracije moči, ki jo proletarijat potrebuje za izgradnjo socializma. Zato moramo izgraditi socialistične družbe in dokončni spopad in odločni spopad z izkoriščevalskim kapitalizmom...«

O tem dokumentu je nedavno razpravljala škofovska komisija »pravičnost in mir«. Komisija se ni dokončno opredelila glede te listine, vendar se ji je zdela dovolj pomembna, da jo je dala razmnožiti in prav te dni jo delijo španskim vernikom kot informacijsko gradivo.

»Tega dokumenta sicer ne smemo objaviti,« nam je rekel eden izmed članov komisije, lahko pa ga delimo kot gradivo za informacijo. Po mojem je to zelo pomemben dokument, ki odseva razmišljanja med mnogimi katoliki v Španiji. Mi, ki se zavzemamo za to smer, sicer zavržemo komunizem, vendar pa sprejemamo marksistično analizo družbe.«

Španske Cerkev, ki je bila dolgo eden izmed stebrov frankističnega režima, se je v zadnjih letih močno spremenila. Čeprav doberšen del visoke duhovščine še vedno aktivno ali pasivno sodeluje z državnimi oblastmi, so si duhovniki in škofje, ki 'krščanstvo' zdaj vidijo predvsem v politiki, priborili v škofstovski konferenci do polja vladne cije, da se danes Cerkev opori podpiri Vatikana upira podpisu novega konkordata, ki bi ga lahko tolažilci kot moralno jamstvo režimu.

'Zdaj smo že precej močni, da nas ne moremo več spraviti s poti, ne nismo več ranljivi kot prej, kar nas je bilo še vedno pravi nas sobesednik, ki je eden od vodilnih mislecev 'novega vala' španske duhovščine. 'Levo krilo škofstofskega zbora zajema zdaj močno manjšino škofov, ki lahko v marsikaterem spopadu računajo s podporo tistih, ki bi jih lahko opredelili kot 'desne'. Podobno je tudi v nižji duhovščini.'

Skofovsko komisija namerava v bližnji prihodnosti izdati nov dokument o človekovih pravicah in pričakovati je, da bo vseboval živo kritično noto sedanjih razmer v Španiji, kajti »kakor naj razpravljamo o človekovih pravicah nasploh, če bi molče sprijaznili s tem, da teptajo te pravice v družbi, kjer živimo«. To bo torej verjetno nov prispevek »levega krilca« duhovščine k antifrantskičnemu dosjeu.

Mnogi duhovniki, mlajši pa tudi ne več tako mladi, se konkretno vključujejo v delavske akcije. Zelo pogosto se dogaja, da najdejo stavkajoči delavci, ki jih preganja policija, zatočišče v cerkvah ali samostanih. Nedavno se je to zgodilo v Malagi in domača policija je dobila ukaz, naj izžene delavce iz katedrale.

Toda ko so policaji s čeladami na glavah vdrli v cerkev, jih je župnik zaustavil. »Tu nimate pravice ukrepati, v cerkvi ima oblast škof...« »Ne, ampak mi smo dobili ukaz...« »Kljub temu, samo škof lahko odloča, kaj se bo delalo v cerkvi. Sploh pa, če hočete ostati tu, se odkrije.« Policijske čelade so se druga za drugo preselle z glav v roke. »Poslušaj, osmešili smo se,« je nazadnje zašepetal eden izmed policistov svojemu kolegu. In ekspedicijski korpus se je diskretno umaknil iz cerkve.

»To so Andaluzijci — polni domišljije,« pravi naš sobesednik. »Katalonci so organizatorji, Baski pa boreci. Vse to moramo izkoristiti, vsak ima svojo nalogo.« Zmotno bi bilo po vsem tem sklepati, da so vsi španski katoliki socialisti in da je Cerkev največja subverzivna organizacija v Španiji. Močni katoliški krogi, od katerih je najbolj laična pot tajna organizacija Opus Dei, imajo pomembno vlogo.

go znotraj režima, in kakor ima Cerkev svojo skrajno levo, tako ima na drugi strani tudi skrajno desno v paramilitaristični organizaciji »Gverilec Kristusa kralja, ki neredko fizično obračuna z antifrantiškimi duhovniki. Toda po mnenju nekaterih opazovalcev je prišla evolucija že toliko daleč, da krščanska demokracija kot pojav v Španiji ni več mogoča, še pravi, da Cerkev ne more biti zaledje politične stranke.

Ilegalci v kombinezonih

Delavci, ki so jih odpustili iztovarne Motor Iberica v Pamploni, prestolnici Navarre, se zatekajo k nelegalnim delavskim četrit Iberica. Policija je cerkev obklopila in zahtevala od cerkvenih oblasti, naj dovolijo izgnati demonstrante. Toda nadškof se je uprl. »Če je cerkev stoletja nudila zatočišče sakramur, ki je prisel navzkriž z zakoni«, je pojasnil naslednjega dne v nedeljski pridigi, »potem jo smemo toliko manj odreči tudi poštemim in miroljubnim ljudem... ki v okviru legalnih institucij niso mogli dobiti zadostnega za zahteve, ki so po njihovi vesti, prepričanju in pravičnem tem nočeno reči da odobrajajo prisilno prisilo, kot obliko protesta in tega prisilno niso zahtevali. Zdi pa se nam, da je treba nujno ustraviti pogoje za prožen in učinkovit dialog, s katerim bo mogoče mirno in pravično reševati spore med delavci in podjetji.«

Tistega dne — bilo je 15. junija — je bila v Pamploni splošna stavka. Iz solidarnosti z 212 odpuščenimi delavci niso prenehali dela samo v vseh indistrijskih podjetjih v mestu, marveč so spustili rolete tudi trgovci in obrtniki. Ni šlo samo za solidarnost s skupino delavcev, šlo je tudi za spoznanje, da si je moglo samo z enotnimi prizadevanji priboriti pravico do svobodnega sindikalnega združevanja in stavk. Kajti če je odpustanje v Španiji zakonito, pa so stavke prepovedane.

Na čeluta tega gibanja so bile delavske komisije, »komislones obrabes«, tajni sindikalni odbori, ki delajo v popolni ilegali. Kjer je le mogoče, se člani komisij infiltrirajo v uradne sindikalne organizacije in poskušajo vplivati na njihovo politiko. »Delavske komisije so v zadnjem letu doživle pravi preporod.« nam je pripovedoval mlad odvetnik, komunist, ki se tudi poklicno ukvarja s socialistimi problemi. »Medtem ko so komisije doslej organizirale samo stavke, ki so bile časovno in krajevno omejene, se jim je v Pamploni posrečilo pridobiti tudi podporo srednjih slojev, pokazalo so, da znajo voditi in organizirati široko protestno gibanje.«

Kakšen je položaj v delavskih komisijah, je težavno ocenjevati, ker pač delajo v popolni tajnosti. Marsikaj bo bolj jasno v prihodnjih mesecih, ko bo med pogajanjimi o novih kolektivnih pogodbah med delavci in delodajalci gotovo prišlo do številnih socialnih konfliktov. Toda vsi opazovalci, s katerimi smo govorili, se strinjajo v mnenju, da so delavske komisije edina realna, organizirana sila, ki se bori proti frankistični diktaturi v bazi, med ljudmi na delovnem mestu, na ulici. Njihova moč je različna v raznih pokrajinah — tečja na velikih industrijskih sredi-

ščih severne Španije, manjša na bolj nerazvitem in kmetijskem jugu.

Velik problem delavskih komisij je koordinacija, povezovanje med posameznimi mesti in med pokrajinami. Deloma je temu kriva šibka organizacija, ki je najboljša na najnižji ravni, potem pa vse bolj izgublja moč. To je v veliki meri posledica sistematičnih udarcev policije, ki ji je poglavitni smoter prav v tem, da trga ko komunikacije, da onemogoča povezovanje.

Notranja revolucija KP

Toda velika ovira za razmah tajnih sindikatov je po pričevanju poznavalcev nemotnost političnih organizacij, ki imajo vodilno vlogo v komisijah. Najmočnejša in najboljše organizirana je bres. dvorna munistična partija. Poleg komunistov pa se skoraj povsod pojavljajo še organizacije skrajne leve in levi katoliki. Te organizacije se pogosto težko sporazumevajo med seboj o konkretni akciji; od razmerja sil v posameznih delavskih komisijah pa je odvisno tudi sodelovanje tajnih sindikatov v posameznih tovarnah oziroma med posameznimi pokrajini. Z drugimi besedami: kjer prevladujejo, na primer, komunisti, se lahko sporazumevajo med seboj. Teže je, kadar gre za sodelovanje med organizacijami, v katerih imajo vodilno vlogo ponekod komunisti, drugod spet levčarji itd.

KP Španije je doživljala in še vedno doživlja notranjo evolucijo. Čeprav se je po letu 1968, po sovjetski okupaciji Češkoslovaške od KP odcepila tako imenovana »prosovjetska struja«, ki jo vodi Enrique Lister, je glavnina partije, ki jo slej kot prej vodi Santiago Carrillo, ostala nedotaknjena; in ko so v Moskvi uvideli, da Listerova frakcija nima nobenih možnosti za razvoj, so se znova pobotali s Carrillom.

Notranja razprtja torej niso mogle okreniti jedra partije. Pač pa se je spreminjala njena strategija, tako kot se je spreminjala njena ocena stanja v španski državi. Ko so komunisti uvideli, da njihov vpliv v protifrankistični opoziciji, tako med delavstvom kot tudi v srednjih slojih, ni dovolj močan, da bi lahko KP izvažala po Francoski smrti množičen odpor proti vsemu režimu, je KP zavzela staro zamisel, da bi se skupini, ki bi ohromila Španjo in spodkopala temelje frankistični oblasti. Poslej so se začeli komunisti povezovati z vsemi skupinami protifrankistične opozicije. Vodstvo KP je odločno videlo, da je edino v sodelovanju z vsemi skupinami, ki se bore proti frankizmu, mogoče upati v uspeh tega vzporednega naporu, ki ima v roki vse zvoje oblasti. Iz te strategije ljudske fronte se je lani rodil tako imenovani sporazum v štirih točkah, ki so ga podpisale vse pomembnejše skupine antifrankistične opozicije, vključno s skupino, ki je vodila novinskih demokratskih načel z najmanjši skupni imenovalec, na katerem so se lahko sporazumele tako različne skupine, kot sestavljajo špansko opozicijo.

To sodelovanje pa za zdaj ni dalo vidnih rezultatov. Omenili smo že, da je sodelovanje opozicijskih skupin boljše v Barceloni in deloma v Sevilli, toda drugod po državi, in še zlasti v Madridu, ni mogoče govoriti ne o skupnem programu ne o skupnih akcijah. Domači in tuji opazovalci v Madridu ugotovijo, da je opozicija, ki ima še vedno pričrta v vseh štirih vogalih sredinah, trenutno razdrobljena in nima prave iniciative. Ali je torej mogoče pričakovati, da bi se ta opozicija v kriznem položaju zbližala? To je zelo verjetno, kajti navsezadnje večino teh skupin, razen liberalne desnice, veže pristna vez odpora proti diktaturi. Toda po obnovi osrednjega delovnega združenja, ki ga je zdaj pota opozicije brez dvoma spet začela razhajati, kajti nobenega dvoma ni, da imajo, na primer, krščanski demokrati drugačne ideale in politične smotke kot na primer komunisti.

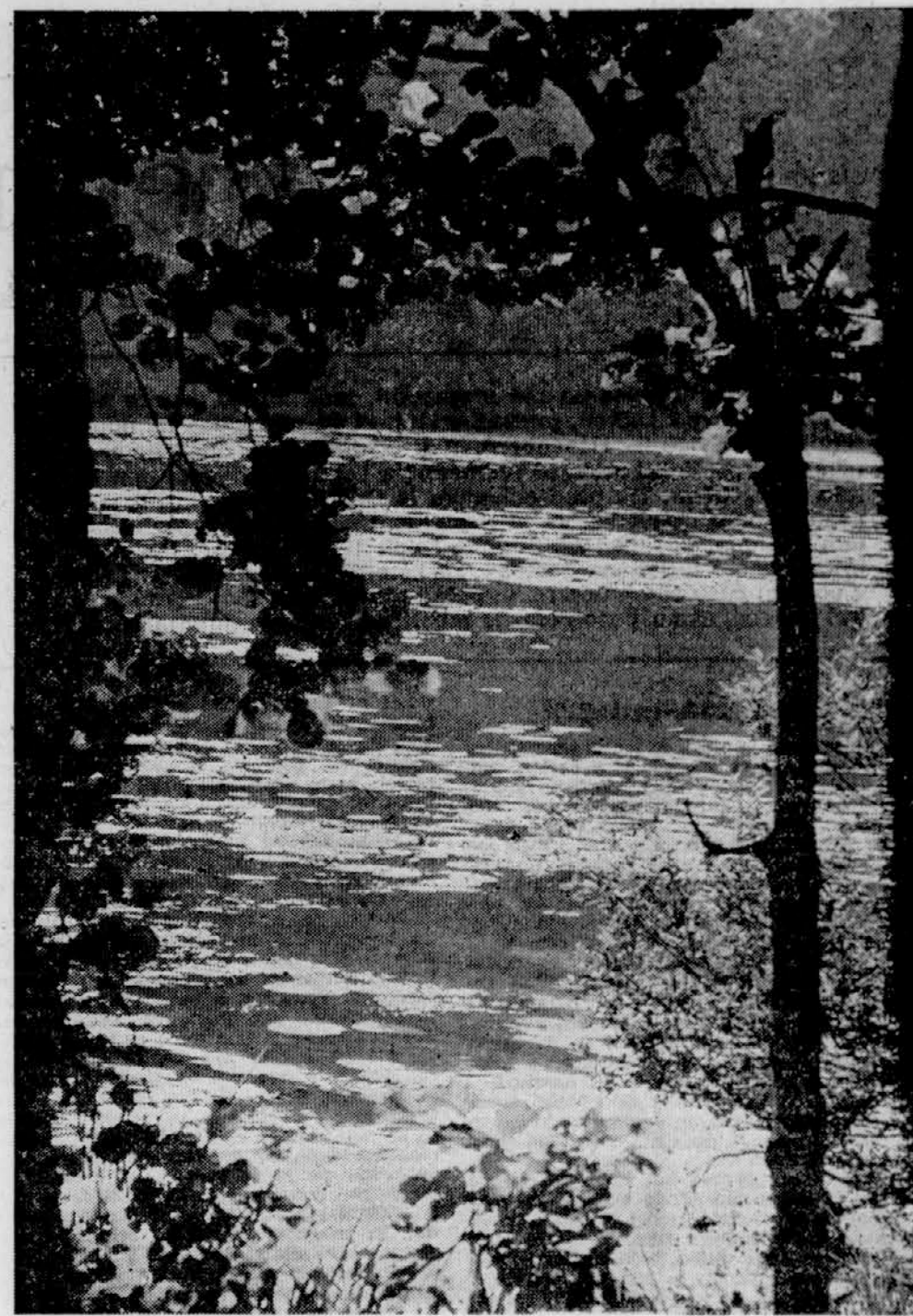
»Čemu so se komunisti odločili za reformistično linijo?« se sprašuje baskovski intelektualec. »Se mar borijo za deset sedežev v parlamentu? Če je tako, potem so izbrali pravo taktiko. Samo kaj bodo imeli od tega?«

Marsikoro znamenje kaže, da se debata o tem vprašanju, o osnovni strategiji, nadaljuje tudi v komunistični partiji sami. Glavina komunistov je sicer sprejela novi kurs; toda pred kratkim je skupina identitov izdala tri številke svojega biltena, kjer se zavzemajo za radikalnejšo, revolucionarno smer boja. Po tem je mogoče sklepati, da obstaja znotraj partije še vedno omembe vredna manjšina, ki ne deli povsem mnenja z vodstvom. Nobenega dvoma ni, da je tragičen konec legalističnega socializma v Čilu še pozivil razpravo o strategiji tudi v španski partiji.

Previdni investitorji

Vse to so problemi, ki se bolj ali manj svitajo tudi v delu tajnih sindikatov. »Toda vse organizacije so emotne glede nečesa – glede procesa Miluno,« nam je rekel eden izmed sosesednjakov. Gre za proces proti Marchelinu Camachu in še trinajstim navjvišjim voditeljem delavskih komisij, ki jih je policija zalotila junija lani na tajnem sestanku. Tožilec zahteva za Camacha 22 let zapore – zaradi ilegalnega stasjanja. Podobna je obtožnica tudi za njegove tovarise.

Čeprav je od aretacije minilo že pol-
drugo leto, sodne razprave še ni bilo. Pri-
čakujejo, da bo proces jeseni, morda no-
vembra, vendar je očitno, da se oblastem
ne mudi preveč, ker se boje reakcij v jav-
nosti. Politične organizacije levec nam-

ANTONIO BARIČEVIĆ: IGRA SVETLOBE

reč pripravljajo pred procesom široko informativno in mobilizacijsko kampanjo, v kateri bodo poskušale zbrati ljudi okrog gesla, da ne gre samo za proces proti voditeljem delavskih komisij, marveč za proces proti vsem pravcam, ki so si jih priborili delavci z akcijami v zadnjih letih, in navsezadnje za proces proti vsem ljudem, ki bi radi ustvarili v Španiji pravičnejšo družbo.

»Mi se nisimo dovolj močni, da bi se lahko odločili za frontalni spopad.« nam je rekel socialist, univerzitetni profesor brez službe. »Zato pa moramo izkoristiti vsako slabost oblasti, podgizati moramo nasprotja med posameznimi meščanskimi strujami, izkoristiti separatistične težje, ki sicer izvirajo iz krogov drobne buržoazije, pa stavke, skratka, vsako sredstvo, s katerim je mogoče omajati temelje režima.«

Gotovo je, da so akcije opozicije, zlasti delavske, ustvarile negotovo ozračje. Delavci so praktično priborili pravico do stavke, čeprav je ta zakonoma urejena, vendar in njihovi tajni sindikati uživajo velik ugled, pa čeprav so prevedeni in jih policija neprestano preganja. Nekateri ve- like španske in tuje družbe počnejo več in- vestirati na industrijskem severu, kajti tam so delavci najbolj aktivni in položaj negotov. Ford bo gradil novo to- varno v majhnem kraju pri Valenciji. Fiat sploh počne več investirati v Barceloni, mar- več išče primerneišče. »mirneišše kraj,

Toda osnovna pridobitev antifrankistične opozicije je morda v spoznanju, da se

režim ne bi zrušil sam od sebe, da ni upati, da bi se liberaliziral pod mednarodnim pritiskom, in da se Spanci tudi ne bodo čez noč dvignili k upor. To spoznanje spremlja sklep, da je perspektiva edino v vsakdanjem spopadu z oblastmi, s kapitalom, z multinacionalnimi družbami, z monopoli. To je boj, h kateremu sicer deloma silijo objektivne razmere, a je vendar zanj potrebno veliko hrabrosti in odločnosti. Navsezadnje danes življenje v Spaniji že dolgo ni tako slabo, da bi ljudje tvegali, da bi se odločili za revolucijo, ki bi jih osvobodila. Navsezadnje so meje odprte in kdorkoli hoče, lahko odide v tujino. Kdor hoče, se lahko torej umakne na varno — unstran Pireneev ali v konformizem.

In venčer je režim v defenzivi, čeprav ima v rokah vse, kar mu je potrebno, da se obdrži na oblasti. Toda tudi zmotrni režima, češdaletje ljudi vidi, da je Spinja, tako kot je danes, anahronizem, pa čeprav jo de facto ali de lure priznava tudi Peking in Moskva. Na mestu tistih, ki so odprli vrata v zapora za izgnanstvo, se vedno znova pojavljajo nove ljudje, bolj izkušeni, bolj politično zreli, pa prežeti z enako željo po svobodi in človeškem dostojanstvu. To ni zgrozdina velikih dejanj in slavnih imen. Toda ali niso ti ljudje, ki se upirajo, čeprav ne vedo, ali bo njihovo delo dalo sadove, ali bodo zlozlozili jarem režima in prebili zid mednarodne nepriznavosti, prav zato vredni nečesa večlega spoštovanja?

ANDREJ NOVAK

BARCELONSKA ARENA

PISANI ŽIVALSKI SVET

**živali
pragozda
in puščave
-Afrika**

Javilo se je že veliko naročnikov. Zato je rok za prednaročnike, ki prej-
mejo vseh šest knjig za 300 din, natanko določen — 15. november 1973.
Najlepše darilo za obdaritvene dni dobite za 60 din ceneje, če izpolnite:

NAROČILNICA

Ime in priimek _____

ulica _____

kraj s pošto številko _____

Naročilnico pošljite na naslov: ČGP »DELO« - Prodajna služba,
Tomšičeva 1/III — 61000 LJUBLJANA.

Pošljite mi položnico za nakazilo prvega zneska 100 din za prvi dve knjigi zbirke Pi-
sani živalski svet. Ostale štiri bom prejel za 200 din po povzetju.

Podpis

Ciril Vidmar

Moje internacije

Odlomki iz dnevnika (9 - konec)

Sredi aprila 1944 so me premestili, toda ne tja, kamor sem si želel, se pravi v Laufen, temveč v kraj, ki ga ne najdeš na nobenem zemljevidu Švice — Hasenberg. Tudi od tukajšnjih domačinov ga ni nihče poznal. Zakaj me niso premestili v Laufen? Za vsem tem je moralo nekaj tičati. Tik pred odhodom iz Oberhelfenschwila mi je pisar naše komande povedal, da je Hasenberg pravzaprav samo hribček s tem imenom, oddaljen od Zürichu kakih 12 kilometrov. Rekel je, da je tam samo turistična gostilna, za katero pa še ne ve, če je sedaj v vojnem času sploh odprta, in poleg nje napol lesena zgradba, v kateri je sedaj nameščeno delovno taborišče za moške internirance.

Pot na Hasenberg

Razumljivo je torej, da me ta premostitev ni veselila, navdajala me je s skrbjo. Ko ga neki bom tam našel, kakšne možnosti? Edino, kar mi je ustrezalo, je bila bližina Zürichu in, tako sem upal, tudi boljša povezava z našimi. Vlak me je v dobrih dveh urah popeljal do male železniške postaje Dietikon. V gostini, nasproti kolodvoru, mi je natakarna opasala pot na Hasenberg. Z obnošenim nahrbtnikom na rami, v katerem sem nosil svojo borno prtljago, sem se podal na pot. Cesta je že pri zadnjih hišah Dietikona zavila navkreber, v narahlo se vzpenjajoče pobočje, na redko posejanih sadnih drevesih, za katerim so se tu in tam skrivale in svetlele lične kmetijske hiše. Pokrajina je bila drugačna od oberhelfenschwilske, bila je nekoliko turobnejša, mrkna in zame nepriljubna. In čeprav se je ravno pričela pomlad, meni ni dajala tiste sprostitve, kot druga leta.

Hodil sem že več kot eno uro, ko je skoro neopazno zmanjkalo strmine in pred menoj se je zravnila precej rasežna, pusta planota hasenberškega vrha. Na desni strani ceste je stalo veliko, tako naravnost odhajajoče poslopje. To je bilo tisto gostišče, o katerem mi je pisar taboriščni pisar. Na zadnji strani gostilne je bila ogromna lesena veranda. Na levi strani ceste, prav nasproti gostilni pa je stalo kakih štirideset metrov dolgo nizko poslopje z nadzornikom v sredini. To je bilo moje novo internacijsko taborišče — Hasenberg.

Na prostornem dvorišču pred poslopjem se je gredo na soncu veliko ljudi. Nič ni kazalo, da je tu delavsko taborišče. Toda na prvi pogled sem videl, kako se to taborišče v vsakem pogledu razločuje od oberhelfenschwilskega. Predvsem me je presenetilo, da je taboriščna uprava tu civilna. Na hitro so bile opravljene vse formalnosti, nikar sem se takoj odpravil ogledovat moje novo bivališče. Stopil sem spet na dvorišče. Na levi strani je stala mala odprta lopa. Bila je trenutno prazna, zato sem stopil vanjo in se usedel na klopi. Ker je bila lopa na skrajnem robu našega terasastega dvorišča in se je takoj za njo pričel svet strmo spuščati navzdol, ni bil na svet, ki se je odpiral pred menoj, je bil po svoje lep, toda v meni ni našel prave odmevnosti. Nisem si mogel razložiti, zakaj se niti tisti trenutek, niti kdaj pozneje nisem mogel sprijazniti s tem novim pokrajinskim okoljem.

Prav v vzhodni junaške hriba je ležalo mestice Bremgarten. Se danes mi je živo v spominu, da sem se takoj spomnil na naše Novo mesto. Razgled, ki se mi je tu odpiral, je učinkoval v tistem, zame turobnem razpoloženju, s kakršnim sem prihajal na Hasenberg, kot z mrkami sencami zastrta pokrajinska slika, čeprav je vso dolino pred menoj obklopovala pomladanska sonce z vsemi svojimi čaravilnimi. Deloval je na me nekako strašno tuje in drugače, kot so delovali name doživljaji pokrajinskih lepot in razsežnosti, kdar sem jih gledal z domačih hribov. Pred menoj se je širil daleč v obzorje valovit dolinski svet, ki ga je v ostrih, naravnost fantastičnih zavojih rezala reka Reuss. Po vsem tem razsežnem svetu so bila raztresena številna naselja, do kamor je segel pogled. Mestice Bremgarten je reka oklepala od treh strani, proti zahodu je ležalo nekoliko zakrito mestice Wohlten, severovzhodno od Hasenberga pa so se lepo videla višje ležeča predmestja Zürich. Proti jugu se je svet vzpenjal proti pogorjem, ki so v širokem pasu v doličih zapirala dolino. Tam so se skoz prozorno meglico zarisovale temne gmote gozdov in zaraslih hribov.

Reakcionarni tisk se trudi

Prvi teden se na Hasenbergu nikakor nisem mogel znajti v novem okolju. Toda razmišljanj sem veliko in si še vedno zapisoval. Zanimivo je bilo, kako je spreminjala švicarska publicistika razvoje na bojiščih in njih politične posledice. Toda kljub temu se na Hasenbergu kar nisem mogel živeti in šestdesetodnevno bivanje v tem kraju, kakor je tudi bilo kratko, me je izmučilo bolj kot vsa druga švicarska internacija, ki je trajala dolgih trindvajset mesecev. Vzroka za to sta bila dva. Prvi je bil v ljudeh, na katere sem tu naletel. Domnula vsi so bili londonsko orientirani, na Sovjetsko zvezo in na nas so gledali z neprikritim sovraštvom. Drugi vzrok in morda še hujši od prvega pa je bil v zatiski, ki je nenadoma nastalo prav ob mojem prihodu na Hasenberg, ko je kar na mah na frontah vse zastalo in so veliki dogodki popolnoma izostali.

Na veliki verandi hasenberškega gostišča sem našel novo zatiski, kjer sem vsaj v miru lahko premišljeval in sestavljal zapiske. Če sem se tiste dni le prisilil, da sem razmišljal o nestali situaciji, sem si razlagal stranjo gotovo potekajočo zelo dalekosežnih priprav, najbrž večje od vseh doseženih, ki pa zaradi razsežnosti terjajo tudi več časa. Toda za človeka, ki je čakal samo na eno, namreč na konec vojne, na vrnitev v domovino, na novo življenje v njej, vse te razlage, vsa ta gotovo utemeljena uganjanja niso mogla pomeniti tiste pomiritve, kakršno bi sicer morala prinesiti trezna presoja. In pri vsem tem ta hasenberški čas niti ni bil tako miren, da bi opravičeval mojo nestrpnost. Saj je prav ta čas moral biti za mislečega človeka v nekem pogledu posebno zanimiv, ker je bil naravnost nabit z političnimi razpleti in spreminjanjem vsebinsko zelo bogato publicistično dejavnostjo.

Bilo pa bi tudi čudno, če bi dramatika, časovnega dogajanja v zadnjih mesecih ne

imela nobenega učinka na tukajšnje javno mnenje. Če precej mesecem sem pričel opaziti, da je sovjetska stvarnost tu dobivala vedno več prostora. Socialistični listi so pričeli ostro komparirati proti buržoaznemu tisku, ki so mu očitali, da vedoma zakriva ali potvarja resnico o Sovjetski zvezi. Nje ne velike vojaške zmage so le mnogim ljudem odpirale oči in povzročale, da so razumnejši in razgledanejši med njimi jeli drugače gledati na sovjetsko državo.

Seveda pa je buržoazni tisk storil vse, da bi zmanjšal in zaježil učinek pisanja naprednejših listov. Sovjetska zveza je tako postala naravnost neizčrpana tema dnevnega časopisja. Postajala je neodoljiv magnet, ki je z močeno silo pritegoval ljudi peresa. Toda vsekakor je bilo treba najti novo prevaro, kajti sistem dvajsetletnega potvarjanja dejstev o resnici sovjetskega razvoja se je razbil in v nič. Številni razlagalci tega »neveščnega« fenomena na vzhodu Evrope so se poskušali tolažiti s tem, da je revolucionarna doba boljševizma definitivno končana, kar pa je še ostalo, da je samo še obnovljeni panslavizem. Te misli se je zlasti oklenili znani sodelavec Weltwoche Pravin, ki je aprila 1944 izdal brošuro z naslovom »Dinamična Rusija«. V tej knjižici je s precejšnjo zahodnjaško višestostjo obravnaval sovjetski razvojni proces in na široko razvil trditve, da je sedaj na področju nov nacionalizem, nov revolucionarni panslavizem. Boljševizem da se je, po njegovem, umaknil nekakšni regenerirani sili panslavističnega imperializma.

Sploh so začele preplavljati knjižni trg in časopisne kioske številne brošure, ki so vsaj zame bile znanilke napovedujočega se konca vojne. Že marca je izšla v Baslu precej obširna Kleserjeva brošura »Zakaj je Rusija tako močna?« Ta knjižica je vsebovala trditve, da sloni moč sovjetske države na premoči socialističnega družbenega reda nad kapitalističnim. Menda je bila zaradi tega tudi skrbno zamolčana. Mislim, da je samo Weltwoche prinesel kratko, toda polemizirano notico o njej. Pač pa se je povsod košatila Prokopovicjeva brošura »Naravni pogoji sovjetskega nacionalnega gospodarstva«. To brošuro sem tudi kupil in jo mahoma prebral. Knjižica bi morala, to sem od nje pričakoval, dati vsaj v glavnih obrisih prikaz naravnih zakladov te velike dežele, brez katerih bi bil epohalni razvoj sovjetske industrije nemogoč. Namesto tega je avtor več kot polovico teksta posodil razlagi klimatskih težav in pogojev, ki postavljajo razvoj kmetijske proizvodnje v Rusiji naravnost nepremagljive ovire in zelo skromne možnosti. Očitno, je torej bilo, zakaj in s kakšnim namenom je bila knjižica napisana.

Nemir narašča

Vendar sem tudi na Hasenbergu trdovratno polni strani svojega dnevnika. Za silo sem v njem ohranjal to mučno fazo zatiski, ki pa je bilo samo navidezno. Kajti fantastična predigra k finalu se je že pričela.

Ko sem sredi aprila odhajal iz Oberhelfenschwila, je bil kritično območje na vzhodu prostor med Stanislavovim in Tarnopolom, torej nekakšen predprostor Lvova. Padec Lvova bi po splošnem mnenju pomenil sovjetski vdor v centralne dele Poljske, kar bi imelo seveda nedolžne posledice. Nemci torej niso mogli čakati prekršanih rok, posebej še zaradi tega ne, ker je bilo pričakovati, da bodo Rusi kmalu okrepili svoj pritisk z dvema na Krimu sproščenima armadama. Tolbuhina in Jeremenka. Zato so okoli 20. aprila pričeli vzhodno od Stanislava močno napadati. Baje so na tem prostoru zbrali vsaj 25 divizij. Res je sicer, da so nemški komunikacijski satrjevali, da njihove napadalne akcije na tem sektorju še ne predstavljajo ofenzive večjega obsega. Postal so torej silno previdni. Pa tudi sicer sem imel vtis, da te nove nemške napadalne akcije niso izraz nemške moči, temveč so bile diktirane. Vojaški ocenjevalci položaja so bili prepričani, da se pripravljajo ogromna bitka za Lvov, v katerem so gledali ključ za nadaljnje sovjetsko predvziranje na severozahod in na jug. Prihajale pa so še druge pomenljive vesti. Neue Zürcher Zeitung je 21. aprila v daljšem članku poročala o velikanskih pregrupacijah na ruski južni fronti. Na desetisoče transportnih delavcev je bilo poslatih za frontno linijo armad Konjeva in Zukova. Cela armada je bila na delu pri gradnji novih cest. Treba je vedeti, da so Rusi po bitki pri Uman morali prekorati vsaj deset rek, in da so Nemci na svojem umiku uničili vse mostove. Več kot 150.000 železniških delavcev polaga nove tračnice na tem kritičnem prostoru. Poleg tega je prihajala sedaj na fronto sovjetska poletna armada. Neprestano so se zlivale proti borbenim črtam nove oklopne in motorizirane divizije, pionirji, artiljerija, pehota in tudi konjenica.

Toda sedaj je oživelo tudi nebo nad nami. Vsak dan smo opazovali jate švicarskih lovcev, ki so kontrolirali švicarski zračni prostor. Znaki za alarm so se čedalje bolj pogosto oglašali; prej jih v Švici ni bilo ali pa so bili izredno redki. Alarmi niso prihajali samo ponoči, ampak so se po večkrat ponavljali tudi čez dan. Kaj je moglo to pomeniti? Po mojem mnenju, kot bližajočo se invazijo. V dnevniku sem si 28. aprila zapisal tole kratko notico: »Ura je triletna na devet dopoldne. Iz Zürichu, Dietikona, Bremgartena in Schlürenskega razvokar oglašajo sirene. V zraku je znano oddaljeno brnenje motorjev. Iz velike daljave odmevajo močne detonacije. Friedrichshafen je najbrž bil napadla. Ob četrta deset — konec alarma.«

Invazija — to je postalo sedaj geslo evropskega časopisja. O njej je pisalo vse, tukajšnji listi prestopajo kot angliški, ameriški in z razumljivo izrazno tudi nemški. Netopet je naraščala. Konec aprila sem spet slišim oddaljeno presunljivo tuljenje siren.

V zraku je že vse jutro silna živahnost. Letala, švicarski lovci, nemirno in v velikem številu preletavajo nebo. Prav ta hip tudi slišim sem na verando naše gostilne pretrgano regljanje stropinca.

Pred dnevi sem tožil o nekakšnem zatiski, ki je pretrgalo prej tako dinamično vojaško dogajanje. Toda ali je sploh mogoče govoriti o zatiski v času, ko je divjal nad Evropo najhujši razdiralni vihar, odkar se je začela vojna? Ne, ne, to je najbrž že bila mračna overtura k zadnjemu dejanju največje drame v človeški zgodovini. Veliki ples se bo kmalu začel.

Prav vse je kazalo na to. Listi so 2. maja prinesli poročilo švicarske obveščevalne agencije v Londonu o pripravah na invazijo na Britanskem otoku. Zabeležil sem si te navedbe: »Znaki, da stojimo neposredno pred vojaškimi dogodki največjega obsega, se vedno bolj množijo. V londonskem informacijskem ministrotstvu, kjer je britanski in inozemski listom na razpolago posebna, velika dvorana, so že v teku priprave, da namestijo 250 ameriških novinarjev, ki bodo iz Londona pošiljali svoj poročila o poteku invazije v domovino. Cela armada frontnih poročevalcev bo posredovala vesti naravnost iz bojišč. Mnogi teh poročevalcev so dovršili posebne tečaje, ki jim bodo olajšali prenositev vojaške napore. Mali ameriški avtomobili (jeepi) so danes prav tako značilni londonskih ulic kot ameriški vojaški policisti, katerih je povsod najmanj toliko kot londonskih stražnikov. Kar naprej prihajajo nova navodila o ukrepih za omejitve civilnega prometa in o novih vladnih svarilih o vedenju prebivalstva v prihodnjih tednih. Poročujejo vojno-medicinske načrte, ravnotako pa tudi načrte za vojnoročevalsko tehniko. Zračna vojna, ki je že do sedaj zavzela nesluten obseg, se bo v prihodnjih tednih še stopnjevala. V tvojdnih kar naprej opozarjajo na velike človeške žrtve, ki jih bodo terjali prihodnji tedni. Povsod in ob sleherni priložnosti oblasti pozivajo civilno prebivalstvo, naj se izkaže vredno dogovorov, ki bodo kmalu prišli in ko bo to potrebno. Na cestah k južnim obalam je videti kilometre dolge kolone vojaških kamionov. Vsi opazovalci tega obsežnega dogajanja se strinjajo, da so to zadnje priprave na bližnji veliki udar.«

Kamor sem takrat prišel, je vse govorilo samo o invaziji. Na vsakem koraku sem čutil, da je poseben nemir v zraku pa tudi v zavesti ljudi. Zazdelo se mi je, kot da je tako rekot vsi svet obrnjen proti zahodu. V eni nedeljskih števk Baseler Nachrichten sem videl sliko popošil mladim nemškim vojakom iz trdnjavskega pasu ob Alantiku. Bila je to gruča 18 do 20 let starih mladeničev, ki jih je nacionalsocializem vojaško in nazorsko vzgojil. Slika pa je imela naslov, ki ga menda nikoli ne bom pozabil: »Pojoča smrt«. In malo prej je Gobbels v nekem govoru izrekel vsaj zame tele poslastne besede: »Odičitev v tej vojni zadeva našo nacionalno suverenost in našo bodočnost. Mi se moramo zanj boriti in vseeno je, KJE IN S KAKŠNIMI SREDSTVI. TA VOJNA JE SICER NASA NAJVEČJA PA TUDI POSLEDNJA SANSA. PO NJEJ OBSTAJAJO ZA NAS ALI VSE MOŽNOSTI ALI PA NOBENA VEČI.«

Ko sem se maja proti večeru vrnil iz Bremgartna, kjer sem bil pri zdravniku, ki mi je sporočil, da bo zahteval moje čimprejšnje premestitev iz Hasenberga, zaradi mojega zdravstvenega stanja, sem pri radu ves izčrpan obedel. Bilo je ravno ob sedmih zvečer, čas londonskih poročil. Sporočala so začele zavezniške ofenzive proti Gustavovi liniji v Italiji. Poznejša, nočna poročila, ob enajstih, so že označevala to ofenzivo kot splošno, kajti v boju sta bili vrženi obe zavezniški armadi na Apeninškem polotoku, osma in petnaesta divizija. Bilo večjih rezultatov, dokler se nisaj pričel nakazovati prva znamenja, da bo to pot drugače. In naposled se je 19. maja le zrušil najmočnejši branik nemške obrambe Monte Casino. To pa je pomenilo, da se je sedaj odprla pot v osrednjo Italijo k njene centralni točki — Rimu. Še bolj so se pričele dramatizirati stvari, ko je iz etra udarila novica, da so zavezniški iz anzijskega mostišča, torej Nemcem za hrbtom, sprožili nov ofenzivni sunek.

Hasenberški gozd

Za našim taboriščem je bil obsežen gozd. Vanj sem dal zavil. Zaradi podhranjenosti sem močno oslabil. Polasčala se me je huda poirtost, ker se čutil, da sem bolan. Toda ta gozd me je nenavadno pel od taborišča je bilo v njem jezerce, okoli in okoli obdano z gostim drevjem in goščavo, Stezica, po kateri sem skoro siherni dani hodil, je tekla ob vsej dolžini in širini tega jezera in je prav v tem delu gozda peljala skozi njegov najbolj temni del. Nekajkrat sem že v trdnem mraku šel k jezeru in sem se usedel na deblo porušene drvešce. Težko je povedati, kakšna množica glasov se je tedaj oglašala od vseh strani gozdne sate. Zame je imelo to gozdno jezerce neko neodoljivo privlačnost, kar naprej me je vlekel k njemu in tam sem s tesnim občutkom strel in črno in negibno jezersko gladino in poslušal vse močnejše živalske glasove, ki so se oglašali iz gozdne globočine. Iskal sem paralelo med oberhelfenschwilsko planoto in to črno vodo sredi gozda. Tam je bila sama svetloba in občutek osrečujoče sproščenosti, tu neka pogreznjena temota, stisnjena v zamaknjeno dremavico drevesnih gmot. Tam od luči ožarjeni prostor brez mej, tu od gostega drevja obdana temna voda v globokem molčanju. Tam so se vse misli obračale nazven, to navzno. ter v najtemnejšo podzvest. Pomnil, ko smo ležali pri odprtih oknih, se je gozd vse noč oglašal z zateglim, razprostrtim šumom. Še takrat me je vabil v svoj skriti, začarani svet.

Zjutraj zadnjega maja, ko sem sedel na soncu pred taboriščno zgradbo, je pristopil k meni vodja taborišča. Povedal mi je, da je ravno dobil nalog za mojo premestitev in da bom moral že naslednji dan na pot. Kot novi internirski kraj mi je označil Churwalden v graubündenskih hriboh. Rekel mi je, da je Churwalden lep, precej velika vas 1200 metrov visoko v bližini znamenitega švicarskega turističnega centra Chura.

Ko sem se naslednji dan popoldne v postnem avtobusu vozil po strmih ridah v graubündenski gorski svet, se me je polastil nerazložljiv optimizem. Začutil sem, da tisto šestdesetno zatiski, ki me je tako težilo na Hasenbergu, ni moglo pomeniti nič drugega kot — tišino pred velikanskim viharjem. In nanj ni bilo treba več dolgo čakati. Veliki junij leta 1944 se je pričel.

naročniki Dela živijo ceneje

naročnik DELA prejme knjižico bonov s katerimi lahko izkoristi naslednje popuste:

Dragi naročniki!

Verjemite, na začetku ni bilo lahko pridobiti podjetij, ki so bila pravi pravljena sodelovati v naši akciji »NAROČNIKI DELA ŽIVJO CENEJE«. Ko pa je prodaja blaga s popustom našim naročnikom dokazala, da je smotrna in koristna, je bil led prebit.

Iz vse Slovenije so pričele deževati želje in ponudbe, na koncu pa že kar zahteve posameznih podjetij po sodelovanju v naši akciji. Lahko smo jih pričeli izbirati; v posameznih kolih bodo ostajala podjetja iz različnih predelov, tako da bomo vsem našim naročnikom nudili možnost, da živijo ceneje.

Nova podjetja, novi artikli

Vsem organizacijam, ki so v naši akciji sedaj, poteka rok 15. novembra. Naslednji dan boste v tem oglasu že obveščeni, katera nova podjetja, kakšni novi artikli so vam na voljo. S 16. novembrom bodo vstopili:

»MERKUR« Murska Sobota: prodajal bo vso moško, žensko in otroško konfekcijo, preproge in vse izdelke tovarne gospodinjinske opreme »Gorenje« iz Velenja. Kupovali boste lahko v poslovalnici »Merkurja« v Murski Soboti, vse izdelke s 5-odstotnim popustom.

»SOČA« Koper: trgovsko podjetje z Obale je pripravilo pester izbor artiklov, tako da bodo naši primorski naročniki nedvomno prišli na svoj račun. Vso moško, žensko in otroško konfekcijo, tapete, preproge in sintelon bodo kupovali s 5-odstotnim popustom v poslovalnicah trgovskega podjetja »Soča« v Kopru, Izoli, Piranu, Ilirski Bistrici, Pivki in Novi Gorici.

»CENTROMERKUR« Ljubljana: Ljubljanska veletrgovina je namenila naročnikom iz okolice Ljubljane in Skofje Loke zanimive artikle. V specializirani trgovini na Metnem trgu v Ljubljani bodo naprodaj kovinska galanterija za dom, kristal in keramika (5 odstotkov popusta), drogerija v Skofji Loki, Mestni trg 19, bo nudila vso kozmetiko in drogerijsko blago s 5-odstotnim popustom; Ljubljanska poslovalnica v hotelu Union pa bo prodajala za 10 odstotkov ceneje modne lasulje vseh vrst.

»MEHANOTEHNIKA« Izola: vse igračice te priznane tovarne bodo na prodaj s 5—10 odstotnim popustom po vseh slovenskih trgovinah. Čas prodaje: od 26. 11. do 26. 12.

»TEHNO-MERCATOR« Celje: o tem, v katerih poslovalnicah in kakšne artikle bo podjetje prodajalo, vas bomo obvestili v ponedeljek.

»NAMA« Ljubljana: vsem tistim naročnikom, ki še niso izkoristili možnosti nakupa konfekcije s pet-odstotnim popustom, daje veleblagovnica s poslovalnicami v Skofji Loki in Velenju priložnost še en mesec. Do 16. decembra bo naprodaj vsa moška, ženska in otroška konfekcija.

Dragi naročniki!

Sedaj ste se že lahko prepričali, da je bila vaša bojazen odveč. V tem obdobju dajemo možnost našim naročnikom iz Primorske, v Pomurju, v drugih pa boste prišli na vrsto še drugi, iz Gorenjske, Stajerske in Dolenjske. Naš namen ni, da bi vas razločevali in ustvarjali privilegirane in nepriviligirane, kot ste se hudovali. Želimo le, da bi s pomočjo našega lista živeli ceneje, želimo zaščititi vaš standard, vam omogočiti, da prihranite kak dinar.

DELO Naročninski oddelk, Tomšičeva 1, 61000 Ljubljana
Naročam DELO za najmanj šest mesecev na naslov:

Ime in priimek:

ulica in hišna številka

kraj in pošta številka

podpis

TRGOVSKO PODJETJE
nama
LJUBLJANA

VSA ŽENSKA, MOSKA
IN OTROŠKA KONFEKCIJA

Prodajna mesta:

Veleblagovnica pri pošti — Ljubljana
Konfekcija Elita — Ljubljana
Blagovnica Kočevje
Blagovnica Skofja Loka
Veleblagovnica Velenje

NOVOTEHNA

VSI IZDELKI GORENJA
RAZEN BARVNIH
TELEVIZORJEV

POSODA
ZA GOSPODINJSTVO

Prodajna mesta:

Novo mesto, Krško, Metlika, Trebnje

UVOŽENE IN DOMAČE
TALNE OBLOGE,
ORIGINALNE
PERZIJSKE PREPROGE

Prodajno mesto:

Prodajalna Ona On, Kidričeva 3,
Ljubljana (zraven nebotičnika)

INDUSTRIJA MOTORNIH VOZIL NOVO MESTO

DAJE

KREDITA
NA PRIVARČEVANO VSOTO
PRI NAMENSKEM VARČEVANJU
ZA NAKUP
AVTOKAMP PRIKOLICE

ALPE ADRIA

MINI POČITNICE V POREČU —
5 dni (28. 11. 1973)
PREDNOVOLETN LET V ZLATO
PRAGO — 1 dan (3. in 17. 12. 1973)

ZLATA PRAGA — 4 dni (29. 11. 1973)
PRESTOLNICA OB DONAVI —
BUDIMPEŠTA — 3 dni (29. 11. 1973)
JASNA — NIZKE TATRE — 7 dni
(25. 11. 1973)

VISOKE TATRE — 7 dni (25. 11. 1973)
PRAGA — KRKONOSI — BRNO —
DUNAJ — 7 dni (25. 11. 1973)
Popust velja le, če se prijavite v naši
agenciji na Masarykovi 14 osebnost ali
pisмено! tel.: 315-092

IZKORISTITE TUDI VI
UGODNOSTI, NA KATERE VAS
SPROTI OPOZARJAMO
NA TEJ STRANI
NAROČITE SE NA »DELO«,
IZPOLNITE IN ODPOŠLJITE
TO NAROČILNICO,
TAKOJ VAM BOMO POSLALI
KNJIZICO Z BONI,
KI VELJAJO ZA POPUST.
POPUSTI SE BODO VRSTILI
— BONI BODO VELJAVNI
ZA VSE!

Poštni predal 29

Odmevi na:

Kje so ustvarjalci NOB?

(Delo 20. in 27. oktobra)

Veseli nas, da komisija sveta za razpisanje in negovanje revolucionarnih tradicij NOB pri RO ZZB NOV Slovenije, ki je naslovlila vrsto kritičnih pripomb na naš leksikon, zna ceniti njegov pomen o čemer uodoma piše, in da ve, kakšne napore terja tako ogromno delo — in kolikere možnost za napake se prav zaradi njegove obsežnosti skrivajo v njem.

Javnosti je najbrž znano, da je naš leksikon temeljita priredba splošnega priročnega leksikona založbe F. A. Brockhaus, od katere smo razen osnovnega geselnega in slikovnega gradiva povzeli predvsem njene več kot stoletne leksikografske izkušnje.

Za slovensko izdajo smo nemško predlogo vestransko preuredili, dostikrat tudi preusmerili in ji hkrati dodali gradivo o slovenskem in drugih jugoslovanskih narodih; šele s tem je zadobila informacijsko raven, ki ustreza naši družbeni usmeritvi. V ta namen je uredniški svet mrežo več kot 120 slovenskih strokovnjakov, ki jo je neposredno ali prek založbe usmerjal državstični strokovni odbor zunanjih sodelavcev.

Ta uredniški odbor je med drugim sklenil, da je razen pomanjklivosti, ki jih je vseboval izvirnik pri obravnavanju nekaterih narodov, držav in posameznikov (npr. pomanjkljiva obdelava socialističnih in neurščenih držav, slovenskih književnosti; pa tudi posamezniki osebnosti, treba posvetiti uo pozornost prav temeljnemu zgodovinskemu in kulturnim dogajanjem, ki so oblikovala in oblikujejo svet, in da je treba ta dogajanja obravnavati z marksističnim pristopom.

Nadalje je sklenil, da je treba vsa zgodovinska, kulturna in druga obsežja, ki so bistveno oblikovala dogajanja v svetu ali pri posameznih narodih, zlasti jugoslovanskih, obravnavati posebej, pregledno, torej v obliki vsebinskega gesla, ki bodo nudila zokroženo, pregledno in šteti. V šteti drugi sklepi, ki jih navajamo kot odgovor na vprašanje komisije o redakcijskih principih, so bili domala v celoti izpolnjeni, razen v nekaterih primerih, med katerimi je, kar zadeva zbirna gesla, tudi glasbeno področje. Kljub urgencam nismo mogli dobiti zbirnih gesel od področnega urednika za glasbo ob pravem času.

Naši sodelavci so na novo napisali približno 10.000 gesel. Temeljito so spremenili in dopolnili nadaljnjih približno 20.000 gesel. Tega ogromnega dela v večini primerov sploh ni opazili, kar se nam zdi razumljivo, saj to govori o tem, da so bile predelave precizno opravljene in da so naši sodelavci dosegli formulacije, ki ustrezajo našim razmeram. Uredniški odbor in založbino uredništvo sta isto do delo usklajevala — kolikor se delo toliko sodelavcev in tako kolikar gradiva sploh da dokončno uskladi. Ob vseh naših stv. ostala nesorazmerja med posameznimi področji, ki so nekatera obravnavana preširoko, druga preozko. Med slednjimi so po našem mnenju predvsem glasba, gledališče in Slovenci v zamejstvu. Do nesorazmerij je prišlo zato, ker niso mogli vsi uredniki opraviti primerjav svojega gradiva z gradivom drugih urednikov, ko je bilo še v vsurovne stanju in tako medsebojno uskladi kriterije in obseg izbora. Zdal, ko je knjiga pred nami, je to moglo. Zdal smo tudi mi opazili tiste pomanjklivosti, ki jih omenja komisija, in poleg teh še katero. Tako smo npr. za področje gledališča in zamejstva naprosili kompetentne strokovnjake za strokovne recenzije, ki smo jih že dobili hkrati s konkretnimi predlogi za izboljšave, medtem ko je za izboljšave na glasbenem področju padla vrsta predlogov v javnih kritikah leksikona.

Ob tem, ko nikakor ne zanikamo upravičenosti kritičnih pripomb, pa moramo zavrniti vsakršno oceno, ki meni, da je izpuščeno področje glasbene ustvarjalnosti v NOB, in to celo principialno ali kar v celoti. Uredništvo Cankarjeve založbe meni, da je glasbeni urednik leksikona zanemaril za Slovence pomembno zborovsko področje in da je to tehtna pomanjkljivost, ki jo je treba priznati, toliko bolj, ker je bila glasbena ustvarjalnost med NOB razumljivo, najbolj zbirna prav na tem področju. Da gre samo za to in za nikakršno zastopanje glasbene ustvarjalnosti med NOB, je moč razbrati tudi iz javnih kritik samih med imeni, ki bi po mnenju M. Gabrijelečiča (Delo, 20. X.) morala biti v leksikonu, jih je dobra četrtina udeležencev NOB — šest od 20 imenovan — medtem ko jih je skoraj tri četrtine vidnih ustvarjalcev in poustvarjalcev pretežno zborovske glasbe.

Komisiji smo dolžni odgovor še na dve vprašanji: kdo je poleg področnega urednika še odgovoren za opravljeno delo v leksikonu in kako nameravamo odpraviti vrzeli, ki so v knjigi.

Na kulturnem področju je odgovornost za storjeno in nestorjeno jasna: avtorji in odgovorni ljudje so zmerom znani in podpisani. V leksikonu sta poleg področnih urednikov navedena urednik leksikona in predstavniki založbe, ki je odgovoren za vse njene izdaje.

Pomanjkljivosti bomo lahko odpravili, kot kaže, kmalu. Zanimanje kupcev za naš leksikon je zelo veliko, zato se zbiramo gradivo za poznejše, popravilne izdaje.

Ob koncu želimo uporabiti to priložnost še za to, da se zahvalimo ne le komisiji, ampak tudi vsem drugim strokovnim kritikom, ki so tehtne in stvarne pripombe k našemu leksikonu objavili javno ali pa poslali kar naravnost našemu uredništvu. Ni treba posebej poudariti, da bomo tudi za vse nadaljnje pripombe hvaležni.

UREDNIŠTVO CANKARJEVE ZALOŽBE

Dne 27. oktobra ste v Poštnem predalu 29 objavili odmev Boruta Loparnika na moj prispevek »Kje so ustvarjalci v NOB« (29. oktobra sobotna priloga). Loparnik se je opazil v vlogi ograženega glasbenega sodelavca leksikona CZ, ki da se mu je zgodila krivica, ker se nekdo spotakne ob obsežno opravljeno delo. Krivico je po njegovem vprašati se, kakšne kriterije je uporabljal, da je izpustil za našo glasbeno zgodovino in kulturo pomembno obdobje NOB, oziroma

o težavah in odporih, na katere naleti clovek v zvezi z uresničevanjem ustavnih dopolnil v podjetju »Petrol«.

Ze nekaj časa namreč opazujemo, da je verok slabo razvitega samoupravljanja pri »Petrolu« v tem, ker so člani celotne delovne skupnosti premalo seznanjeni, preskromno obveščeni o raznih dogajanjih. Vsa pomembnejša vprašanja se rešujejo v ozkih, zaprtih krogih predvsem vodilnih ljudi. Ti krogi oblikujejo in hkrati sugerirajo svoja stališča vsem zaposlenim kot edino pravilo, pri tem pa se ne ozirajo na nobena ustavna dopolnila, še manj pa na to, da bi se pravično lotili ustanovitve temeljnih organizacij združenega dela.

Na vseh dosedanjih sestankih so propagirali, da bo za podjetje najbolje, če se formira kot ena sama TOZD, češ da to zadeva samo poenostavljenost. V tem primeru — so govorili — odpade postopek okoli organiziranja in konstituiranja temeljnih organizacij združenega dela ter okoli sprejemanja samoupravnega sporazuma o združevanju TOZD, odpade pa tudi vse v zvezi s sprejemanjem posebnih normativnih aktov v okviru vsake TOZD — potrebno da bo le delo pri usklajevanju obstoječih normativnih aktov podjetja s delavskimi ustavnimi dopolnili.

Vsa takšna in podobna njihova stališča, pa ne temeljijo na ekonomskih analizah, temveč na njihovih trditvah, da nam praksa narekuje take rešitve.

Komisija za ustavna dopolnila v podjetju je izdala »Gradivo«, v katerem na podoben način razlaga formiranje TOZD. Se več. V tem gradivu so nakazane tudi možnosti za formiranje dveh »bodočih« TOZD v okviru podjetja, nanasajo pa se na dejavnosti, ki jih za zdaj pri »Petrolu« sploh še nimamo (rafinerija in naravnih plin). Glede na to, da je v podjetju okoli 2300 zaposlenih, njegova dejavnost pa se osemletsko razvija skoraj po vsej Sloveniji, se mi zdi nesprejemljivo, da bi bila TOZD formirane le formalno, v resnici pa bi bila naša organizacija združenega dela ena sama TOZD.

To ugotovitev še podkrepi dejstvo, da samoupravljanje še sedaj, ko smo imeli urejeno na podlagi regionalnih poslovnih enot in pa preko centralnega delavskega sveta, ni bilo dobro razvito. Za primer eno samo vprašanje: koliko zaposlenih je vedelo npr. za spor med SDK in našim podjetjem, kjer je bilo približno (natančnega zneska nisem mogel zvedeti, kljub temu, da sem si prizadeval) za milijardo starih dinarjev? To je velik del našega dohodka, ki se kako zanima vse zaposlene, vendar nam je bilo to prikrito. Ko sem se želel podrobneje seznaniti s to zadevo, mi naposled ni ostalo drugega, kot da sem se odpeljal v Ljubljano na upravo podjetja, kjer pa tudi nisem mogel prodreti v bistvo zadeve. Slo je celo tako daleč, da mi niso hoteli povrniti potnih stroškov, češ da je to »moje privatno izstopljanje«. (Stvar je pozneje rešilo občinsko sodišče v Kopru v mojo korist.)

Druge slaba stran dosedanjega samoupravljanja v našem podjetju pa se kaže pri urejanju raznih kadrovskih zadev po telefonu na relaciji: uprava v Ljubljani — poslovne enote na terenu, kjer pomeni telefonično sporočilo tako rekoč še dokončno odločitev. Kakšne so take direktive po telefonu, se vidi iz pisma, v katerem je pravna služba podjetja v Ljubljani naročila upravnika naše poslovne enote, katera naj določi v aktivni samoupravljalcev. (Do pismenega sporočila je prišlo v tem primeru zato, ker je bil upravnik odsoten in po telefonu neseogljuv, pismo pa je bilo nastojeno na njegov dom.)

Zaradi takšne prakse smo sedaj v »Petrolu« tako rekoč šele na začetku uresničevanja ustavnih sprememb. Upam, da bomo vsaj odšle razviti tako, da usoda 2300-članskega kolektiva ne bo več le stvar pesnice vodilnih v podjetju, medtem ko bi bili delavci slabo obveščeni, ali pa si ne bi upali sproščeno obravnavati problemov, kakor je bilo to do sedaj.

STANISLAV PAJER inž., Poslovna enota »Petrola« v Kopru

Kaj je z zanko SÜDEL

(Delo, 23. oktobra)

Zaradi boljšega razumevanja vloge zgrajenega visokonapetostnega daljnovođa, imenovanega »zanka SÜDEL«, v primeru nenadnih izpadov večjih elektroenergetskih proizvodnih enot, ki je bila prikazana v članku Marka Jakšeta »Kaj je z zanko SÜDEL« v Delu dne 23. 10., je potrebna bolj obširna obrazložitev, kot jo javnosti odkrila tudi vzrok za zadnjo zagometno porušitev skoraj vsega jugoslovanskega električnega omrežja v obliki izpada velike enote 275 MW TE Sošanj dne 8. septembra letos in ki je povzročila tudi znatno škodo.

Ni domna, da sodi dragocena gradnja zanke SÜDEL, ki je namenjena izmenjavi in pomoči pri električni energiji treh elektroenergetskih sistemov — Italije, Avstrije in predvsem Jugoslavije, v seznam tistih naših investicij, ki bi morale obogatiti naše gospodarstvo, ki pa zaradi še nedokončanih, polnočnih ali celo nezadostno izvedenih vstopnih del še ne obratuje s polno kapaciteto in namesto, da bi ustvarile od vsega začetka obratovanja pogoje za pravilno ekonomsko koriščenje, povzročajo s tem le remonirne v bilanci zaradi nepopravičnih amutet in amortizacijskih sredstev. Ker take investicije ne opravljajo svoje funkcije, upitvajo tudi na končno proizvodno ceno, v tem primeru na ceno in poleg tega še na gotovost dobave električne energije.

Prvi vzrok, da zanka SÜDEL še ne obratuje, je danes zaradi še neizvedenega paralelnega obratovanja treh sistemov, kar je jugoslovanski elektroenergetski problem, ki bo verjetno rešen šele z izgradnjo dovolj velikega in močnega prenosnega omrežja — 380 KV, kar bo verjetno šele čez pet let. V velikem zaostanku smo torej z gradnjo elektroenergetske mreže, ki bi povežala vsa energetska področja za prenos velikih obtež v obratovanje ali ob izpadih.

Dne, 8. septembra 1973 ob 0.45 uri je razpadel elektroenergetski sistem Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Črne Go-

re in je naslednji dan dispečerska služba elektroenergostarstva Slovenije objavila v Delu tudi ugotovitev, da je zaradi okvare izpada blok 275 MW elektrarne Sošanj, kar je povzročilo dodatno obremenitev na daljnovođ Titograd—Bajna Bašta, po katerem Srbija dobavlja velike količine električne energije v Črno goro, Hrvaško in Slovenijo tako, da je ta daljnovođ izpadel. Po tem izpadu elektrarne v teh republikah niso vzdržale dodatnega bremena in so vse izpadle iz obratovanja tako, da je nastal popoln mrak v vseh teh republikah.

Nesporno je, da bi lahko ob danes še nezadostno izgrajenem jugoslovanskem omrežju prevzela zanka SÜDEL trenutni sunek izpada ob omenjeni katastrofi zaradi izpada elektrarne Sošanj in v trenutku nadomestila izpadlo energijo z energijo iz zanke ter tako rešila jugoslovansko mrežo, seveda če bi takrat še obratovala.

Tako pa se je zgodilo to kar je bilo že pred gradnjo novega 275 MW agregata napovedano.

Strokovnjaki v inštitutih in podjetjih so od vsega početka onozarjali, da prevelik agregat brez predčasno izgrajenega prenosnega omrežja in brez zadostne povezave z drugimi prav tako velikimi agregati lahko povzroči ob izpadu porušitev celotnega omrežja v republikah ali v državah.

Elektroinštitut Milna Vidmarja v Ljubljani je izdelal študijo o velikosti agregata TE Sošanj III 275 MW v elektroenergetski sistem Slovenije in Jugoslavije v 2 delih: prvi del kot orientacijsko studio septembra 1966 in drugi del maja 1967.

Upam, da mi inštitut ne bo zameril, če bom objavil iz te študije nekaj značilnih citatov.

Študija pravi z uvodom dobesedno: »Uvanje velikih generatorskih enot v elektroenergetski sistem odpira problem, ki jih poskuša ta informativna študija le kratko orisati. Agregati sami so seveda tem bolj ekonomični, čim večji so. Z gledišča vsega sistema je pa aosežna ekonomija lahko prav hitro zapravljena, če velikost agregata ni uskladena z močjo in električno togostjo (v kateri igra vodilno vlogo električno omrežje) zadanege elektroenergetskega sistema. Saj pomeni izpad velike proizvedene enote močjo v dobavi električne energije, ki je občutna tem bolj in krajeno tem dalj, čim večja je enota in čim manjše so proizvodne ali prenosne možnosti takojšnega nadoknadnega izpadne energije od druge. Ostrih mež kajpak tu ni možno postavljati. Je pa še za vsakega lahko težko razumljivo, da živ organizem, ki ima močno srce a šibko ožilje, ni zdrav. Srce je v elektroenergetskem organizmu vsaka elektrarna, ožilje pa električno omrežje. Ni torej v redu, če ob šibki a čim močnejšem agregatu posebamoli v preskromno skrb posvečamo električnim omrežjem.«

V drugem delu nadaljuje študija v uvodu na strani 2: Pa tudi že nekaj mesecev pred izidom te študije so nekateri naši energetiki (H. Požar: Problem velicine agregata v termoelektrani, Elektroprivreda Beograd br 7-8. 1965 in poročila rentenredna študije zagrebskega inštituta za elektroenergostarstvo: »Problem agregatov v termoelektrani« (2. 6. 1966 Beograd) svirajo pred prehitrim in ne dovolj z vseh gledišč pretehtanim odločanjem o velikosti naših novih termoagregatov.

Najbolj zanimiva pa je ugotovitev na 4. strani tega uvoda: »Tudi vneti zagovorniki pravih velikih termoagregatov pripominjajo, da se ob gospodarni primerjavi 150 MW in 300 MW enot prihrane večje enote izplačajo, če mora le ta zaradi tehničnih pomanjklivosti okrog 600 ur na leto oddajati manj energije kot 150 MW enota. Če za obe enoti predpostavljamo 6000 obratovalnih ur, je torej samo 10% daljša doba nerazpoložljivosti dovolj, pa so ekonomske prednosti večje enote zapravljene. Velika zanesljivost obratovanja tako močnih agregatov in ustrezna zmogljivost vsega sistema, zlasti električnega omrežja v njem, sta torej osnovna postulatna v uspešni ekonomski računici. Zal niti elektroinštitut niti fakulteta za elektrotehniko niti posamezni njihovi sodelavci niso bili pripravljeni k sami izbiri velikosti novega agregata v Sošanju, čeprav je bilo to najodgovornejši povel, ki zahteva temeljito in vsestransko poznavanje vse problematike.«

Pred izdajo omenjene študije so tudi Sauske elektrarne — Ljubljana 6. septembra 1966 naslovile na Poslovno združenje energetske opozorilo pismo v zvezi z izbiro velikosti novega agregata v Sošanju, katero so dostavile v vednost tudi sekretariatu za gospodarstvo SRS, gospodarski zbornici SRS in tedanji Splošni gospodarski banki SRS, v katerem v 3. tč. piše: »Pročitati in dokazati je treba, kako se obnaša agregat 275 MW v obratovanju elektroenergetskega sistema Slovenije. Pri tem je treba ugotoviti vse posledice za primer trenutnega izpada in remonta tega agregata. Izjave o tem naj poda jugoslovanski bremenilski center v Beogradu in republiški bremenilski center v Ljubljani.«

In v obrazložitvi k tej zahtevi: »Skupna konica obtežbe Slovenije znaša danes (1966) okrog 550 MW in največji obratovni agregat v republiškem omrežju ima moč 75 MW (Sošanj II). Vsak izpad tega agregata povzroča hudo motnjo v sistemu, ker omrežje ni sposobno prenesti potrebno nadomestno moč od drugega.

V letu 1970 (gradnja se je zavlekla do leta 1973 op. p.), ko bo novi agregat 200 MW (prvotno predvidena velikost) v Sošanju pričel obratovati, bo moč nove enote relativno večja od sedanjega največje enote in bo do razmere obratovanja še težavnejše. Vsa

ko nadaljnje povečanje moči brez zadostne povezave z jugoslovansko ali evropsko mrežo pa bo razmere še bolj zaostriilo.«

Kljub tem opozorilom, da bi bilo bolj koristno in morda samo navidez neekonomično izbrati dva manjša agregata po 125 ali 150 MW iz proizvodnje tipskih agregatov svetovnih firm, tudi zaradi lažjega obratovanja v sistemu v primeru izpada enega od njih, so takratni zagovorniki pri investitorju dosegli odločitev za velikost 275 MW.

Kako je potekala sama izbira prav 275 MW, nič več in nič manj, ker leži to velikost med tipičnimi enotami 150, 200, 250, 300 MW in več in je morda edini agregat prav te velikosti na svetu, pa je posebnost poglavje, pisano v arhivih o tej »vlogi« elektrarni, ki ima danes kljub nezgrajenemu jugoslovanskemu omrežju še vedno največji agregat od vseh elektrarn v državi.

Zgornje navedbe in dejstva so lahko samo še svarilo za bodoče izbire agregatov, ker se je vse napovedano v resnici zgodilo. Zal tudi to, da so najodgovornejši povel izvedli »najneodgovornejši«. Pri tem se nehoti pojaviti vprašanje: zakaj imamo visoke kraljetne doma in v inozemstvu priznane elektroinstitute?

dipl. ing. KAREL KOBLER, Ljubljana

Kaj dobimo, kaj izgubimo

(Delo 16. oktobra)

Takoj naj povem, da sem med tistimi, ki jih pišeč članka v Delu 16. 10. Marko Jakše imenuje privrženec neokrajne Soške doline. V prihodnjih dneh naj bi se, če sem prav razumel, končno odločila njena usoda. Ne morem si kaj da ne bi bil razočaran nad tem, da ob tako pomembni odločitvi, kot je za naše majhno okolje ta, skoraj ni zasledil več nobene javne razprave, ki bi prva sedaj morala doseči svoj vrhunec. Ne morem se obraniti občutka, da so naši ugledni javni delavci, ki so zavzeti za varstvo okolja, še obupali nad poskusi, da bi vplivali na to odločitev. Ozračje za takšne poskuse ne more biti bolj neugodno, kot je ta hip, po nesrečni septembrski suši in redukcijah električnega toka, in vsaka bitka se malodane zdi še vnaprej izgubljena.

Prav zato sem prepričan, da je nepošteno, odločati o prihodnosti Soške doline zdaj, ko jeza in razočaranje prizadetih gospodarstvenikov in pritisk volivcev na politične delavce skorajda izključujeta trezno in uratnenošeno razpravo.

Seveda je jasno, da kobarška elektrarna ne bo rešila energetske krize, niti je ne more bistveno ublažiti. Prav septembra, ob casu najhujših redukcij, smo brali v časopisu, da je zgornja Soča skoraj presahnila in da so morali reševati ribe iz domala suhe struge. Slovensko gospodarstvo nadomestno potrebuje bolj širokopotezne in dolgorodne rešitve. Vendar ne mislim govoriti o tem. Poudariti želim, da se premalo zavedamo, kaj imamo in kaj smo pripravljeli žrtvovati. Komaj na pol verjamemo znanemu seicarskemu strokovnjaku, ki je pred leti, ko smo si ravno oddahnili, ker je bil zavrnjen projekt trnovske elektrarne, v svojem članku v Naših razgledih pritril Kujugu, da je Soča, najlepša reka v Evropi. Tudi sam sem tedaj verjel samo na pol. Od takrat sem videl precej evropskih rek, Sočo pa sem pokazal svojim prijateljem iz Švedske in Anglije. V teh deželah je le še malo rek, ki so ostale nedotaknjene. Danes so z zakonom zaščitene pred apetiti industrialcev in graditeljev hidrocentral. Nobena od teh rek pa se ne more primerjati s Sočo. Danes pri nas morda še ni veliko ljudi, ki se zavedajo, kaj pomeni žrtvovati tako reko. Trdno sem prepričan, da jih bo še čez 5 ali 10 let dovolj, da bi bil tedaj takšen projekt nesprejemljiv. Omenjeni švicarski ekolog je po zavrnitvi projekta trnovske elektrarne ob več priložnostih postajal za odločitev kot zgled za res zrelo in demokratično ravnanje s okoljem. Mislim, da ga je najbolj navdušilo, da je bila to odločitev široke javnosti, ki je ob tem dokazila izredno stopnjo zrelosti. Zal tedaj nismo sprejeli predloga, za naj bo zgornja dolina Soče proglasila za naravno področje. Če bi se sedaj odločali za graditev elektrarne, bi to pomenilo zares velik korak nazaj. Kako malo posluha za okolje imajo zagovorniki elektrarne, dokazuje njihov argument, da je kanjon Soče, ki naj bi ga potopili, takointako nedostopen, neobitujen in za gospodarstvo neizkoriščen. Z drugimi besedami, je eden zadnjih nedotaknutih koščkov Slovenije, ki je ne samo zaradi izjemne lepote, ampak tudi zaradi nedotaknutosti izredna dragocenost. Kdor je še kdaj bil na dnu kanjona, mi bo prav gotovo pritrdil.

Vedeti pa moramo, da bomo morda še hujšo silo storil Soči pod elektrano — od Kobarida do Tolmna. Kakor piše Jakše, bo čez dan nihaj pretok med 8 kubičnimi metri na sekundo in 120 kub. metri na sekundo, torej za 1500 odstotkov. To pomeni, da bi vsak dan enkrat ali dvakrat vodni val temeljito izplaknil strugo in odnesel s seboj plankton in bentos, ribje mladice in vodne žuželke; in prav tako enkrat ali dvakrat na dan bo javna zaostala v naglo posušenih delih struge in zamlirala. V takih razmerah

je tudi drst rib praktično onemogočena, kajti ikre bodo bodisi ostale na suhem ali pa jih bo vzeła visoka voda. Temu ne odgovorijo niti umetno vlaganje rib, ki v prazni strugi ne bodo našle hrane. Biologom in ribicem je znano, kakšno opustošenje vodnega živilja je sledilo v srednjem toku Save, ko je začela delovati elektrarna v Medvodah, ki je vendarle v glavnem pretočna elektrarna in je v primerjavi z načrtovano kobarško elektrarno zelo malo spreminjala pretok vode. Lahko torej pričakujemo, da bo Soča med Kobaridom in Tolmnom biološko skoraj mrtva. Kaj pa nad jezerom? Tam bo treba zgraditi lovlisce proda, morda Sočo tu in tam celo regulirati, vsakekar pa regulirati vse njene pritoke, kakor piše Jakše. Verjetno se bo celo izkazalo, da je rentabilneje postaviti nad Kobaridom še eno ali dve elektrarni, ki bi preprečili zasipanje Kobarškega akumulacijskega jezera in hkrati povečali izkoristek kobarške elektrarne. (Investitor že zdaj navaja, da bo kobarška elektrarna povečala izkoristek doblarske). Ze same regulacije, ki so neoporne, pa bodo nevarno pokvarile tudi zgornji tok Soe.

S tem, kar sem napisal do sedaj, nisem povedal pravzaprav ničesar, ker bi že ne bilo boljše povedano ali napisano ob ranah priložnostih. Kljub temu sem prepričan, da je o teh rešitvah treba še enkrat temeljito razmisliiti. Okoliščine, ki jo nameravam posebej poudariti, pa nisem zasledil še v nobenem od javnih obvestil o kobarški elektrani.

Gre za to, da je predlagani jez v območju, ki ua seizmološki označujejo z 8. potresno stopnjo. Spravšajem se, če ti bi bilo prebivalstvo spodnje Soške doline še enoglasno za graditev elektrarne, če bi jih investor obvestil (kot je njegova dolžnost!), da obstaja realna nevarnost, da od nenadnem potresu je popusti in stototični kubičnih metrov vode v nekaj minutah odnesejo naselja pod Kobaridom in pokopljeno dolino in njene prebivalce pod metre debelimi prodovi. Enaka nevarnost grozi s Polovnicka, ki je geološko zelo nezaneseljivo in v katerega steh nan lahko še s ceste med župjo in Kobaridom, kakršni bi zanesljivo povzročili enadomle, kakršni bi zanesljivo povzročili enako katastrofo, kot pred leti v jezcu Vaton. Da torej povzamem, odločitev o kobarški elektrarni ne bo sprejemala pod pritiskom sodanje energetske krize in bo postala našo zrelost pred hudo preiskavo. Na tehničico pa kot protitež energetske koristi nas smemo položiti samo nepopravljive ekološke škode v vsej Soški dolini, ampak tudi tveganje, da zagrešimo nov Longarone!

JOŽE TRONTELJ, doc. dr. sc. Ljubljana

Odkritje s tritisočletno zamudo

(Delo 13. in 20. oktobra)

S člankom »Odkritje s tritisočletno zamudo«, ki govori o kitajskem čudežnem zdravilnem korenu ginsengu (Delo, 13. okt.), France Klopčič ni zadovoljen (Delo, 20. okt.). Z jezikovnega stališča namreč, češ da z izrazom ginseng kršimo pravila Slovenskega pravopisa. Ime ginseng mu je verjetno nastalo po francoski transkripciji kitajskega izraza, mi pa tako besedno tvorbo nekritično sprejemamo iz druge roke. »In tu smo pri zgrešeni metodi, ki originalne kitajske, japonske, korejske, vietnamske in druge besede z Daljnega vzhoda presaja v slovenski tisk in jezik po podobi, ki so zase izobilikovali Angličani, Francozi in Amerikanci... Te, na svojaki način zapisane besede sprejemajo nato slovenski dnevniki tisk z neverjetno usluženostjo... beseda iz dežel Vzhoda sprejme pri Slovencih drugo mutacijo, kar jo le oddaljuje od pristnega izvora.« Namesto ginseng bi morali, po Klopčiču, pisati po kitajski izgovorjavi ženšjenj.

Obliko ginseng so res pred več kot tristo leti zapisali na svoj način pri Francozi. Tako jim je pač v usseh zvenelo ime te mandžurske zdravilne rastline, ki so jo gotovo že pred štiristo leti v Evropo prvi prinesli holandski trgovci. Holandski je francosko obliko sprejeli za mednarodno znanstveno rabo in jo kot Panax ginseng tako rekoč legalizirala. Če šlimo torej tuju povedati, katero rastlino imamo v mislih, bomo morali, hočeš ali nečeš, zapisati ginseng, ne ženšjenj, ki ga tujec ne zna niti prebrati.

Cisto naše pa je vprašanje, ali naj za svojo domačo rabo morda sprejmemo še izvirno kitajsko ime v naši pisavi. Tudi tu se pokažejo težave. Zgodba o čudežnem kitajskem korenu leženu in njegovem imenu se je namreč dramatično zapletla.

Po kitajskem prepričanju in starih zapisih zdravi večšice večne mladosti ženšjenj vse bolezn. Zaradi njegove zdravilne moči in izredne lepote je bilo treba samjo že v začetku 18. stoletja plačati a trojno težo srebra. Med rusko-japonsko vojno je stal do sedem centimetrov debel, vretenast koren dna do štiri tisoč dolarjev. Ni čudno, če so to sorodnico našega bršljanja še dolgo iskali po vsem svetu. Francoski jezuit Lafitau, ki je o ginsengu slišal od redovnih sobratov v Pekingu, jo je šel iskati v Kanado in leta 1718 zmagoslavno sporočil, da jo je našel. Tudi Linné jo je opisal kot kitajski ginseng. Ob sta se zmotila. Slo je za neko novo vrsto bršljanovca, ki so ga krstili Panax quinquefolius. Pridrutil se mu je pozneje še ameriški sorodnik Panax trifolius.

Ženšjenj so pozneje začeli gojiti vrtnarji, najprej japonski, nato ameriški in kitajski. Kitajskemu lekarnarju, ki kupejuje to zdravilno rastlino, ni močete podatniti vrtnarskega pridełka, ki ima majhno ceno. Glede na izvor ločuje Kitajec ginseng tudi z različnimi imeni: »Liang tung šena pomeni korenino z domačih gred, »mai kua šena ameriški, »tang yan šena pa japonski pridelek, medtem ko označuje »ja šou šena« prirodno rastlino, ki raste na prisojnih rebreh v družbi mandžurskih cedar. Kitajci menijo, da ji samo tako okolje daje uo zdravilno moč. Težave so torej tudi z zahteto, naj Slovenci danes sprejmemo izvirno kitajsko ime za ginseng.

France Klopčič meni, da je ženšjenj, krščen kot ginseng, šele v letošnjem oktobru prišil »dospel na strani slovenskega tiska«. Naj povem, da smo že v začetku marca 1941 brali v Slovenskem narodu dva članka o kitajskem ginsengu. V uredništvu Proteusa pa je nato zaradi kulturnega molka oblašal še tretji, tečrnejši članek »Kitajski koren ležena, ki ga je revija objavila takoj po končani vojni v 4/5 zvezku svojega osmega letnika.

Prirodoslovce bo zanimalo, da sta se članka v Slovenskem narodu ukvarjala s mislijo, da se skriva ginseng morda tudi na našem triglavskem pogorju.

IVO PIKROVIČ, Ljubljana

DOBRE KNJIGE SI NAROČITE PRI PRESERNOVI DRUŽBI

61000 LJUBLJANA

Borsetova 27

MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU

Deviški otoki – raj v zagati

Nasilje in zločini, uživanje mamil in rasna nestrpnost so le nekateri v vrsti problemov

Mrzlični izbruhi nasilja in rasno-ekonomski spori so hudo prizadeli življenje v tem karibskem otoškem paradizu. Ameriški Deviški otoki, do nedavnega spokojni in zatišni pristani, ki jih poznajo milijoni ameriških turistov, poskušajo blažiti nenadno ostrino problemov. Rasnim nasprotjem so se pridružili umori in mamila, zaradi goste naseljenosti ni dela za vse.

Nasilje je prizadelo tudi turizem, temeljno postavko v otoškem gospodarstvu. Tri ameriške letalske družbe, ki vzdržujejo zvezo med kontinentom in otoki, poročajo o naglem nazadovanju prometa. Slabo kaže tudi za bližnjo zimsko dopustniško sezono.

Žrtve umorov: belci

Od 6. septembra 1972, ko so na otoku St. Croix na igrišču za golf našli osem ljudi, je bilo na tem otoku ubitih 20 ljudi, večinoma članov bele skupnosti. Vandalizem, vlomne tatvine in rasni spopadi kvarijo nekoč spokojno oazo na otoku St. Thomas. Nemir za zdaj še ni zajel St. Johna, ki je najmanjši med tremi otoki in kjer zavzema naravni park dve tretjini površine. Na St. Johnu živi okoli 2000 ljudi.

Po mnenju dr. Melvina H. Evansa, temopoltega kardiologa, ki se je rodil na Deviških otokih in je njihov prvi izvoljeni guverner, so sedanje težave neposredne posledice gospodarskega razvoja. Ta je prisilila otoko k nagli rasti, ki prehitena prilagoditveno sposobnost prebivalstva, vsega okoli 90.000 ljudi. »Iz družbe, v kateri so se poznali vsi med seboj, smo se spremenili v skupnost tujcev, ki se še niso ulegli ugledu,« pravi guverner Evans, ki hkrati ugotavlja: »Otoki so v bistvu stabilni, ker imamo močan srednji sloj.«

Belci trgovci na St. Croixu pravi: »Otoki so rasli prenaplno in brez načrta, mali človek se ni znašel v vrvežu in zmešnjavi.« Cruzani, domačini in priseljenci, navzven ne kažejo preplaha, opazna pa so znamenja notranjega strahu. Veliki psi varujejo nekaj domov na robu Christiansstada in Frederiksa.

teda, največjih mest na St. Croixu. Ljudje ponori ne hodijo pogosto na cesto. Otokski trgovci ocenjujejo lansko izgubo zaradi vlovov in tatvin na skoraj 20 milijonov dolarjev. Nekaj belih priseljencev, ki jim tam pravijo kontinentali, je že zapustilo Deviške otoke. Cene nepremičnin drsijo navzdol. Družinska hiša, vredna pred izbruhom nasilja 160.000 dolarjev, se zdaj dobi za 90.000 tiste po 90.000 pa so naproday za 50.000 dolarjev. Pocenila so se tudi zemljišča, čeprav ne tako občutno kakor stavbe. V gradbeništvu je precej ljudi začelo brez dela.

Mod vzroki nasilja navajajo oblasni St. Croixu gospodarsko neuravnoteženost pred rasnimi nasprotji. »Tatvina je v ozadju skoraj vseh dosežanih kaznivih dejanj,« pravi Ann Schrader, predstojnica kriminalistične policije na St. Croixu. »Beli prebivalci so lastniki večine premoženja in vsega drugega.«

Na St. Thomasu si je mnogo belih prebivalcev kupilo puške in drugo orožje. Govorijo tudi o povsem novem občutku neločnosti, kadarkoli so med temopolitimi ljudmi na ulicah Charlotte Amalie, največjega mesta na otoku.

Iz strahu pred maščevanjem marsikdo na obeh otokih noče izdati krivice nastilni dejanj. Mnogi policisti so sorodniki ali dobri prijatelji domačih družin, katerih mladi člani so zapleteni v zločine. Posledica: policija je mlačna in počasna pri pregonu mladih krivcev kaznivih dejanj. V zvezi z 20 umori v 14 mesecih so zaprli deset osumljenцев in obsojili pet krivcev.

Zapozneno odkritje

Svoj del Deviških otokov s skupno površino 342 kvadratnih kilometrov – otoki so tisoč milijev jugovzhodno od Floride – so ZDA kupile leta 1917 od Danske za 25 milijonov dolarjev. Otoki so zakonita posest ZDA, vendar imajo otočani skoraj enake pravice kakor državljani matične dežele. Ne morejo voliti predsednika, hkrati pa ne plačujejo davkov in zvezo zakladnico.

Sele po drugi svetovni vojni so kontinentali odkrili tropsko otočje kot kraj letnega oddiha in mirnega življenja po upokojitvi. Reaktivna potniška letala so skrajšala razdalje, zato je zadnje čase obiskalo Deviške otoke vsaj milijon Američanov na leto. Nekateri so se kasneje vrnili kot trgovci ali kot upokojevalci. Zaradi poceni delovne sile in investicijskih olajšav je kmalu sledila industrija. V rafineriji družbe Hess Oil na St. Croixu je zaposlenih 1100, v tovarni aluminia 600, v enajstih sestavljalnicah ur pa po 30 do 40 ljudi.

Ko sta se razmnožila turizem in gradbeništvo, je začelo primanjkuje delovne sile. Tuji delavci so prihajali z bližnjih britanskih Deviških otokov in s »spodnjih otokov«, kakor imenujejo Antiguo, Barbados in Trinidad. Zidar, ki je zaslužil v Antigui ali St. Kittsu štiri dolare na dan, je kmalu odkril, da lahko na St. Thomasu dobi na uro. Zakonito in skrivaj so delavci prihajali na Deviške otoke z vsega karibskega območja. Kmalu je prišlo do trenja med domačimi in priselci. Otočani, večinoma črni, so se ponašali, da imajo družbo skoraj brez rasnih problemov. Pravijo, da so kontinentali prinesli rasne predsodke. Domačini, ki so imeli precej koristi od razmah turizma in gradbeništva, so se začeli upirati delu v hotelih in v drugih servisnih službah za udobje obiskovalcev s celine. Zahtevali – in tudi dobili – so državne službe, v katerih jih je zdaj okoli 9000 oziroma eden na deset prebivalcev. Belci bivanci in »tujci« vidijo v zajetni državni birokraciji cokol za gospodarstvo: državni namenski denar 25 plačanih praznikov na leto, visoki uradniki lahko uporabljajo vladne avtomobile za osebne potrebe.

Na St. Croixu živi okoli 50.000 ljudi. Vsak peti je belec, 45 odstotkov je Portoricanov ali njihovih potomcev, 15 odstotkov je »tujcev«, domačinov (Cruzanov) pa je 20 odstotkov. Na St. Thomasu, kjer živi 40.000 ljudi, je belec samo 15 odstotkov. Na St. Croixu sliši španščino skoraj tako pogosto kakor angleščino, na St. Thomasu pa je malo Portoricanov in še manj »tujcev«.

Na ameriških Deviških otokih znaša zdaj letni dohodek na prebivalca okoli 3800 dolarjev, torej je višji kot kjerkoli v Karibih. Kljub tej sorazmerni blaginji začena primanjkovala delovnih mest, čedalje več je tudi uživalcev mamil.

Začelo se je leta 1970, ko je vlada ZDA izdala odlok, da smejo »tujci« pripeljati s seboj družine in da imajo njihovi otroci enako pravico do izobrazbe kakor domačini. »Tujci« pa so pripeljali s seboj ne le družine, marveč tudi nečakine in nečake, da bi obiskovali šole ameriškega tipa. Leta 1969 je bilo v osnovnih in nižjih srednjih šolah 10.000, zdaj je 26.000 učencev. »Pri nas se šola ves karibski naraščaj,« pravi guverner Evans, »in to brez posebne pomoči zvezne vlade.«

Posledica: trg delovne sile je poln stujev mladih, ki se na St. Croixu in St. Thomasu z domačimi vrstniki potegujejo za delovna mesta.

Črnska bojevitost

Večina učiteljev prihaja pogodbeno s celine. Na St. Croixu je iz ZDA vsak drugi učitelj (vseh je 250). Mnogi prinašajo s seboj ideje o »črnski bojevitosti«, ki jih posredujejo svojim učencem.

Na obeh večjih otokih se širijo mamila. Mladi ljudje uživajo marihuano, kokain, hašiš in v manjšem obsegu tudi heroin. Po nekaterih podatkih potrebuje sušen mamil na St. Croixu 25 do 100 dolarjev na dan. V tem vidijo oblasti poglavitne razloge za zločin, kajti le malo uživalec mamil si to lahko privoši z zaslužkom. Otokska država je uveljavila zaščitne ukrepe, vendar se na-

daljuje skrivna kupčija s tihotapci, ki prihajajo s Portorika in z drugih otokov. Narokotke spremlja lov na orožje, ki prihaja po skrivnih poteh večinoma iz ZDA. Kontinentali trgovci na St. Croixu pravi v zvezi z mamili, da je sedanji cruzanski mladi rod »še izgubljen in da bi bilo treba poskrbeti za prihodnjega. Po mnenju starejših Cruzancev bi bilo treba s strogiimi ukrepi preprečiti razkroj tradicionalnega mirnega življenja na otokih. Zadrževalo celo ponovno uvedbo smrtnih kazni in javno šibanje, ki na kroti kršilce zakonov in kalilce javnega reda.«

NARODNI DOHODEK: 3800 dolarjev na prebivalca, najvišji v Karibih.

GOSPODARSTVO: predvsem turizem; zadnje čase je z letali ali na krožnih plovbah obiskalo otoko več kot milijon Američanov na leto.

U.S. News & WORLD REPORT
WASHINGTON

Skvadre iz Santiaga

Pripoved aretiranega novinarja

»Policija!« V trenutku, ko sem hotel zaviti v svojo hotelsko sobo, mi je moč v modro-sivi mornarski bluzi ukazal, naj grem z njim. Polodne je. Peš sva šla skozi središče mesta, moj spremljevalec z roko, globoko pogreznjeno v levi žep. In brez besede. Da bi me bolje nadzoroval, je nihal z glavo sem in tja kot metronom. Čez petnajst minut sva dospela do poslopja, s katerega je že odpadal omet.

Ob vhodu stoji pol ducata civilistov v rjavkastih sukničnih in z raspetimi srcajmi; v rokah drže brozostrelko, s prstom na sprožilcu. Hodiva po dolgih hodnikih, kjer vlada zlovesča tišina, potem vstopiva v skrajno prazno sobo: v njej sta samo miza in lesena klopa, na katero sem se lahko usedel. Prihajali so policaji in zijali vame. Naposled se je od nekod vzel policijski inspektor kovinsko hladnega pogleda in sedel za pisalni stroj. Začelo se je zasliševanje, ki je trajalo šest ur.

Vse ga zanima: moja poštna šifra v Parizu, kdaj sem zadnjih osem let prihajal v Čile in po kaj, o čem sem pisal, zveze, ki sem jih imel v Čilu in naposled kolo so privrženci Salvadora Allendeja. Vsakih deset minut je policaj vstal in odšel brez poslušanja ven. V sobi je bilo mrazo. Nisem se smel ne premakniti in kar koli vprašati. Samo kaditi so mi pustili. Od treh popoldne, ko je zasliševanje še trajalo, je v isto zgradbo prišel neki francoski novinar. Imel je zmešek s šefom čilske policije, generalom Ernestom Baezom, ki mu je objubil intervju. Dopolnil »New York Timesa« Marvinne Howe, ki je po naključju videl, kako so me aretirali, ga je o dogodku takoj obvestil, tako da je generala takoj vprašal, kaj je z menoj. General Baeza je dal polzvedavo, kaj je na stvari, in po tridesetih minutah mi je rekel: Gospoda Balleja nismo videli. Pri nas ga nima. Tudi francosko veleposlanstvo je interveniralo. Odgovor je bil kratek: »Nič ne vemo o njem.«

Cez pol ure sta me dva policaja v črnem avtomobilu odpeljala domov; preiskala sta sobo in pregledala pošto. Potem je spet sledilo zasliševanje na sedežu policije. Ob pol sedmih zvečer so me navsezadnje izpuštili. »Prerečevali smo vas na rešetah, tako kot vse tuje novinarje,« mi je rekel inspektor.

To je bila ravno ura, ko so se policaji vračali s svojih obhodov. Prihajajo v zapršenih in znojnih majicah, v rokah krevčito stiskajo brozostrelke in neobriti so.

Takšen je Santiago danes: samopasnost, nasilje, strah. Od desetih, ko začne veljati policijska ura, se mesto potihne samo vase. Nad prestolnico letajo vojaški helikopterji, po ulicah križarajo vojaški avtomobili. Vsako noč je slišati streljanje. Neke sobote, čisto ob zori, je trajalo celo uro: rafali, posamezni strelji pa spet rafali. Eksekucije? Spopad med vojsko in odporiškim gibanjem? Težko je vedeti, kaj je bilo. V opo-

blacionese, to je najrevnejših predmestjih, ki obdajajo prestolnico, je noč srhljivo tiha. Najrevnejši tiha čepe doma in čakajo. Ko zalaja pes, vedo, da prihaja komandosa smrti. Vrata odide pod udarci puškinih kopit. In potem odpeljejo sumljive ali osumljene.

Santiago nudi morečo podobno tudi podnevi. Vojaški v čeladah, z brozostrelkami v roki ali pa naslonjenimi na bok in uperjenimi proti nebu, nadzorujejo mimoidoče. Kraj: calle Agustinas. Čas: devet zjutraj. Fantički kakih enajst let, ki koraci brez me-noj, po nesreči pade na tla šolski zvezek. Pade naravnost pred karabinerjeve noge. Karabiner se sunkoma obrne in naperi puško proti fantiču. Fantič obnehi, potem v grozi steče naprej. Včasih vidim skupino vojakov, kako z brozostrelkami, pripravljeno na strel, prihajajo iz knake hiše. Vodi jih civilist, policijski inspektor. Bili so na »pogonu«.

Zakaj v Čilu traja lov na človeka vsevidlj, podnevi in ponoči. »Da bi izkoreninili marksističnega raka,« pravi general Pinochet, šef vojaške hunte. Na piki imajo tudi tujce, posebej tiste iz južnoameriških držav, za katere pravijo, da so vsi plačanci Moskve ali Havane. Tudi tuji novinarji se niso mogli izogniti temu valu sovraštva do vseh tujcev. Tudi sam ne bi bil mogel oditi iz Čila, če ne bi posredovalo francosko zunanje ministrstvo.

Vojaški ne spoštujejo niti diplomatske imunite. Avto venezuelskega veleposlanika so trikrat preiskali. Niti eksteritorialnosti veleposlanštev ne spoštujejo. Trikrat so prišli v mehiško veleposlanstvo. Hunta brez zadrege krši eksteritorialnost po mednarodne konvencije in pravice človeka.

Koliko je tistih, ki bi se radi zatekli v tujino? Pet tisoč, dvajset tisoč, tisoč tisoč? »Razmere so se v zadnjih 14 dneh občutno poslabšale,« mi je zaupal neki diplomat. Žrtve čilskega fašizma kot preganjane živali tavajo po deželi in poskušajo prekorajati Kordilijere. Toda vojska je na preži.

Veleposlanstva? Stražijo jih karabinerji. Razen tega pa so že prenapolnjeni. Da bi se umaknili v legalo? Mlad Allendejev simpatizer, oče treh otrok, mi je prestrašeno izrazil zaupal: »Ne pripadam nobeni stranki, orožja nimam in tudi ravnati ne znam z njim. Kaj naj torej storim?« Leopoldo Torres, ki je z dvema kolegoma kot sekretar mednarodnega združenja katoliških odvetnikov prišel iz Madrida raziskovat razmere, je kategoričen: »Izpadli in na-

silje hunte so tako sistematični, da že me-
ljo na genocide. Dokazov za zločine je na
pretek. Toda v tem trenutku ni mogoče ob-
javiti ne imen žrtev, ne kraja ne časa zlo-
čina, pa tudi prti ne ker bi s tem spravili
v nevarnost množico ljudi.

Pred kakimi 14 dnevi je oddelek vojakov
prihrumel v jašek nekake rudnika bakrene
rudne. Aretirali so tri delavce, njihovi tova-
riši pa so začeli stavkati. »Tisti, ki so za
stavko, naj stopijo pred vojaške in zarju
poveljnik oddelka. Nič ne so ni zganili...«

Hunta je izdala nekaj dekretov, s kate-
rim pobiljša vojaške oddelke, da na me-
stu ustrelje vsakega, pri katerem najdejo
orožje. Uradno so jih ustrelili nekaj več kot
80. Toda smrtni kazni zapadejo tudi vsi, ki
stavkajo, ali pa tisti, ki so obtoženi, da su-
botirajo »nacionalno obnovo«.

V svojem kabinetu me sprejme 57-letni
admiral Jose Merino, mož z osivelimi brki
in krvavimi očmi, verjetno zaradi pretirane
ga kajenja in nespečnosti. Je eden od hun-
tinga kvadrurnirata, morda na najbolj do-
smern krilu hrbta. Na steni ima obeso-
brozostrelko sovjetske izdelave in revolver.

»Odkrili smo samo 30 odstotkov orožja,
ki je tajno prišlo v Čile, in nobeno ni kitaj-
ske izdelave,« je povedal. Je neizprosno krut
in tuji ekstremizmi so mu zlasti v žetodcu.
Po njegovem jih je bilo na dan, ko je prišlo
do puca, 26.000. »Ostalo je še 12.000 partiza-
nov in te sedaj preganjamo,« pravi.

»Zaupanje v življenje,« »Svoboda in od-
govornost,« »Zavezanost se resnic,« »Rene-
sansa človeka...« Admirala kakor iz rokava
stresa gesla, besede, koncepte. Njegova
osebna bolečina: ne utegne se ukvarjati s
svojo filatelistično zbirko, ki šteje 20.000 čil-
skih znamk. »Manjka mi znamka za pet
centov iz leta 1854, čokoladne barve, ve-
ste...« Privraket se mi nasmehe. Na nje-
govi mizi so trije telefoni: črn, zelen in
rdeč. Medtem ko govoriva, zavzorni zelen
telefon. »Pokličite izvedenca za sodno me-
dicino; in da mi ne omenjate več tega pri-
mera...« Admirala Merino je vedro razpolo-
žen, kot vasa desnica. Del srednjega razreda,
ki sicer Allendeja ni bil naklonjen, pa je
zaskrbljen, ne samo zaradi nasilja, marveč
tudi zaradi strahovite druzine. Hunta je no-
tela določiti realne cene: Nekateri izdelki
so se podražili za 300, drugi celo za 600 od-
stotkov. Plače in mezde so ostale praktično
zamrznjene, delovni teden pa je za 4 ure
daljši. Po mestih in po vaseh pa blodi 800
tisoč brezposelnih, ki so jih iz političnih
razlogov odpustili z dela. »Sejma je konec,
sedaj je treba plačati zaplete,« ponavlja
hunta po radijskih valovih, in »zaplate« pla-
čujejo delavci.

EDOUARD BAILLY

L'EXPRESS
PARIZ

Japonska diplomacija

Sovjetsko-japonsko sporočilo ob Tanakovem obisku pravi, da tretji udeleženec v razvoju sibirskega območja ni izključen

panske. Nekaj časa je upala, da bodo raz-
govori rezultirali v gospodarskih sporazumih
in drugih dogovorih, iz katerih bi
prišli jeni. Japonci pa so odklanjajo, do-
kier ozemeljsko vprašanje ne bo zanje ugo-
dno rešeno. Prav tako so odkrito rekli, da
se prej nečije pogovarjati o sovjetskih
predlogih glede varnosti v Aziji.

Na tiskovni konferenci in v drugih krat-
kih izjavah se je japonski premier neneh-
no vračal k ozemeljskemu vprašanju kot
pogovju za mirovni sporazum. Prav tako je
tudi pogojno povezoval mirovno pogodbo
s korenitimi zboljšanjem sovjetsko-japons-
kih gospodarskih stikov.

Na koncu so se sporazumeli, da bodo
nadajevali pogajanja o mirovnem sporazu-
mu prihodnje leto, ob obojestranskem
prepričanju, da je ozemeljski problem bi-
stvena stvar. Kakor je povedal Tanaka, so
mu Rusi rekli, da bi bilo pretirano pričar-
kati, tudi če bi bil on sam diktator, da
bo tak problem čez noč rešen. »Nikoli ni-
sem pomislil na to, da bi me v Kremlju
lahko imeli za diktatorja,« je smehljaje se
pristavil Tanaka.

Na vprašanja o razvoju sibirskega ob-
močja ni bilo jasnega odgovora, tudi ker
zadeva načrt Jakutska o izkoriščanju narav-
nega plina in Tajmanova načrt o nafci, po
katerem bi zgradili naftovod, ki bi se raz-
tezal proti Japonskemu morju.

Ze takoj na začetku nioskovskih razgo-
vorov so Japonci izražali zelo nedoločen je-
zik za končno sporočilo, ki predvideva spo-
razum o zboljšanju kooperacije za skupni

razvoj eksploatacije naravnega bogastva na
območju Sibirije. To je veljalo kot mini-
malna koncesija, ki bi jo uporabili, če
Sovjetska zveza ne bi hotela popustiti, kar
zadeva ozemeljsko vprašanje. Ta jezik je
bil tudi sprejet.

Na drugi strani je Tanaka citiral Sov-
jete: v mislih nimamo nobenega partnerja
za razvoj sibirskega območja razen Japona-
ske. To torej pomeni, da bi Japonska izbra-
la tudi morebitnega tretjega partnerja za
skupne projekte. Japonci bi zelo radi so-
delovanje ZDA, predvsem zato, ker bi se
tako zmanjšala možnost, da bi Moskva
nekega dne nenadoma odpovedala dobavo
naravnega plina ali nafte. V sovjetsko-jap-
onskem sporočilu je konkretno povedano,
da tretji udeleženec v razvoju sibirskega
območja ni izključen. V tukajšnjih poročil-
ih je rečeno, da se bodo nadalje pogajali
o posameznih projektih, pri čemer bodo
neogibni tudi razgovori na višni ravni o
pogojih, pod katerimi bodo japonske banke
dajale kredite. Predsednik japonske petro-
lejske družbe in glavni japonski predstav-
nik na pogajanjih o razvoju sibirskega ob-
močja Hiroki Imazato pravi: »Razvojni nač-
rt je ostal domaća stvar in ne poslovnih
ljudi, ker je tesno povezan s političnimi
vprašanji.«

Morda je pri vseh teh stvari prvo to, da
je Japonska tokrat zavzela trdno stališče na
zelo obsežnih pogajanjih, ki jih veliki po-
trebi, ki jo čuti po energetskih virih, kjer-
koli so že.

DON OBERDORFER

TIME
NEW YORK

Tri najdražja mesta (v ameriških dolarjih)

Večerja s tremi jedmi za štiri v boljši restavraciji (z dvema koktajlom na osebo, 2 steklenici vina, kava in liker)	Pariz	137-183	Rim	61-87
Neopremljeno stanovanje z dvema spalnicama in lepem krajju (mesečna najemnina)	Köbenhavn	99-137	Atene	44-60
Hiša s šestimi spalnicami v najlepšem delu mesta (mesečna najemnina)	Bruselj	94-128	Beograd	41-47
Enoposteljnina s kopalnico v modernem hotelu ameriškega tipa (na noč, z zajtrkom, servisom in takso)	Zeneva	396-528	Köbenhavn	188-273
Hišna pomočnica (mesečno)	Pariz	389-526	Beograd	176-206
Zenska konfekcija (dnevna obleka)	London	293-488	Rim	139-209
Moška poslovna konfekcijska obleka	Zeneva	924-1320	Stockholm	596-714
Kemično čiščenje moške obleke	Bruselj	803-1338	Oslo	536-714
Pet km vožnje s takšijem (brez napitnine)	Lizbona	704-1320	Beograd	412-500
	London	50,85	Stockholm	29,52
	Pariz	48,51	Madrid	17,09
	Frankfurt	46,96	Beograd	10,88
	Oslo	357,00	Madrid	117,00
	Frankfurt	324,00	Lizbona	72,00
	Pariz	286,00	Beograd	59,00
	Zeneva	82,00	Beograd	29,00
	Pariz	76,00	Atene	27,00
	Oslo	62,00	Rim	26,00
	Bruselj	147,00	Madrid	90,00
	Zeneva	132,00	Atene	74,00
	Köbenhavn	124,00	Beograd	65,00
	Stockholm	6,07	Beograd	1,88
	Oslo	5,44	London	1,58
	Köbenhavn	3,11	Atene	1,34
	Frankfurt	3,00	Atene	0,83
	Stockholm	2,36	Madrid	0,69
	Oslo	2,27	Lizbona	0,61

Herald Tribune
NEW YORK